

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

A'
TÖRÖK BIRODALOM
STÁTISTIKAI, GEOGRAPHIAI
és
HISTÓRIAI
LEÍRÁSSA.

KIDOLGOZTA
LASSÚ ISTVÁN,
A' NAGY MÉLT. MAGYAR KIRALYI UDVARI KAMARA
REGISTRATURÁJÁNAK KANTZELLISTÁJA.

P E S T E N,
PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTVÁN BETŰVEL.
1 8 2 8.

956.1
L338

1525671

182364 FEB 2 1966

A' XV. SZÁZAD

A M A

HALHATATLAN HÖSSE

HOLLÓS HUNYADI JÁNOS,

MAGYAR ORSZÁG KORMÁNYOZÓJA,

ERDÉLYI VAJDA, SZÖRÉNYI BÁN, TEMESI GRÓF, ÉS
NÁNDOR FEJÉRVÁR FŐ KAPITÁNNYA, A' KERESZTÉNY-
SÉG BÁSTYÁJA ÉS VÉD ANGYALA,

ELLENBEN

A' TÖRÖKÖK LEGNAGYOBB OSTORA 'S HATALMOK
MEGTÖRŐJE

Á R N Y É K Á N A K

HAZAFIÚI HÁLÁDATOSSÁGBÓL

A J Á N L J A

A' SZERZŐ.

Halhatatlan Hősse Hazámnak!

Századok enyésztek már el, mióta a Magyar Haza védelmezésében munkás tetemeid a sír pihentető kebelében nyugosznak; de él emlékezeted és semmi örökkévalóság se törli ki azt az igaz Magyar szivéből. Te voltál ugyan is azon hasonlíthatatlan nagy Hazafi, a kiben a rettenthetlen bajnoki lélek, a Haza eránt való tántoríthatatlan hűséggel, ember szeretettel, 's ritka maga mérsékléssel párosodott; Te, a kivel fedhetetlen életedre és halhatatlan vitézségre néz-

ve minden Magyar büszkélkedve, tisztelettel és háládatoson dicsőíthetik az egész világ előtt; 's végre Te, a' kinek egy olly veszedelmes idő pontban, midőn a' szüntelen nevedő Török hatalom nem csak Hazánkat, hanem egész Európát is bilintsel fenyegette, mintegy a' semmiségből való előállítatásáért, az Isteni gondviselést még most is áldhatja a' háládatos maradék. Neked ajánlom anakokáért dicsőült Lélek! az általad több ízben megszabadított Haza, mellynek vé-

delmezésse által magadnak soha el nem hervadó Borostyán Koszorút érdemlettél, kebelében, a' békesség puha párnáján készített, és a' Török Birodalom Státistikai, Geographiai és Históriai Leirássát magába foglaló munkámat; Néked, az egész Európát árviz módra elborító Törökök leghatalmasabb akadályának, és a' Kereszténység Véd Angyalának, a' ki ezen bárdolatlan ellenséget több ízben megkardlapoztad, és ezereenként küldötted Muhammed Prófétájokhoz a' Paraditsom-

ba, Néked legyen hazafiúi igyekezetem
gyümöltse szentelve! Fogadd el tehát ezt,
melly, és egy háládatos könytsepp mind
az, a' miket fényes érdemeid oltárára ál-
dözatúl feltehetek, és emlékezetedre osz-
lopúl emelhetek, melly ha tsekélység is,
kipótolja jó szívem, melly utolsó verés-
séig erántad háládatoson fog dobogni.

Lassú István.

A' TÖRÖK BIRODALOM. *)

I. F ö l d j e.

1. §. **HATÁRAI:** az Európának Északra az Orosz Birodalom, Erdély, Magyar Ország és Galitzia, Nyug. Illyria, Dalmátzia, az Adriai, Föld közti és Jóniai Tengerek, Délre a' Földközi Tenger, Kel. az Orosz Birodalom, a' Fekete Tenger, a' Konstantinápolyi szoros Tenger, a' Márvány Tenger, a' Dardanellák Szorossa és az Archipelagus: az Asiait Ész. a' Fekete Tenger és az Orosz Birodalom, Kel. Persia, Délre a' Persiai Öböl és Arábia, Nyug. a' Suezi föld szoros, melly a' Földközi és a' veres Tengerek közt 15 mf. foglal el, a' Földközi Tenger, a' Dardanellák Szorossa, a' Márvány Tenger és a' Konstantinápolyi Tenger szoros határozzák. Afrikában birja a' Szultán Egyiptomot, de a' melly snkább névvel, mint valósággal van Török fel-
iőség alatt 's egy Vice Király által igazgattatik.

*) A' Török Birodalom fényes Portának (Kapunak) vagy Ottoman Portájának (Porta Ottomanica) is neveztetik, melly név eredetét onnan veszi, mivel a' Város kapuja volt a' Pátriarchák idejében azon hely, mellyben minden közönséges dolgok eligazítottak Napkeleten, a' hol az Uralkodók 's Nagyok palotáikba bészárkozva élnek, és az ügyes bajos dolgok a' Serailok (az Uralkodók palotáik: Kapuiban döntenek el, melly szokást az Eszter könyvében több helyeken lehet olvasni.

Nagysága az egész Birodalomnak $41344\frac{2}{3}$ □ mf. melyekből az Europaira $8441\frac{1}{2}$ az Asiaira $19943\frac{2}{3}$'s az Afrikai Birtokokra 12960 □ mf. jönnek. Fekszik a' Hossz. $34^{\circ} 37'$ — $55^{\circ} 54'$'s a' Szél. 23° — $48^{\circ} 18'$ közt.

2. §. Földje igen hegyes. Europai fő hegye az Emineh Togh vagy Balkan, az az magas hegy (a' hajdani Haemus) a' Dunától délre, melly a' Szél. 48° 's a' Hossz. 39° -nál válik el a' 7000' magas Dinari Alpeseiktől, mellyek Bosniát Dalmáziától választják el, eleinte Scharognak, azután Orbelosnak neveztetik 's mintegy 9000' magasságra emelkedik, és Egrisu 's Dupindscha név alatt tovább terjed, azután pedig 2 ágakra oszlik, mellyek között az észak keleti a' Balkan nevet megtartja, és az Emineh-Burum nevű fokban a' Szél. 43° -nál a' Fekete Tengerbe vész el, a' dél keleti ellenben Desporto név alatt az Aegeum Tenger partjain térül el. A' Balkan ágai: a' Strandschea dél kel.; a' Macedoniai Bértzek a' szent heggyel (Athos, Ajasoros, hossza ennek 7 mf. 's magassága 4278' 20 görög Klastromokkal, 400 Kápolnákkal, 's remete lakhelyekkel, mellyeknek szent Falai közé halálos büntetés alatt semmi asszonyi Személynek se szabad lépni, és 4000 mindenféle nemzetbeli Europai Szerzetesekkel, kik itt mint átsok, kőművesek, matéria készítő, kertészek 's a' t. élnek, semmiféle húst nem esznek, hanem csak halakkal, plántákkal, olajjal és sajtjal élnek; mindenik Klastromban csak 2 — 3 tudós Szerzetesek találtatnak, kik a' Görögöket az Isten tudományban oktatják; a' hegy egyházi birtok és eszt. 12000 Piaster adót fizet); a' Montenegró (Czerna Gora) melly az Adriai Tengerig terjed: a' mintegy Morea déli részéig nyúló Görög országi Bértzek, nevezetesen a' Monte della

Chimera (Acroceraunii Montes 4200'); a' Lacha (a' régiek Olympussa, 6120'); a' Kissavos (Ossa); Petras (Pelion), Messowo (Pindus), a' Thermopylaei hegy szoros, melly 1 mf. hosszú 's 300' széles, a' Lukura (Parnassus); Sagara (Helikon); — a' Moreai fél szigeten: Monte di Maina vagy Pente Dactylon (öt uj), az Európában legdéltre esőbb Matapan (Taenarium) és a' St. Angelo (Malea) Fokokkal. Magyar ország felé észak nyugotra esnek a' Dalmáziától a' Moritza forrásáig elnyúló Skardi Bértz, 's Északra a' Karpatusnak Duna mellyéki ágai. Egyébaránt az Europai Török Birodalomnak sok igen termékeny térségei is vannak. Asiában fő hegy lántz a' Taurus, vagy Kurun, mellynek legfelsőbb tetőit örökös hó fedi, 's az Ararat vagy Macis, mellyen a' hó hasonlóképpen soha se olvad el. Ezen hegyek mellék ágai a' 8949' Libanus és Antilibanus, melly Syriát dél felé hasítja keresztül, a' Karmellel, Taborral, Quarantaniával, az olaj fák hegyével 's a' t. a' szent földön (Palaestina). Ez a' része a' Birodalomnak részszerént tér és sik, homokos és motsáros, 's imitt amott felette termékeny, de alig műveltetik belőlle 1000 □ mf. úgy, a' mint kellene.

Vizei: A) Tengerei: a) a' Kara Denghiz (a' fekete Tenger), melly 10765 □ mf. foglal el; b) az iszappal naponként tellyesebb, $33\frac{1}{3}$ mf. hosszú 's $\frac{1}{2}$ mf. széles, és a' Dardanellák közt lévő tenger szoros által az Aegeumi, a' Konstantinápolyi Tenger szoros által pedig a' fekete Tengerrel öszveköttetésben lévő Márvány Tenger (Mare di Marmora); c) az Ok Denghiz (az Aegeum vagy Fejér Tenger) vagy Archipelagus, mellynek több öblei vannak, ú. m. az Europai partokon a' Parosi, Enosi, Kontessai, Istillari, Indschir Korfusii, Cassandrai, Saloni-

kii, Goloi, Isdini, Talandrai, Egribosi, Ainai, Anabolii, Asia felé pedig az Edremiti, Sandarlik, Ismire, Scalanovai, Stanchioi, Simii; d) a' Földközi Tenger, mely a' Natoliai partokon a' Makri, Antalia, Scanderum és Finekabai nevű öblöket formálja.

B) Tenger szorossai: a) a' Konstantzinápolyi (Bosphorus), melynek hossza $4\frac{1}{2}$ mf. szélessége pedig 2400—11400 lábnyi, több öblötsékekkel, a' millyen a' többek közt a' Bujuk-Darehnél lévő; b) a' Dardanellák szorossa, vagy szoros utja (hajdan Hellespontus), Szél. $\frac{1}{8}$ mf. hanem a' hol a' Várak*) vannak, csak 750—2600 ölnyi, hossza pedig 12 órányi; c) az Euripus Negroponte és Livádia közt, vizének rendetlen mozgásáról nevezetes, mivel a' reá épített malmokról úgy lehet észre venni, hogy a' viz a' Hóld megújulásától fogva első fertályig 's Hóld töltétől utolsó fertályig rendszerént kétszer dagad fel és apad le, mivel a' kerekék ez idő tájon napjában kétszer fordulnak az egyik 's ugyan ennyiszor a' másik oldalra is, a' viz folyását néha egy nap 20-szor is megváltoztatja a' le vagy fel felé való folyásra nézve.

C) Folyó vizei: a) Európában: a' Duna a' Szávával, 's az ebbe szakadó Unnával, Bosnával és Drinával, a' Moravával 's az ebbe ömlő Iburral, a' Czernával, Oltal vagy Alutával, Dumbowitzával, Jalonitzával, Serethel, Ischával,

*) Ezen 4 erős Várak közzül, melyek a' Hellespontus Európai és Ásiai partjain egymással szembe építettek, 's mintegy Konstantzinápoly kultsainak nézetelhetnek, és neveket Dardaneum Várossától vették, kettő ujnak neveztetik, mivel a' XVII. Század végén építettek IV. Mahomed által a' Velentzeiek ellen, a' másik 2 pedig réginek hivatattik, mivel ezeket még II. Mahomed építette.

Ozzarával, Jantrával, a' fejer Drinóval, Timokkal, Schiullal, Ardschischel, Proavával, Patnával, Pruthal; hosszas futássát a' Fekete Tengerbe végzi el, melybe 7 ágakon ömlik; ugyan ez nyeli el az Uranát és Dniestert is. Ellenben az Aegeum Tengerbe folynak a' Haemuson eredő Maritza, Stromza vagy Strymon, Wardar, Carasu, Mester vagy Nessus, Melas, a' Tempe völgyét mosó Vistritza, Kostum, melyek mind tenger parti folyók. Az Adriai Tengerrel egyesülnek: a' fekete Drino, Siomini la Pollonia, Cocytus, Salambria (Peneus), Sionapró (Achelous, mellyen az utast Carcacosnál vagy Tata-rainánál egy Római hid, Thessaliának, Aetoliának és Acarnaniának egyetlen egy öszve kötő lántz szeme, viszi keresztül), Cephissus, Ismenus, Carbon (Alpheus), Pirnaza (Panisus), Eurotas, melly eleinte Irinek, a' Tiasával való egyesülésse után pedig Vasilipotamonak nevezetik, Asopus, Styx, Verbas, Rama 's a' t. b) Asiában: az Euphrates vagy Phrates, a' Karazuval és Chaburral, a' Tigris a' Dialával, melly, mint az Euphrates is Armeniában ered; a' Tigris Kornánál az Euphratessel egyesülvén Schat al Arabnak (Arabiai folyó viznek) neveztetik, 's a' Persiai öbölbe ömlik; továbbá a' Meinder (Mäander), melly az Aegeum, a' Turak és Tsaruck, Orontes vagy El Azi, Karastu (Cydnus), Sihan (Sarus), melyek a' Földközi, a' 2—300' széles és igen sebessen folyó Jordán, melly a' Hólt, a' Zafia, Kur az Arassal, melyek a' Caspium, a' Tsorak (Bathys, határ viz az Orosz Birodalom felé), Jeschil Irmak (Iris), Kisil Irmak (Halys), Sangar, Batum, Rion, melyek a' fekete Tengerbe folynak.

D) Tava: a) Európában: a' Kopa Liviadiában, a' Jenina Scutarinál Albaniában, a' Ba-

jana Iskenderjénél 's az Ochrii Tó. b) Asiában a' Benisi Karamaniában; a' Wan vagy Ardschis Örmény országban, mellynek 45 mf. kerülete van; a' 12 mf. hosszú 's 3 mf. széles Holt tenger (a' hol 'Sodoma és Gomora elsüllyedt, vize szurok és bűdös kő izű, mindazáltal számtalan halak élnek benne), a' Jordán által tsinált Menom és Genesaret vagy Tiberiasi Tenger, mind a' kettő a' Szent földön (Palaestina); az Antiochiai Tó; végre a' Rahhemat Irak-Arábiban.

3. §. Ég hajlatja a' Haemustól délre kellemetes, a' térségeket örökös zöltség fedi, némelly helyeken pedig nyáron a' hévség tűrhetetlen 's tartós, Januáriusban 's Februáriusban itt már Tavasz van, a' honnan a' hévség már Májusban a' legfelsőbb pontra hág, mellyet az Konstantzinápolyban tsak Junius végén ér el. Konstantzinápoly körül olly állandó szép idő jár, hogy eszt. a' kellemetes napok száma legalább 250-re megyen: északra ellenben zordonnabb az, 's a' téli hideg kemény, és a' Tavasz tsak Aprilisben kezdődik el; középső tájjékain a' nyári, hévséget ottan ottan hideg északi szél váltja fel. Az Asiai Tartományok némelly részeiben is nyáron nagy a' hévség, mellyet a' tenger partokon a' tengerről fuvó szelek mérsékelnek; télben több 1000 mföldnyire se lehet havat, jeget és deret látni, 's tsak némelly magassabban fekvő térségeken fénylik hónapokig tartó hó. Nevezetes némelly Asiai Török Provinciákban az állatoknak és embereknek veszedelmes Samum vagy Sami (Samyely-Samu, Törökül Samjel, mérges Szél) nevű égető dél nyugoti Szél, mellynek fuvássát valamelly kellemetlen Szag, a' levegőnek kerengő mozgása 's a' lát határnak elsetétedesse szokták meg előzni

's előre megjelenteni. *) A' döghalál és föld indulások valamint Europai, úgy Asiai Török országban is gyakran egész Kerületeket el pusztítanak.

4. §. Elosztatása. A) A' Török Birodalom Europai része 5 Provinciákra (Ejalet), ezek ismét Helytartóságokra (Sandschak) osztatnak:

1) Prov. Rumili, mely Bulgáriát, Szervíát **) (Törökül Serf Wilajeti), Albaniát (Tör. Arnaut Wilajeti), és Thraciának, Macedoniának 's Epirusnak némely részeit foglalja magába. 22 Helytartóságokra osztatik, melyek közül mindeniket egy a ló farkú Basa igazgatja. Nagys. 4776 $\frac{1}{3}$ □ mf.

2) Prov. Bosna, melyet Bosnia és Dalmáziának 's Horvát országnak némely részei formálnak, 8 Helytartó-

*) Lásd bővebben Europa Stat. Geogr. s' Hist. Rajz. a' 17. lapon.

**) Szervia hajdan Magyar országhoz tartozó Tartomány volt, és Hunyadi Jánosnak a' Rigó mezején 1447 történt megverettetése után jutott Török járom alá. Iparkodtak ugyan III. Károly és II. Leopold Szerbiának vissza szerzésén, de a' Belgrádi (1739) 's a' Szisztovi (1791) Békesség kötések tsak ugyan meghagyták a' Török Udvar annak birásában, valamint magok a' Szerviaiak is a' magok függetlenségén a' Petrowits vagy másképpen Czerni György vezérlése alatt, hanem hosszas hadakozás után is az 1815 kötött Egyesség ismét megerősítette a' Törököket a' Szervian való Uraságban. Ezen békesség szerint Belgrád 's a' többi Szerviai Várak Törökökkel töltenek meg, és Szervia háború idején 12,000 embert állit ki a' Török zászló alá; mindenik familia feje egy aranyat 's ezenkívül minden fő egy Piastert fizet; sem a' Törököknek Szervianban, sem a' Szerviaiaknak Török országban lakóul megtelepedni nem szabad, kereskedés végett ellenben addig, a' meddig mindenik nemzetbeli tartózkodhatik a' másik országában. Szervianak egy állandó meghitelezett Agense van a' Divánnál. A' Belgrádban lakó Basa parancsolatait a' Hospodar, a' ki 1822 öltá Obrenowits Milos (hajdan Czerni György vezére) hajtja végre. A' Hospodar lak-hellye Semendria (Szendrő).

ságokkal, mellyek ezek: Travnik, Isvornik, Sreberník, Banjaluka, Novibazar, Hersek, vagy Herzegowina. Nagys. 1063 □ mf.

3) Prov. Dschesair vagy a' Szigetek, mellynek alkotó részei Thraciának és Macedoniának a' Tenger partok mentében fekvő részei, Görög országnak egy része, Cypruson és Cretán kívül az Archipelagusnak minden Szigetei és Natoliának külömbféle Tartományai, 6 Helytartóságokkal, mellyek e' következők: Ainabachtí a' Lepantói tenger kebel mellett, Egribos (ebben van Athiniah vagy Setines, az az a' hajdani híres Athenae, a' régi világ műveltségének hazája), Galiboli, Midillii, Andra vagy Andros, Nakscha vagy Naxos. Nagys. 1475 $\frac{1}{4}$ □ mf. mellyek között az Európához tartozó Tartományok és Szigetek 1079 □ mf. tesznek. Allandó Beglerbége mindég a' Kapudan Basa.

4) Prov. Morea vagy a' hajdani Peloponesus. *) All 2 Helyt. ú. m. a' Tripolitzaiából 's a' Mistrailból vagy Mistrailból. Nagys. 402 $\frac{1}{2}$ □ mf.

*) Morea és Dschesair a' Törökök ellen 1821 kiűtött zendülés fő hazájai. A' Görögök küszködéseit olly szerentsés következés koszorúzta, hogy már Mart. 1822 magoknak ujj 's az északi Amerikai köz társaságéhoz hasonló polgári alkotmányt tsináltak. E' szerént az Igazgatás a' törvény hozó és végre hajtó hatalmokra osztatik, mellyeket a' most Aeginában tartatni szokott Gyűlésen a' Köz társaság külömbféle Provinciáiból és Szigeteiből össze gyűlő Deputátusok gyakorolnak. Mind a' szárazon lévő, mind a' tengeri erő a' végre hajtó hatalomtól függ; amaz 50000 emberből, e' pedig 600 hajókból 's 17000 tapasztalt hajós katonákból áll. A' Görög ország népessége 1823 következő volt: 1) Moreának 400000. 2) középső Görög országnak 250000. 3) Mitylenének 20000. 4) Scionak 110000. 5) Tinonak 15000. 6) Androsnak 12000. 7) Naxosnak 10000. 8) Parosnak 2000. 9) Nionak 3000. 10) Milonak 500. 11) Santorininek 12000. 12) Samosnak 20000. 13) Hydriának 25000. 14) Spezziának 10000. 15) Cretának 120000. 16) az apró Szigeteknek 10000. Lakossai voltak; 17) a' többi Provinciákban felkeltek (Insurgens) száma 150000 's 18) a' bévándorlottaké 100000-et és így az egész népesség 1269500-at tett.

5) Prov. Kirid, vagy Candia (a' hajdani Creta), melly egész esztendőn által zöld és szüntelen virágoznak benne a' Ró'sák, Nártzisok, Jaczintusok és Orgona fák. Az itt lévő 3 Helytart. ezek: Ganea (Cydonia), Retimo és Candia. Nagys. 188 $\frac{1}{2}$ □ mf.

Az Europai Török Birodalom alkotó részei még a' most elő számláltakon kívül, de mint közbe vetett Tartományok a' Moldovai és Oláh országi (Valachia) Fejedelemségek, mellyek tulajdon, a' Portától kineveztetni szokott, Görög vallású Despotájoktól vagy Vajdájoktól, a' ki közönségesen Hospodár nevet visel, igazgattatnak. A' Hospodárok a' Porta Vasallussai, a' kiket a' Szultan ön kénye szerént le tehet, megerősíthet, sőt halálra is ítélhet; hivatalokat a' Portának az Orosz Birodalommal való egyezése szerént 7 eszt. viselhetik minden megháboríttatás nélkül; legidősebb fiaik, kik követőiké vannak szánva, Konstantinápolyban tartatnak, résszerént hogy magokat jövőendőbeli pályájokra for-

A' mi a' nevelést 's a' tudományokat illeti, a' had sullya sem akadályoztatja meg a' Görögöket, hogy e' részben is elő ne menjenek. Mindenik Provincia fő Várossában kell egy fő és egy philologiai Oskolának felállíttatni, melly utolsóban a' régi Görög nyelv, a' föld leírás, História, Logica, Metaphysica, Számvetés, Földmérés, egy szóval mind az taníttatik, a' mi az Akadémiába való felvétetésre szükséges. ezeken kívül pedig az ifjak az Europai nyelvekben is oktattatnak. Van egy Universitása is Athenaeában, mellyben a' Theologia, Törvény 's orvosi Tudomány, 's más Tudományok és a' szép mesterségek taníttatnak, de ez most, hogy a' Törökök prédájává ne legyen, bizonytalan időre Salamis Szigetébe tétetett által.

Mostani Gubernatora a' Görög Respublicának Capo d' Istrias János Gróf (1827 választatott), a' Törvény hozó hatalom vagy Test Elölülője Beni Miklós, a' végre hajtó hatalomé pedig Mauromichalos Pietro (Péter).

málják (?), résszerént 's leginkább pedig, hogy az Attyok Igazgatására nézve mintegy kezesek legyenek. Görög a' Kormányozás semmi ágába se avathatja magát. Oláh országnak, vagy Havas alföldének mostani Hospodárja 1822 óta Gluka Gergely, 's a' Moldováé Sandula Stourdza János.

I.) Moldovát (Törökül Bogdán), mely a' Hossz. $42^{\circ} 34'$ — $47^{\circ} 10'$'s a' Szél. $45^{\circ} 31'$ — 47° közt fekszik, 's $803\frac{1}{2}$ □ mf. nagy, a' Dnies-ter, Duna, Pruth, Sereth (mellybe ömlenek a' Bistritza vagy Besztertze, Szuczawa 's Moldova) 's a' Patna mossa. Gazdag arannyal (a' Bistritzában), Sóval, Salétrommal, bűdös köves forrásokkal, hegyi kátránnal, búzával, árpával, rozs-sal, zabbal, kölessel, kukoritzával, tönköllyel, főképpen pedig dohánnyal, borral, *) dinyével, fával, lovakkal (csak egyetlen egy Bojárnak is van 4—500 darab) mellyeknek nagy része Aus-triába 's Prussziába vitetik a' könnyű Lovasság számára, szarvas marhákkal, mellyek tsordák-kal hajtatnak Szilézia és Cseh ország felé, Ju-hokkal (1812 előtt 3,248,000 darab, mellyből oda haza igen sok elfogy, mivel a' juh hus kö-zönséges eledel Moldovában, ezen kívül a' ju-hoknak egy részek a' Hospodártól meghatáro-zott igen oltsó árron a' Törököknek adattatik

-
- *) Minden köből (10 pint vagy 20 ittze) mustól 4 Pa-ra adó fizettetik. 1812 előtt tsak a' középszerű ter-mékeny esztendők is legalább 190000 Piastert (40 Para = 1 Piasterrel) hozván bé, az eszt. bor termés 1900000 köbölre ment. Hát valósággal mennyi le-het? mivel az adót kibérő Bojárok (Nemesek), hogy többet nyerhessenek, a' termés igazi mennyiségét meg nem mondják. Ezenkívül a' bortól való adótól szabad papság a' Szőlő hegyek $\frac{1}{10}$ részét birja, melly környülállásokat össze vetvén, a' bor termést lega-lább is lehet 4,200,000 köbölre tenni.

el), Sertésekkel, Medvékkel, Farkasokkal, Rókákkal, Őzekkel, Szarvasokkal, vad Disznókkal, Nyulakkal, Gyöngy tyukokkal, 'Pávákkal, Solyom madarakkal (a' Török Udvarnak eszt. 24-et kell küldeni), Méhekkkel (a' méh dézma eszt. legalább 60000 Piastert hoz bé; a' viasz nagyobb részént Velentzébe, a' méz Konstantinápolyba vitetik), Sáskákkal, mellyek ezt a' Tartományt gyakran több esztendőig is ostromozzák egy huzomban 's főképpen a' kukoritzát megemésztik, 's a' t.

A' Lakosok száma 360,000 kik nagyobb részént Moldvaiak, hanem vannak köztök Törökök, 1200 Örmények, 6000 'Sidók, 2000 Görögök, Albaniaiak, Szerviaiak, Bolgárok, Lengyelek, Kozákok, Oroszok, Magyarok, Németek és Czigányok is, melly utólsók száma 12000-re megyen. Nyelvek a' Moldvaiaknak, valamint az Oláh országiaknak is résszerént deák eredetű, résszerént pedig a' Görög, Török és Slavus nyelvekből össze elegyített keverék nyelv. Uralkodó vallás a' Görög vallás, mellynek Fejei a' Jassyban lakó Érsek, 's a' Romani és Huschi Püspökök. 1812 előtt több volt benne 200 Szerzetes és Apátza Klastromoknál. Egyébaránt a' ditséretre méltó vallásbeli türedelem oltalma alatt más vallásúak is vannak Moldvában, nevezetesen Katholikusok, kiknek 13 Ekklesiáik vannak, a' 'Sidóknak mindazáltal Sokaságok mellett sinsz egy 'Sinagogájok is. A' Tudományok igen elmellőztetnek, tsak a' Jassyi iskolában taníttatik olvasás, irás, számvetés, a' régi Görög és Deák nyelv 's a' Theologia. — Fábrikái éppen nintsenek. — A' barommal és gabonával való kereskedés a' Hospodár és a' Konstantinápolyi U'sorások kezekben van; a' kereskedés többi ágait nagyobb részént a' Görö-

gök üzik, kik Német országból gyapju 's pamut miveket, Luxus portékákat 's a t. az Orosz Birodalomból, melly pálinkát és bort kap tőlök, prém bőröket, Konstantzinápolyból pedig Török miveket, kordovánt, fűszerszámot kiváltképpen pedig bizonyos Odogats nevű szurkos fát, mellyel a' gazdagok a' szakállokat füstölik 's egy darabotskát belőlle a' vendégeik pipájába dugnak, visznek bé; a' 'Sidók se restek a' kereskedésben, főképpen drága kövekkel.

Moldva a' Portának eszt. 325 zatskó pénzt, vagy 162500 Piastert fizet állandó adó fejében; a' Hospodár jövedelmét ellenben nem lehet bizonyosan meghatározni.

Az Uralkodás formája tökéletesen önkényes (despotica), és a' Diván, melly 10 fővebb Bojárokból áll, végzésseinek megerősítése egyenesen a' Hospodártól függ. A' Diván Tagjai ennél fogva a' Hospodár tetszése szerint gyakran változnak, a' mi az alattvalókra nézve a' sok huza vonák miatt igen veszedelmes.

Hadi ereje 400 Test őrzőkből és 3000 Katonából áll.

II.) Oláh ország vagy Havas alsólde, Törökül Ak-Ifiak (az Oláhok Zara Rumanaskának Római országnak nevezik) 1297 □ mf. Fő hegyei a' Kárpátok, mellyek keresztül hasítják; mossa a' Duna a' belé szakadó Schiul, Aluta, Ardschisch, Proava, Medea, Dumbowicza, Jalomicza, Buseo, Sireth, Czerna, Patna nevű folyó vizekkel. Igen gazdag gabonára, kukoritzára, kölesre, borra (eszt. 5 mil. akó), fára, gyümöltre, dinyére, kő sóra, bűdös kőre, salétromra, aranyra (a' Dumbowitzában és Oltban), kátránra, szarvas marhára, juhokra (számok 2 $\frac{1}{2}$ mil.), lovakra, sertésekre, méhekre, halakra 's vadakra nézve.

Lakosai száma 950000 kik többnyire Oláhok 's Görög valláson vannak; hanem laknak benne Törökök, 5000 Rátzok és Örmények, 6000 (némelyek szerint 20000) 'Sidók, 90000 Czigányok, 3000 Görögök is. Lakhelyek 22 Város, 25 Mező város és 2548 Faluk 's Puszták. Fő vallás a' Görög vallás, mellynek tagjai eszt. 210 napot innepelnek meg, 's töltenek el dolog nélkül. — A' Hospodár a' minden esztendőben küldtetetni szokott ujj Firmánért (hivatalban megerősítő Császári parantsolatért) 300,000 Tal-lért 's ezenkívül gazdag ajándékokat küld Konstantzinápolyba. Jövedelme az 1778 eszt. 2755000 Piaster volt. A' külömbféle adók Arendája 1782 3 ½ mil. Piastert tett. Az igazgató Tanátsot (Divan) a' fővebb Bojárok teszik, kik minden héten kétszer gyűlnek öszve.

A' Hospodár 7404 emberből álló katonaságot tart. —

Az Asiai Török Birodalom, *) mellynek 9,846,100 Lakossai vannak 5 fő részekre osztatik, mellyek ezek: a) Anatoli vagy Natolia (Kis Asia), melly Levante (Keleti Tartomány) nevet is visel, 's a' Földközi és Fekete Tengernek közt egy nagy fél Szigetet formál, a' hajdani Bithyniát, Paphlagoniát, Galatiát, Phrygiát, Mysiát, Acolist, Lydiát, Joniát, Lyciát, Cariát, Peräát 's Pisidiának egy részét foglalja magába, és 14 Helytartóságokból áll; b) Syria; c) Al-Dschesira (Mesopotamia); d) Török Georgia és e) Turkomannia (Török Örmény ország Irak-Arabival és Kjurdistánnal).

5. §. Természet mível: A) Az állatok Országából bővölködik szarvas marhával, bivalyok-

*) Ez a' maga egész kiterjedésében Asia leírásában fog előadattatni.

kal, igen jó fajú lovakkal, szamarakkal, öszvérekkel, tevékkel, selyem gyapjas, széles farkú (Syriai) és Turkomanniai (fekete gyapjas) Juhokkal, ketskéekkel (vannak Angorai és Palaestinában egy réfnyi hosszú fülű Ketskéi is), Sertésekkel (főképpen Bosniában és Szervíában, mivel a' Török disznó húst nem eszik, ellenben annál több juh húst emészt meg, melly Riskásával legkedvesebb és nemzeti eledele), enni való és ragadozó madarakkal, Medvékkel, Farkasokkal, Hyenákkal, Tigrisekkel, Leopárdutzokkal, Strutz madarakkal, pusztító Sászákkal, selyem bogarakkal, méhekkkel (hires az Atticai méz), enni való Sászákkal, karma'sin bogarakkal (Egribosban 's Moreában 10000 Okányi), Viperákkal, halakkal, tsigákkal, korallokkal, 's bársony festő tsigákkal.

B) A' plánták Országából van gabonája, kiváltképpen buzája, árpája és kukoritzája, igen sok riskásája, főzelékje és hüvelykes veteménye, bora (híresek a' Malvasier, vagy fekete ketske tsetsű szőlőből szűrt bor Moreában, 's a' Cyprusi borok), malozsája (Moreából eszt. 10 mil. font fekete malozsa vitetik ki), gyümöltse (Natoliának északi partjain egész dio-, baratzk-, szilva-, és cseresznye-fa erdők tálatatnak), sokféle déli gyümöltse, Egyiptomi szilvája, figéje, olaj fái (Athenae eszt. 150000 pint, egész Morea 21 hordonyi — 1 hordó 128 fontjával — olaj fa bogyót viszen ki, a' legedesebbnek a' neve Athenaeban Colimbade, Moreában Cotreiches), Ricinussa, pisztázt fája, Mannája, tzukra, Indigója, Szeszámja, Széksója, balsam plántája, másztiksza (Sakiban 50000 mázs.), Gummija, Paraditsfája (Aloe), Sáfránja, mákja, melly Opium készítésre használtatik, priosító Buzérja, Lenje, kendere, pamutja

(egy Seres nevű Macedoniai völgyben 50000 csomó, melyből Német országba 30000 vitetik, Morea 50000 okányit viszen ki), Dohánnya (Macedonia eszt. 112000 csomót (Ballen), vagy 4 mil. Piaster árrát ad ki), Senlonja Montenegroban, mely legjobb orvosság a' kigyó tsipés ellen, fája, legnevezetesebb Erdői közt a' 25 mf. hosszú Belgrádi (így neveztetik egy Görög falutól) Erdő Rumiliban, de találatnak olyan tájjékek is, a' hol éppen nints fa, és a' Lakosok megszárasztott Teve és tehén ganéjjal tüzelnek; vannak végre Czedrus fái a' Libanus hegyén *) 's gubattsai is.

C) Az Asványok országából van arannya és ezüstje Kostandinál az Orbelus tövében, mosott arannya is van Oláh országban és Moldovában, mellynek mosásával a' Czigányok foglalatосkodnak, ezüst és réz bányái Karatovánál, vasa Olassinánál, ónja, reze Diarbekirben, Asbestje, Salétroma, kő sója (Moldovában Oknánál és Oláh orsz. Rimniknél), tengeri sója, Timsója, mesze, márvánnya Parosban, tajték köve, igen jó köszörű köve, kalló földje, festő földje, petsétes agyagja, bűdös köve, kő szene, ásványos vizei, meleg és forró fürdői, földbalsam és kátrán forrassai.

II. L a k o s a i.

1. §. A' Török Birodalom Lakosainak száma 22,960,500-ra tétetik, kik közzül az Europaira

*) Ezen a' hegyen van egy 3—400 Százból 's 12 vastagságára nézve 10 $\frac{1}{2}$ Frantzia réfnyi vén fákból álló Erdő, mellyhez nyulni senkinek se szabad büntetés alatt.

10,600,000-en, az Asiaira 9,846,100-an 's az Afrikaira 2,514,400-an jönnek. Ezek közt a' Törökök száma 7,566,000, a' Turkomannoké 1 $\frac{1}{2}$ mil. a' Tatároké 60,000, a' Lasoké (bizonyos Asiai rabló népek) és Grusiaiaké 80,000, az Arabsoké 2 $\frac{1}{2}$ mil. az Abadiotáké 4000, a' Kurdoké, Yezi-dáké és Ruschowanoké 1 mil. a' Bosniaiaké 450,000, a' Szerviaiaké 620,000, a' Bolgároké $\frac{1}{2}$ mil. a' Horvátoké 30,000, a' Morlákoké 40,000, a' Montenegroiaké 60,000, az Arnautáké vagy Albániaiaké 750,000, a' Moldovaiaké és Oláhoké 1,200,000, a' Görögöké 4,300,000, a' Kop-tusoké és Barbariaiaké 1,300,000, az Örményeké 1,690,000, a' Maronitáké 120,000, a' Drusoké 70,000, a' Nosairoké 60,000, a' Sidóké 700,000, a' Czigányoké 160,000, a' Szeretseneké 30,000, és a' Frantziáké *) 10,000. Ezen különbféle népek közt Asiában a' többséget a' Törökök, Európában pedig a' Slavus eredetű nemzetek; ú. m. Bolgárok, Szerviaiak, Rátzok, Horvátok, Bosniaiak, Morlákok, **) Montenegroiak, ***) Görögök: kiknek több nemzetségeik vannak, a' millyenek a' Mainoták Morea dél keleti Szegeletében, Kokovulioták a' Kolokythiai öböl nyu-

-
- *) A' Törökök a' köztök lakó Heresztényeket (a' Görögöket ide nem értvén) ú. m. a' Németeket, Frantziákat, Anglusokat, Olaszokat 's a' t. mind Francusoknak vagy Frantziáknak nevezik.
- **) Dalmátzia Török felsőség alatt lévő hegyes tájjeikain lakó népek 's a' Dalmatáknak egy részek. Jó katonák, de a' ragadozásra és ivásra hajlandók, a' függetlenségért élnek 's halnak, és még most is mintegy természeti szabad állapotban élnek.
- **) Így neveztetnek egy Albániában lévő Monte negro (fekete hegy, vagy a' Lakosok nyelvén Tsernagora) nevű Hegytől, mellyen laknak. Szabad és rablásból élő nép, 's 15000 fegyvert fogható férjfiak vannak, a' Szultánnak csak nevét esmerik, különben lakhel-

goti oldalán, Banjoták Moreának Mistrától nyugot felé eső hegyein, Hydrioták Hydra Szigetén, Sfachioták a régi Crétaiak és bévándorlott Hellenek (Görögök) öszve elegyedése, Sagorioták Albánia déli részében, *) Filoták ugyan ott a Philati vizénél, Fanarioták az az Konstantzínápolyban a Fanar, vagy a Görögöknek engedtetett rész lakosai), 's az Oláhok teszik. Ezek egy szersmind a Schipetárokkal (kik Albaniaiaknak, Arnautáknak, Epirotáknak, vagy Epirusiaknak is neveztetnek) — kiknek több nemzetségeik vannak, mellyek közt tiszták a Diedgeké, Toskidáké, Siapidáké, Tziamidáké, Albániai és Görög eredetűek pedig a Szuliotáké, Paramithiotáké, Kimariotáké (a Kimara hegyén), Laliotáké (Moreának Lala nevű Kerületében), — az Europai Török Birodalom ősi Lakossai, a Törökök, Tatárok, a Kirid Szigetén lakó Arabok, a Városokban szélllyel szort, 's mesterség üzésből és kereskedésből élő Örmények, a Török ruhában járó 's kereskedést üző Sidók ellenben Asiából vándoroltak bé oda.

A' Török Provinciák.

			<i>Nagysága 's Né pessége.</i>
Rumili	- - -	4776 $\frac{1}{3}$ □ mf.	4,863,000.
Bosnia	- - -	1063 —	560,000.
Az Europai Dschesair		1079 —	906,100.
Moldova	- - -	803 $\frac{1}{2}$ —	360,000.
Oláh ország	- - -	1297 —	950,000.

lyeknek, melly 150 □ mf. nagy, 's 116 Falukból áll, és 60000 Lakosokat számlál, természeti fekvésénél fogva a Törökök valósággal hatalmuk alá még nem hajthatták őket. Igazgatójok egy Püspök (náluk Vladika), a kitől függenek az 5 Kerületek Aligazgatói. Nyelvek az Illyriai, Vallások a Görög-Szerviai.

*) Ezek a régi Paraveusok maradékai.

2. §. Nevezetesebb Várossai A) Európában:

Lakosai száma.

Konstantinápoly a' Török									
Császár lakhelye	-	-	-	-	-	-	-	-	630,000. *)
Drinápoly (Adrianopolis,									
Tör. Edreneh) a' Biro-									
dalom második fő Vá-									
rossa	-	-	-	-	-	-	-	-	100,000.
Salonik (Thessalonica)	-	-	-	-	-	-	-	-	70,000.
Seravejo (Bosna Seraj)	-	-	-	-	-	-	-	-	65,000.
Bukarest	-	-	-	-	-	-	-	-	60,000.
Sophia (Triaditza)	-	-	-	-	-	-	-	-	46,000.
Hydra	-	-	-	-	-	-	-	-	40,000.
Rusdsuck	-	-	-	-	-	-	-	-	30,000.
Janina	-	-	-	-	-	-	-	-	30,000.
Philippopolis (Felibeh)	-	-	-	-	-	-	-	-	30,000.
Belgrád (Nándor Fejérvár)	-	-	-	-	-	-	-	-	30,000.
Seres (Sirus)	-	-	-	-	-	-	-	-	30,000.
Widdin	-	-	-	-	-	-	-	-	25,000.
Larissa (Jenischehr)	-	-	-	-	-	-	-	-	25,000.
Silistria (Dristra)	-	-	-	-	-	-	-	-	20,000.
Schumna	-	-	-	-	-	-	-	-	20,000.
Eskieagra	-	-	-	-	-	-	-	-	20,000.
Jassy	-	-	-	-	-	-	-	-	20,000.
Kastorea (Kessrjeh)	-	-	-	-	-	-	-	-	18,000.
Gallipoli	-	-	-	-	-	-	-	-	17,000.
Varna	-	-	-	-	-	-	-	-	16,000.
Negroponte (Egribos)	-	-	-	-	-	-	-	-	16,000.
Mistra (Misitra)	-	-	-	-	-	-	-	-	16,000.
Skutari (Iskenderia)	-	-	-	-	-	-	-	-	16,000.
Banjaluca	-	-	-	-	-	-	-	-	15,000.
Candia	-	-	-	-	-	-	-	-	15,000.
Zwornik (Isvornik)	-	-	-	-	-	-	-	-	14,000.
Tripolizza	-	-	-	-	-	-	-	-	12,000.
Canea	-	-	-	-	-	-	-	-	12,000.
Berat (Arnaut - Belgrád)	-	-	-	-	-	-	-	-	11,500.
Babatag	-	-	-	-	-	-	-	-	10,000.
Nikopoli	-	-	-	-	-	-	-	-	10,000.
Kasanlik	-	-	-	-	-	-	-	-	10,000.
Tatar Basar	-	-	-	-	-	-	-	-	10,000.

*) Ezek közt a' Törökök száma 300,000., a' Görögüké 120,000., az Örményeké 90,000., a' 'Sidóké 50,000., s az Europai különbféle nemzetbelieké 2,000.

Athenae	-	-	-	-	-	10,000.
Livadia	-	-	-	-	-	10,000.
Usiterna (Veldschterin)	-	-	-	-	-	10,000.
Trebigno	-	-	-	-	-	10,000.

B) Asiában a' többek közt :

Kutahia (Natoliában)	-	-	-	-	50,000.
Bursa (Natul.)	-	-	-	-	50,000.
Karahissar (Natul.)	-	-	-	-	60,000.
Angora *) (Natul.)	-	-	-	-	20,000.
Sinope	-	-	-	-	10,000.
Smyrna vagy Ismir (Dsche-sair Asiai részében)	-	-	-	-	125,000.
Castro (ugyan ott)	-	-	-	-	10,000.
Lefkoscha vagy Nikosia (Cyprusban)	-	-	-	-	16,000.
Adana (Antiochia ad Sarum) Itsilben, melly a' hajdani Cilicia és Pamphilia	-	-	-	-	30,000.
Tokat (Siwasban)	-	-	-	-	60,000.
Trabesun (Trapezus régen)	-	-	-	-	15,000.
Kereson, Cerasonte (hajd. Cerasus)	-	-	-	-	25,000.
Haleb, vagy Aleppo	-	-	-	-	200,000.
Acre, vagy St. Jean d' Acre (Ptolemais)	-	-	-	-	10,000.
Bairut (Berytus)	-	-	-	-	24,000.
Damask (Damascus)	-	-	-	-	200,000.
Soliman (Jerusálem, az Arabsoknak 's Törököknek El Kods, az az Szent Város)	-	-	-	-	25,000.
Hems (Emesa)	-	-	-	-	27,000.
Kara Emid, vagy Diarbekir	-	-	-	-	38,000.
Orfa, vagy Roha (hajd. Edessa)	-	-	-	-	35,000.
Mossul a' Tigrisnél	-	-	-	-	65,000.
Erserum	-	-	-	-	79,350.
Wan	-	-	-	-	20,000.
Bagdad	-	-	-	-	200,000.
Baszra	-	-	-	-	50,000.

3. §. Nemzeti Characterek: A) A' Törököké. Ezek még most is megtartják Asiai szo-

*) A' híres Angorai Ketskék Hazája.

kássaikat 's rendtartásaikat; öltözetjek hosszú, melynek legbetsesebb része nállok a' Turbán, a' honnan ezt csak Töröknek szabad viselni. Lábaikat egymás alá rakva ülnek, mint minden napkeletiek, a' pádimentomon esznek és alusznak, mely Szőnyeggel vagy mátráttzal van béterítve, a' falak pedig köröskörül vánkossokkal szoktak béboríttatni. Több feleséget tartanak, kiken kegyetlenül uralkodnak, magokról ellenben azt hiszik, hogy a' házassági hívségre nem köteleztetnek, 's feleségeik hívségtelenségét, kik a' Haremben lévő örökös rabságra vannak kárhoztatva, 's az Európaiak szemei eleibe ritkán kerülhetnek, keményen szokták megbüntetni, a' mit eléggé megbizonyít az, midőn Mustafa Nagy Vezér III. Szelimnek 100 ágyassait hányatta vízbe, kik mind oda fultak. Az utazók, Szegények és betegek eránt mindazáltal könyörülők és jó szívűek, a' mit az ő közönséges Vendégfogadók (Hane), az Ország utak mellett lévő kutjaik, hidjaik és kórházaik, melyek mindenfelé számosak, bizonyítanak, sőt a' rabszolgáikkal is, főképpen ha ügyesek, igen jól bánnak. Sokan ditsérik az ő mértékletességeket is, mindazáltal gyakran által hágják a' disznó husra, pikkelyes halakra, főképpen pedig a' borra nézve, a' Korán parantsolatját, mely utolsóból a' Görögök kortsmáikban alattomban jól bekapnak. Egyébaránt komoly és tsendes emberek, e' mellett pedig más nemzetek eránt kevélyek (a' honnan Konstantinápolynak Pera nevű külső Várossát, a' hol csak nem egy Török se lakik, Disznók lakhelyének nevezik), busok és lomhák, legidegenebbek pedig a' földmiveléstől, 's a' lovagláson és a' barátjaik sirhalmaihoz való sétáláson kívül semminémű testi mozgást se szenvedhetnek, a' Tántzot a' férj-

fiakhoz illetlennek tartják, Sachot ellenben igen szeretnek játszani, a' virágoknak és az Opiumnak *) nagy kedvellői, 's egész Európában legnagyobb dohányozók és kávé ivók. Minden hideg vérűségek mellett is igen hamar tűzbe jönnek és dühösségek, ha felingereltetik, határtalan. Az ész 's ügyesség nállok nem hibázik ugyan, mindazáltal résszerént vallásbeli principumaiknál fogva, résszerént pedig Előítéletből és kevélységből más nemzetektől semmi ujjat és jót se akarnak elfogadni, a' honnan mindég azon a' ponton maradnak, a' mellyen voltak 's vannak. Eléggé megbizonyítja ezt a' Janitsárok

-
- *) Az Opium a' mák (*Papaver somniferum*) fejéből szedett 's megszáraztott nedvesség. Azt mondják, hogy Napkeleten, nevezetesen Natoliában, Arabiában, Persiában, Egyiptomban és keleti Indiában ez a' plánta különösen magasra, Persiában p. o. 40 lábnyira nő, 's olly nagy feje van, hogy 2 font víz belé fér. A' mák téj forma nedvessége meggyűjtetik, a' mi úgy vitetik véghez, hogy a' máknak félíg megért feje estve felé felhasíttatik, a' ki folyó 's a' levegőn megsűrjedt nedvesség más nap reggel lezedetik, 's egy edénybe tétetik, mellyben mind addig hagyatik, míg meg nem keményedik, midőn apró pogácsa formát kap. Egyébaránt a' mák szárának, levelének és már felhasított fejének kisajtólással által is készíttetik Opium: de a' melly már tsekélyebb bétű 's nemű. A' jó Opiumnak nehéznek, kívül barna veres színűnek, ha pedig megtörik, fényesnek kell lenni. Az Orvosoktól használtatik, a' meynyiben az Inakra nézve hathatós erővel bír, 's kitsiny mértékben bevadva a' nerveum Systemát nagyobb munkásságra is ingerli, azután ellenben elgyengíti; ha nagyobb mértékben veszi be valaki, elbódul, sőt egészen is eloltja az életet. — A' Törökök lassanként szoknak hozzá, eleinte csak egy gombostű fejnyit vesznek be, 's úgy osztán végre egy borsónyit, a' mi nekik bor helyett szolgál. Eleinte kellemetes vidámságot 's elevenséget, a' mák részegség kigőzölgése után pedig kedvetlenséget és fájdalmat szül.

1806, ki felzendülésse az ujj katonai gyakorlás és fenyték miatt. Melly mélyen lesülyedtek legyen a' bigótságba? megtetszik a' tsillagokból való jövendölésnek Státus Tudománnyá való emeltetéséből. Az Isten előre való elrendelésében (Praedestinatio) való hiedelem az ütközetben annyival vitézbbé és rettenthetetlenebbé teszi a' Törököket, mivel a' háborúban való eleséssel a' Paraditsom elnyerése, az ő vélekedések szerint elválhatatlanul öszve van köttetve. Hanem most még se olly nagy ellenségeik a' Törökök a' Keresztényeknek, mint a' XV. és XVI. Században. A' közönséges Török betsületes érzésű, ellenben a' Portának nem tulajdoníttatik méltó jusson a' szorossan vett egyenes lelkűség, mivel az ő Kitab Adai nevű Törvény könyvek nem tartja igasságtalanának a' nem Törökökkel kötött Egyesség felbontását, mihelyt haszna van abból a' Státusnak. Ehez járul még a' közönséges hivatalok pénzért való eladássa, az igasság kiszolgáltatásban való megvesztegettetés és azon pénz tsikorások, melyeket a' Tisztek a' Provinciákban elkövethetnek, a' nélkül, hogy azért megbüntetődnének.

B) A' Görögök a' hajdani, lélekkel tellyes, az emberi nemzetre nézve sok érdemekkel koszorúzott 's tiszteletre méltó Görög nemzet maradáik, elevenek, ügyesek, munkások, társaság kedvellők, 's a' természettől szép lelki tehetségekkel vannak felruházva, kiváltképpen kimutatják pedig magokat elmésségek 's azon tehetségek által, hogy mindent könnyen megértének 's megfogják. Esméreteikre főképpen pedig a' hajókázás tudományára nézve a' rajtok uralkodó Törököket sokkal megelőzik; ellenben viz eszüek, ravaszok, a' tsalásra és hazugságra hajlandók, fösvények, magok hasznát keresők,

bigótok, egy felől büszkék, más felől pedig földön tsuszók, melly rossz tulajdonságaik leginkább az elnyomattatás vas jármának következzései, melly ezt a' hajdan hires nemzetet több Századok oltá sujtolja. Egyébaránt minden Görögök közt nyájasságokra, barátságos és a' kérelést megelőző szolgálatbeli készségekre nézve legkitetszőbbek az Athenaebeliek, jóllehet álnokságok miatt annyira ki vannak kiáltva, hogy a' Törököknél köz példa beszéddé lett: „Az Isten őrizzen bennünket az Athenaebelí Görögöktől, a' Thessalonicaí (Salonichi) Sidóktól és Negroponti Törököktől.“

C) Az Arnauta büszke, kérkedő, bosszúálló és a' vakmerőségig bátor; békesség idején mérész és fortélyos rabló, a' háborúban pedig vitéz katoná, de kegyetlen és vér szopó. Minden Arnauta katona, sőt némelly nemzetségeknél az Asszonyok is részt vesznek a' háborúban és hadi veszélyekben, különben pedig sokkal szelídebb természetűek, mint a' férjfiak's szép test alkotásúak. Ők viszik a' házi terhet's ők ügyelnek a' földmivelésre és baromtartásra; a' férjfiak ellenben vagy munkátlanul ülnek othon, csak a' lovaikkal, fegyvereikkel és Török pipáikkal foglalatostkodván, vagy prédára mennek ki, vagy katonáskodnak, de csak addig hívek, míg jól fizettetnek, másként a' mellett fognak fegyvert, a' ki több'sóldot ad nekik. Leginkább kitetszenek a' Schipetárok a' puskázásban és a' hegyek közt magokat elő adó apró tsatázásokban igen sok hasznokat lehet venni. Hazájokat olly igen szeretik, hogy ennek zordon kősziklaítól semmi fényes ígéret's kedvező állapot se szakaszthatja el őket örökre. Ügyességekre, vitézi bátorságokra és méltóságos test állásokra nézve a' Török Provinciákban különösen betsül-

tetnek, 's innen van, hogy a' Drino vizétől 's az Adriai és Joniai Tengerektől az Euphratesig Asiában, 's a' Nilusig Egyiptomban, a' Török Basák test őrzői és katonái majd mind Arnauták.

4. §. Fő nyelvek az egész Birodalomban: a) a' Török és Tatár, mellyen a' Törökök, Tatárok, Yurukok (a' Macedoniában megtelepedett Turkomanniai Kolónisták maradékai) beszélnek; b) az Arabs, az Arabsoknál és Dru-soknál; ez egyszersmind az udvari, egyházi és tudós nyelv; c) az ujj Görögök nyelve 70 Dialectussaival, mellyek közt legrosszabb az Athe-naebeli; a' hajdani Görög nyelv tsak az Epirusi hegyek közt 's a' Cassiopiai völgyekben talál-tatik fel, ámbár sok idegen szókkal öszve ke-verve; d) a' Slavus nyelv, a' Szerviaiak, Rátzok, Bosniaiak, Horvátok 's Bolgárok nyelve; e) az Örmény; f) az Oláh; g) az Arnautaké, melly a' Slavus és Görög nyelvek keveréke; h) a' 'Si-dó; i) a' Persiai; k) a' Syriai, de tisztán tsak két helyen, ú. m. Marában és Malulában be-széllik; l) a' Turkomanniai; m) az Aramäi vagy déli Chaldaei; n) a' Grusiai; o) a' Lingva Franca, vagy az Europaiak nyelve.

5. §. Rend 's rangbeli külömbség a' Török Birodalomban nints; a' többi Törököknél mind-azáltal nagyobb tiszteletben tartatnak; 1) a' Scherifek vagy Emirek, kik a' Muhamed Prófé-ta familiájából veszik származássokat, 's a' Da-mat és Suni-Sade privilegiált familiák; 2) a' Mi-nisterek és más Status Tisztek; ezek után van-nak 3) a' városi Lakosok, Polgárok és semmi közönséges hivatalt se viselő Muhamedánusok; 4) a' köz nép, rab szolgák 's adózó alatt valók, a' kik főtől való Adót (Charadsch) fizetnek; végre 5) a' Barattok (neve a' Konzulok 's Követek sza-badság leveleiknek) oltalma alatt lévő lakosok.

Egyébaránt a' Törököknél semmi születésbeli elsőség sincs, sőt a' rabszolgák is felléphetnek, ha szabadokká tétettek, a' legfelsőbb hivatalokra is. Csak a' Muhamed's az Ibrahim Chan Oglu és Ahmed Kiuprili maradékaik élnek némű némű megkülömböztetéssel. Török rabszolga nem lehet. A' rabszolgaság vagy vevés, vagy háború által származik. A' Görögök, Slávusok, Örmények, Kurdok, Drusok, Nosairok, Maroniták közt van Nemesség, valamint a' Moldovaiaknál 's Oláhoknál, kik Bojároknak, 's az Arabsoknál is, kik Scheikheknek neveztetnek. Mind ezek a' népek Rajah, az az nem Muhamedánus és Frankus nevet viselnek, kik az itt lakhatás szabadságáért fő pénzt fizetnek.

6. §. Manufakturái 's Fabrikái. A' mesterségek üzését a' Törökök tsak nem egészen a' Keresztényekre és 'Sidókra bizzák, 's ezek helyett inkább udvari, egyházi, katonai és polgári hivatalokat viselnek, és legfellyebb üvegesek, timárok, kötelen tántzolók, ló patkólók, könyvkötők, rézre mettzők, kötél verők, nyereg jártók, durván festők 's vánkos tömők. Mind a' mellett is, hogy készíttetlen mivekkel igen bővölködik Török ország, tsak posztó 's más gyapju miveket készítő, Selyem mivekkel dolgozó (főképpen Brussában, Mardinban, Bagdadban, Halebben, Konstantzinápolyban, Salonikiben 's Saki Szigetén), pamut (nevezetesen Turnovóban, a' hol igen szép matériákat szőnek selyemből és pamutból, Salonikiben, Karaveriában, Seresben, Konstantzinápolyban, Silistriában, Halebben, Damascusban, Mossulban, Gussel-hissarban, Diarbekirben, Ismirben, Manissában 's Maidában, a' hol pamut vitorla vászon is készül), vászon, szőnyeg (Brussában, Karahissarban, Bergamahban, Halebben, Damascusban,

Salonikiben), bőr Fabrikák, üveg huták, szappan főzések, festő helyek (leghiresebbek a' Thessaliai, nevezetesen a' hajdani híres Tempe völgyében lévő Török fonal festések) találtnak benne. Ezeken kívül Opiumot, fél portzelánt 's tserép edényeket, tajték pipákat, Egyiptomi szilva fa héjából és kákából köteleket, szalamiát, puska port, atzél miveket (híresek a' Damascusi kard vasak), órákat 's ezüst miveket is készítenek.

7. §. Kereskedése mind a' szárazon lévő, mind a' vízi igen fontos, 's leginkább a' Görögök, kiknek 1813 615 hajóik, 5878 ágyúik 's 17526 hajós legénnyeik, Hydrának magának 120 hajói voltak, Örmények, Arnauták és 'Sidók kezekben van. A' többi Europai nemzetek közül az Anglusok, Belgák, Frantziák, Szárdinaiak 's Austriaiak üzik legszorgalmatosabban a' napkelet felé való kereskedést, mellynek $\frac{2}{5}$ az Anglusok, $\frac{1}{3}$ a' Frantziák, $\frac{1}{10}$ a' Belgák 's hasonlóképpen $\frac{1}{10}$ az Austriaiak kezében van: Kivitetnek a' Török Birodalomból: Szarvas marha, ló, sertés, bőr, gyapjú, gabona, bor (főképpen Cyprusi), dohány, fa olaj, malozsa, mandola, Egyiptomi szilva, masztiksz, fige 's más gyümölcsök, gubats, méz, viasz, készíttetlen 's font selyem, szőnyegek, Török fonal, teve szőr, kordován, szattyán, vászon, kard, pamut, gumi, sáfrány, pirosító buzér, Ani's, tajték pipák, köszörű kövek, veres réz mivek, selyem 's pamut portékák, opium, timsó, Rhabarbara, Szalamia, kávé, gyöngyök, gyémánt, karmasin bogár, len mag, nyul bőr, sajt, Manna, pusz pang fa, Terpentin, len 's a' t. valamint a' Karavánok *) által bévitt Arabiai, In-

*) Karavan eredetikeppen Persiai szó 's a' napkeleten és Afrikában utazó Társaságok neve, mellyek vagy Mek-

diái és Iráni (neve a' hajdani Persiának) portékák is. Bévitetnek ellenben: vászon, gyapjú és selyem mivek, sipkák, prém bőrök, tükrök 's más üveg portékák, 'sebbeli órák (Anglia tsak Konstantzinápolyba 300 tutzetet, vagy 1332000 Piaster árrút küld), Portzelán (némelly esztendőben Német országból többet visznek bé 800,000 Tallér árúnál), papiros, tő, fa, értz 's más fabrikai mivek, tzukor, kávé, fűszerszám, gabona, élelem, pálinka, kanári madarak, drága kövek, virágok (Belgiumból), kén eső, krispán, jó szagú essentziák 's olajok, Indigo, festő fa, tzin, ón 's a' t. A' nyereség gyakran a' Törökök részén van. A' gabonával maga a' Császár kereskedik, a' mi neki sok miliom nyereséget hoz bé, mivel a' gabonával leggazdagabb Provinciák termésseik $\frac{1}{2}$ részét neki kötelesek adni, és pedig olly tsekély árron, melly a' gabona folyó árrának alig teszi $\frac{1}{3}$ részét. A' belső kereskedésnek egy fő akadállya a' posták nem léte, mivel az Udvarnál, a' hadi seregnél 's a' Helytartóknál ezek helyett Tatárok tartatnak, a' kik a' leveleket rendeltetéssek helyére elviszik.

8. §. Kereskedő Várossai 's Kikötői: Európában Konstantzinápoly, a' Fekete Tengernél, fő helye az Europai Török Birodalom szárazon lévő és tengeri kereskedésének, van egy Aszszony vásárló piattza is, a' hol a' Georgiai, Circassiai, Egyiptomi 's Habeschi rab leányok eladattatnak, továbbá Drinápoly, Philippopolis,

kába bútsúra, *) vagy kereskedés végett szoktak utazni. Egy ilyen kereskedő Társaságnak néha 1000 Tevéi is vannak, minthogy a' portékák Tevéken szállítatnak, mellyek egymás után menvén, tsak nem egy mértföldnyi hosszú lineát formálnak.

*) Minden Muhamedanusnak meg kell legalább egyszer látogatni életében a' Proféta Sírját.

Gallipoli a' Márvány Tengernél, és Rudschuck, Varna a' Bulgária és Konstantzinápoly közt folyó kereskedés fő pontja, Belgrád a' Török, Német és Magyar országok közt lévő kereskedés közép pontja, Saloniki, Seres, Janina, Bukarest, Jassy és Galatz. Ásiában: Smyrna leggazdagabb és legnevezetesebb kereskedő Várossa napkeletnek s a' Kereskedőknek a' világnak tsak nem minden részeiből öszve gyűlő helyek, Aleppo fő lerakó helyek az Indiai, Persiai és Török portékáknak, Barsa, Acre, Diarbekir, Bagdad, Basra vagy Bassora.

9. §. Pénze nemei.

a) *Arany pénzei.*

Zerimabbub vagy
Zindsjerli 1771 ólta, 3 Piasterjével -
Zerimabbub 1764-ig
Az 1764-től 1781-ig
verték (van $\frac{1}{2}$'s $\frac{1}{3}$ is)
Fonduc 1789 ólta
(van $\frac{1}{2}$ is) - - -

I Dar. a' nehézsége.	Belső betse.	Bévaltó betse Cs.K. Aranyokban.			
Arany	Grán	Kar.	Grán	for.	kr.
—	45 $\frac{7}{10}$	19	3	2	44
—	45 $\frac{7}{10}$	23	—	3	16
—	45 $\frac{7}{10}$	22	1 $\frac{1}{2}$	3	9
—	59	19	3	3	31

b) *Ezüst pénzei.*

Juspara 2 $\frac{1}{2}$ Piasterjével, 1789 ólta -
A' 2 Piasteresek - -
Az 1 $\frac{1}{2}$ Piasteresek -
A' Piaster 40 Parájjával (van $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{1}{4}$'s $\frac{1}{8}$ is.)

I Betsi Márk- ra jő.	Tiszta vagy belső betse.	I Darabnak a' be- tse pengő pénz- ben.			
Darab	Lat	Grán	for.	kr.	Pf.
8 $\frac{17}{20}$	7	12	1	18	—
11 $\frac{1}{25}$	7	12	1	2	2
14 $\frac{7}{10}$	7	12	—	46	3
22 $\frac{9}{25}$	7	12	—	31	1

	Darab	Lat	Grán	for.	kr.	Pf.
Az 1780 ki Piaster -	15 $\frac{12}{25}$	8	—	—	46	2
Az 1771-től 1780-ig vert Piaster - - -	14 $\frac{13}{25}$	8	14 $\frac{2}{5}$	—	59	2
Az 1770-től 1771-ig vert Piaster - - -	15 $\frac{21}{25}$	9	10 $\frac{4}{5}$	—	54	2
Az 1764-től 1770-ig vert Piaster - - -	14 $\frac{13}{25}$	9	10 $\frac{4}{5}$	—	59	2
Az 1760-tól 1764-ig vert Piaster - - -	14 $\frac{13}{25}$	10	7 $\frac{1}{2}$	1	4	1

Egyébaránt a' Török Piaster szerint számlál, melyben Para 40 ($1 = 3 \frac{1}{2}$ Pf.), Asper (1 Asp. = $1 \frac{1}{4}$ Pf.) 100 van. A' zatskó *) (Keser) közönségesen 500, az arany pénzre nézve pedig 30000 Piastert teszen. Réz pénz a' Török Birodalomban nints.

10. §. Mértékei. α) A' Hosszúságra nézve 100 nagy Pik = 86 és 100 kitsiny Pik vagy Draa Stambulin = $83 \frac{1}{8}$ Bétsi réffel. 1 Török mértföld (Berri) = 779 Bétsi öllel. β) Gabona mérték a' Fortin 4 Kislozzával. 100 Kisloz = 57 Posonyi mérővel. γ) Hig mértékek az olaj Métre, melly 8 Okát nyom, és az Alma, melly = $3 \frac{3}{4}$ alsó Austriai pintel. δ) Nehézség mérték a' Quintal $7 \frac{1}{3}$ Batmanjával, 44 Okájával és 100 Rotteljével vagy Lodrájával, melly utolsóban 2 Cheky van. 1 Quintal = 115 's 1 Oka $2 \frac{1}{4}$ Bétsi Fontal.

11. §. A' Vallás. 1) Uralkodó Vallás a' Török Birodalomban a' Muhamedana **) és pe-

*) Ez nevét onnan vette, mivel mind az az arany és ezüst, melly a' Szultán Kintetárába megyen, bór zatskókba tételik.

**) A' Muhamedana vagy Mohammedana Vallás alkotója Muhamed, (Mohammed, Mahomet). Születése ideje az 569. esztendőre tételik K. Sz. után; született pedig Mekkában (Arabiában). Attya, a' ki kevés örökséget hagyott reá, halála után a' nagy bátyja Abu

dig ennek Sunitica Sectája. Követői száma 13,580,000, kik közzé tartoznak a' Törökök,

Taleb nevelte fel 's kereskedésre szánta, és egy Khadijah nevű gazdag Özvegyhez ajánlotta Sáfárnak, a' kinek meglegedéssét annyira megnyerte, hogy később az Özvegy feleségül ment hozzá. A' vallásos képzelkedésekre ifjúságától fogva hajlandó lévén, életének 40-dik esztendejében bálvány imádó Hazájába ujj Vallást kezdett bévinni, mely felől azt hitette el az emberekkel, hogy ezt neki Gabriel Angyal, a' ki őtet az Isten Apostolává tette, sugallotta. Először a' feleségével, azután pedig több Mek-kai fővebb emberekkel vétette bé Vallássát, mely valamint Követőkre, úgy ellenségekre is talált, és a' Proféta élete nem egyszer forgott veszedelemben, nevezetesen 16. Jul. 622 K. Sz. után, midőn Mek-kában egy hatalmas össze szövethetés készült ellene, és tsak titkos elillantás által menekedett meg ellenségeinek körmei közzül, és éppen ezen futástól (Hegira, Hedschra) számlálják a' Muhamedanusok az időt. *) Medinában, a' hová szaladt Muhamed, a' legnagyobb Tisztelettel fogadtatott, mely alkalmatossággal élén, fejedelmi és fő papi méltóságot vett fel, és minthogy mindég több több Követőket talált, fegyverrel fogott hozzá Vallása terjesztéséhez, 's kegyetlenségét ellenségeivel gyakran éreztette, nevezetesen egyszer 700 'Sidókat mészároltatott le, kiknek feleségeiket és gyermekeiket rabságra vitette. Meghőlt életének 63 a' Hedschrának 11. esztendejében.

Tudománnyának fővebb Tzikkelyei ezek: „Tsak egy Isten (Allah) van, a' kinek Profétája Mohammed. E' mellett Mósest 's a' Kristust a' régi Világ Istentől lelkesítettett Tanítóinak állította, 's azt tanította hit Tudománnyában, hogy az utolsó napou a' vég trombita szóra a' holtak feltámadnak, midőn Mihály Angyal az emberek lelkét meg fogja mérgetni, 's a' szerint fogja azt a' Paraditsomba, mely az ő tanításai szerint egy testi gyönyörűségekkel tellyes jövőendő élet, vagy addig a' meddig a' Para-

*) A' Mahumedanusok Hóld (lunaris annus) esztendővel élnek, mely 354 napokból áll, és így 33 Muhamedanus esztendő 32 keresztény, vagy napi (solaris annus) esztendőt teszen.

Tatárok, Turkomannok, Abadioták, Arabsok, Lashok, Czigányok, 's a' Kurdoknak, Arnautáknak, Bosniaiaknak és Bolgároknak egy részek. A' Muhamedánusok a' Tudománnyoktól Islam, Moslemín (Muselmann) nevet viselnek; Szent és egyszersmind Törvény könyvek a' Korán vagy Alkorán, melly Arabs nyelven van írva 's a' Mohammed beszédeit, az Isten ditsérését, Intéseket, a' bálvány imádók 's Keresztények megtzáfolássát, a' kétséges törvényes esetek megfejtéseit és elbeszéléseket foglal magába. Öszveszedte Abubeker a' Mohammed Ipa. A' Papok, kik, mivel a' korán egyszer'smind Törvénykönyv, Törvénytudók (Ulema) is, az Isteni szolgálatra nézve e' következendők: a) a' Mufti, a' Padischach (a' Török Császár Titulusa) papi hatalmának Helytartója, a' ki első papi személy az egész Státusban 's a' vallásbeli és törvényes dolgok Ministere, 's a' Szultántól tetzésse szerint emeltetik ezen méltóságra, vagy tétetik le abból, minthogy a' Szultán mint Ka-

ditsom és pokol közt lévő tisztulás helyére küldeni, vagy végre pokolra kárhoztatni. Erköltsi Tudománya a' régi 'Sidókéből 's a' Keresztényekéből van öszve rakva, mellynek fővebb pontjai ezek: az Istennek buzgó tisztelése, megtántorithatatlan engedelmesség a' Próféta Parantsolatjai eránt, az Imádkozás szükségessége, a' Szegények gyámolítása, tisztaság, a' részegítő italokkal 's disznó hússal való nem élés, az Istenért való vitézség 's mind halálíg való bátorság, és hogy mindenek megváltozhatatlan Isteni végzése (Fatum) alá vannak vettetve. Fővebb felekezetei (Secta) a' Sunitáké, kik a' Koránon kívül a' Traditiokat (Sunah) is szent Könyvnek, 's a' Mohammed Követőinek Abubekert, Omart és Othmant tartják és ezek után teszik Alit (a' Törökök mind Suniták), 's az Alitáké vagy Schiitáké, kik tsak a' Koránt itélik szent Könyvnek 's Alit állítják Mohammed Successorának. Illyenek a' Tadschickok (uj Persák).

lifa vagy Muhamed Successora, az egész Papságnak feje; b) a' Scheikhek, Prédikátorok vagy a' Korán magyarázói, kik az Isteni tisztelet Czeremoniáiról gondoskodnak a' Moschékban (nevek a' Muhamedánusok Templomaiknak; c) az Imánok, ezek imádkoznak a' Moschékban, látogatják meg a' betegeket 's temetik el a' holtakat; d) Chatibe, kik Pénteken a' Szultánért a' nép előtt fen szóval imádkoznak; e) Muesine, az az, az Imádság idejének kikiáltói; f) Kaimek, az az Egyházfiak. Egyébaránt széles értelemben a' Papsághoz, mint Rendhez számláltatnak még az Emirek, az az a' Próféta vér szerént való számos Atyafiai, a' Molláhok (nagyobb Városok Birái), Kadi (kisebb Helyek Birái), Naibok (Bíró személyét viselők, ha othon nints), egy szóval a' Birák, továbbá a' Muderrik (Professzorok) vagy a' Tanítók, 's végre a' Dervisek vagy Szerzetesek, kik mintegy 30 Rendekre *) osztva Klastromjaikba bészárva élnek; a' Klastromok Elöljárói Scheikheknek neveztetnek. Átaljában véve a' Papság igen gazdag; a' Státus fekvő Jószágainak $\frac{2}{3}$ részét a' Papok birják, melly nekik 225 mil. Piastert hoz bé.

2) A' Görög Vallás, mellynek 6,425,000 Követői vannak, kik nemzetekre nézve Görögök, Szerviaiak, Rátzok, Oláhok, Bosniaiak, Horvátok, Morlákok, Arnauták és Bolgárok. Feje a' Szultántól rendszerént 100,000 Tallér Taxáért kineveztetni szokott, 2 ló farkú Basa rangal bíró Konstantzinápolyi Patriarcha, ezen

*) Legnagyobb tiszteletben tartatik a' Melovik Rendje, mivel egy a' Sphaerák Hármoniáját ábrázoló kört formálván, Tántzaik közben a' Szerzőjük, a' ki Mevlana Dschelaleddin, versét Flóta mellett énekelik el. Megkülömböztetés végett Sofiak vagy Miticusok Rendjének neveztetik.

Titulussal „Legszentebb,“ a' ki alatt vannak az Antiochiai, Jerusálemi és Alexandriai Görög Patriarchák, és Stambuli (Konstantzinápoly neve a' Törököknél) Érseknek és Oecumenicus (közönséges) Patriarchának neveztetik, 's az Anyaszentegyházat 12 Püspökökből álló Synodussával ('Sinat) csak nem minden megszoríttatás nélkül igazgatja. Ettől függenek a' 20—23 Metropoliták, 18—20 Érsekek 's 120 Püspökök, kik Despota nevet viselnek. Egyébaránt a' Görögöknek is vannak, mint az Oroszoknak, Archimandritáik, Igumenjeik, Diaconussaik, Szerzeteseik 's Apátzáik, Hegumenjeik (Klastromok Elöljáróik), Xeniologitáik vagy olyan Szerzeteseik, kik gyontathatnak.

3) Az Örmények 1,600,000-en vannak, kiknek fejeik a' Jetsmiasini (Persiában) Pátriárcha, 's az ez alatt lévő Konstantzinápolyi, Sisi (hajd. Issus) és Agthamari Érsekek 's több Püspökök. — A' Török Birodalom Lakossai Vallássokra nézve

4) Katholikusok 600,000-en 2 Érsekek 's 10 Püspökök alatt, több Klastromokkal. A' Syriai Katholikusokat a' Jerusálemi Sz. Ferentz Szerzetessei Klastromának Gvárdiánja, a' Görög Katholikusokat (Uniti) a' Kesruani Pátriárcha, a' Suri Érsek és az Acrei, Saidai, Beiruti, Aleppoi, Salehehi és Balbeci Püspökök, a' Schismaticus vagy nem egyesült Görögöket pedig az Antiochiai és Damascusi Pátriarchák igazgatják. A' hajdani Chaldaeában és Assyriában lévő 3000 Római Katholikusok Püspökjének lakhelye Bagdád, a' ki egy Frantzia Asszonyinak ez előtt 150 eszt. tett Fundátziója szerint mindég Frantzia születésű. Katholikusok vannak Bosniában, a' Horvátok, Morlások, Örmények és Maroniták közt is.

5) Lutheránusok Konstantzinápolyban, Bukarestben és Filipschiben (Moldovában).

6) Reformátusok Konstantinápolyban kik vallásbeli szabadsággal bírnak.

7) Nestoriánusok *) 300,000-en, kik közzé tartoznak a' Kurdok és Örmények, az Elkoschi Patriárcha alatt.

8) Monophysiták, **) vagy Jacobiták 1,600,000-en, kikkel sok Kurdok, Görögök és minden Koptusok tartanak, 3 ú. m. a' Kairoi (Egyiptomban), Safrani és Mardini Pátriarchák alatt.

9) Maroniták. 10) Yezidik vagy Yezidák a' Bagdádi Kerületben a' Singiar hegyén; ezek egyetlen egy Istent imádnak, hanem különbéfé képek (Emblema), főképpen pedig a' nap képe alatt, az ördögöt meg nem merik bántani, mivel azt a' legfőbb valóság Teremtőnyének tartják, a' ki őtet még valaha ismét kegyelmébe veheti.

11) Zabiúsok vagy a' János Tanítványai, a' kik Keresztelő Sz. Jánost tisztelik, a' 'Sidókat 's Törököket, mint tisztátalanokat 's környölmetélteket halálban gyűlölik.

12) A' 'Sidók száma 700,000, kiknek fejeik egy Patriárchai hatalommal bíró Cachan Baschi és több Rabbik.

*) Lásd Europa Rajzolatját a' 278. lapon.

**) A' Monophysiták azon keresztény felekezetet teszik, mely az V. Században támadt 's azt állítja, hogy a' Krisztusban csak egy (emberré lett Isteni) Természet volt. Alkotója Eutyches egy Konstantinápolyi szegény Archimandrita volt, a' ki Hóvetőivel a' Chalcedoni Ekklesiái Gyűlésben 451 Eretneknek hirdettetett ki. A' Monophysiták Jacobitáknak is nevezetnek egy Bardai Jákob nevű Syriai Szerzetestől (meghált 578), a' ki az igen nyomtatott 's széllyel szort Monophysitákat egyesítette, 's független vallásbeli felekezetté tette.

12. §. A tudományos művelődés 's a szép mesterségek a Törököknél igen tsekély lábon állanak. Fő Tudományaik a Korán, mint minden vallásbeli 's erköltsi Tudományoknak, a Törvényhozásnak 's Politicának kútfeje, az Arabs nyelv, Számvetés, Földleírás, mellyben még most is Ptolemaeus a Vezérjek, Földmérés, Physica, Természet história Aristoteles szerint, Alchymia és Astrologia (Tsillagokból jövőndölés), melly utólsó annál fontosabb nállok, mivel Status Tudomány 's az udvari Astrologus (Münedschjim-Baschi) minden Státust illető dolgokban megkérdeztetik, és ennek tudta nélkül se közönséges épület talpköve le nem tétetik, se hadi hajó ki nem evez a kikötőből, se a Nagy Vezér helye bé nem töltetik 's a t. Filozófiájok tsak a Korán magyarázássának eszköze 's tsupa oskolai szörszál hasogatás, Históriajuk tsak abból áll, hogy az arra rendelt Historikusok a Status nevezetesebb történeteit feljegyzik, és orvosi Tudományok titok 's babonáskodás. Mind ezekből önként foly, hogy a Könyvnyomtatás mestersége sem igen virágzik, és a Skutariban lévő egyetlen egy Könyvnyomtató Intézet is elég a Török nemzetnek. Könyvtáraik száma 20 némellyek szerint 35, de mind olly tsekélyek, hogy alig van egyben 2000 kézirat, 's ezeket is megemésztetheti a moly, mivel senki se forgatja.

Hasonló tsekély nyoma találtatik a tudományos művelődésnek a többi nemzeteknél, kivévén a Görögöket, kik ifjaikat Német 's Olasz ország fővebb Oskoláiba küldik tanulás végett, hogy a Tudományokat elnyomott Hazájokba is bévigyék, kik ezeket anyai nyelvekre lefordítván, Hazájok fiai közt elterjesztik, és sok jeles munkákat lehet ujj Görög nyelven olvasni.

A' Török Birodalom Orvossai tsak nem mind Görögök. (A' Gör. Osk. lásd a' 9. lap.)

III. Polgári alkotmánya.

1. §. Az uralkodás formája határtalan 's önkényes; a' Törvényeket a' Szultán adja alattvalóinak, a' nélkül, hogy ő azokat megtartani köteles volna; mindazáltal a' Muhamedana Vallás terjesztésére és megtartására uralkodásra lépéskor meg kell esküdnie. Csak a' Korán 's a' II. Szolimán Országglásról szőlő rendelése, mellyek közzül amaz minden vallásbeli 's polgári Törvények foglalatja, ezek pedig 5 különös Törvény könyvekben a' büntető és politziai (Kanuni Dscheraim), a' katonai (Kanuni Safer), a' feudalis (Kanuni Siamet és Timar), a' köz jóvedelmet illető (Kanuni Rajah we Russum, az az alattvalók és adók Törvényei) 's a' ceremonialis (Kanuni Teschifat, az az Tisztelet megadás Törv.) Törvényeket adják elő, tartathatnak sarkalatos Törvényeknek. — A' Császári méltóság az Osman férjfiúi maradékaira nézve örökös, mindazáltal a' gyermek uralkodás elkerülésére, mintegy 150 esztendőök ölta a' nép és a' fő Városban lévő katonaság az Udvar befolyása alatt a' familia legidősebb tagját választja a' Thronusra, ha tsak lelki tehetségeinek arra alkalmatlan vólta meg nem akadályoztatja. Csak az olyan Szultánok vettethetnek le a' Thronusról, a' kiknek uralkodások 7 elsőbb esztendeiben gyermekek nints.

2. §. Az uralkodó nevei „Nagy Szultán, vagy Nagy Ur, Török Császár, Padischah“ mellyek mind egyet tesznek. A' Koronázás nints szokásban, hanem e' helyett a' Muhamed kardja köttetik az uj Szultánra. 7 feleségei közzül, kik Ka-

dinoknak neveztetnek, 's a' pénzen vett Odalikok (ágyasok) között választatnak, az, a' mellyik Hertzeget szül Kedvelt (Chasseki Sultana) nevet visel, eszt. 500 zatskó jövedelme van, melly Baschmakliknak, az az tzipő pénznek neveztetik, ha pedig a' fia az uralkodásra lép, mint a' Szultán Anyja (Valide Sultana) eszt. $\frac{1}{4}$ mil. Piaster jövedelmet huz, az Udvar 's a' Státus dolgaiba fontos befolyást nyer, sőt ő viszi az ágyasokat is a' fiához, 's ennek az ő megegyezése nélkül közelíteni se szabad valamellyikhez; tsak ő jár egyedül fedetlen ortzával, a' többi Asszonyok 's leányok ellenben még az orvosnak se mutatják magokat patyolat nélkül, a' ki az ér verést is ezen keresztül tapogatja. A' Szultán halála után azok, a' kik tsak Hertzeznéket szültek, a' Háremet, az az, azon részét a' Serailnak, mellybe bé voltak zárva vagy az Asszonyok házát elhagyhatják 's ismét férjhez mehetnek; a' Hertzegek annyai pedig az Eski Serailba záratnak, mellyből tsak akkor jönnek ki, ha fijaik az uralkodásra lépnek. A' Kadinoktól született Hertzegek a' Haremnek Kafes nevű részében szoros felvigyázás alatt neveltetnek, mellyet azok soha se hagyhatnak el 's tsak a' Korán és Históriak olvasásával 's a' Muhamed Törvénye szerént valamely kézi mesterség megtanulásával foglalatoskodnak. A' Hertzegnék (Biy-Chan) a' Vezérekhez, Helytartókhoz 's más Nagyokhoz adatnak feleségül, kik a' Hertzegnék rabszolgái, mivel ha a' Házasság tökéletességre vitetik, a' férfinak törvényes feleségeitől el kell válni, 's minden ágyassait el kell bocsátania, hogy uj feleségének élhessen, ha szinte ez még gyermekes és fiatal, vagy a' mi gyakran megtörténik, vén és utálatos is. Az ilyen Nagyok fiú gyermekeik pedig a' halál áldozatai, minthogy a' Csá-

szári familiában támadható egyenetlenségek elkerülésére az ártatlan gyermekeknek a' pupjok nem köttetik meg, hogy vérek elfojván, meghaljanak.

3. §. Az Uralkodó Titulussa ez: (a' mostanié); „Mi a' Világ Teremtőjének véghetetlen Kegyelme és a' Muhamed Mustafa, a' ki minden Próféta'k közt legelső 's a' kin az Isten áldása nyugodjék, közben járassa és nagy tsuda tétéle által Szultán, Szultán fia, Chakan, Chakan fia, II. Mahmud Szultán Chán, a' győzedelmes Abdul Hamid Szultán fia, Mekka, Medina és Kods Várossainak, mellyek felé fordul artzal az egész Világ, ha imádkozik, Ura és Szolgája, ama 3 Városoknak Istambulnak, Edrenehnek és Bursának, mellyeket minden Fejedelmek irigységgel néznek, valamint Scham és Misr Várossainak, az egész Aberbeidschannak, Magrebnek, Barcának, Cairvánnak, Halebnek, Irak Arabinak és Aegemnek, Baszrának, Lahsának, Dilemnek, Raccának, Mosulnak, Párthiának, Diarbekirnek, Ciliciának, Wilajeti arzi Rumnak, Siwasnak, Edenának, Karamannak, Wannak, Barbariának, Habeschnek, Tunisnak, Tirabolosnak, Kibrisnek, Rodosnak, Candiának, Morah-Wilajetinek, Akden-yznek, Karadon-yznek, és ezek Szigeteinek 's Tenger partjainak, Anadolinak (Natolia), Rumilinek, Bagdádnek, Kurdistánnak, Görög országnak, Turkestánnak, Tatár országnak, Circassiának, Cabarda és Gorgistán Tartományoknak, a' Kiptsaki Térségeknek, a' Tatárok Tartományaik egész kiterjedésének, Bosniának, a' Belgrádi Várnak, Serf Wilajetinek 's minden ehéz tartozó erősségeknek, az Arnaut Wilajeti (Albania) Várossaik 's Várainak és más sok Tartományoknak és Városoknak Padischáhja.“

4. §. Czimere a' Birodalomnak egy zöld paizs, mellyben egy meg felé telő ezüst hóld látszik (legelőször H. Muhamed tétette ezt Konstantinápoly megvétele után a' zászlóira, a' Török hatalom szüntelen nevedő hatalmát akarván általa ábrázolni); a' paizst egy orosz lány bőr veszi körül, mellyen egy Kótsag tollas Turbán (Török főre való öltözet, mellyet csak a' Törököknek szabad viselni) fekszik, megette 2 ló farkos Zászlók állanak. A' Birodalom Czimerén kívül a' petséteken a' Császár nevét lehet olvasni ezen szókkal. „Győzedelmes vagy meggyőzhetetlen Császár.“

5. §. Közöséges lakóhelye a' Császárnak a' Konstantinápolyi Serai vagy Serail, *) ezután a' Dulma-Baktse (Dinnyés kert) ugyanott és a' Drinápolyi Palota; a' Konstantinápolyi Tenger szorosnál vannak Bujukderében és Kuru Tsezmében mezei vagy falusi Házai is. A' megholt Császárok Hertzegei 's Hertzeznéi az Eski-Seraiban laknak. A' Sultán Udvara Portának, Nagy Portának, Fényes Portának is neveztetik, mellyet a' számos Asszonyok, Heréltek, Testőrök és Hírmondók 's ezeknek Elöljáróik formálnak, kik mindössze mintegy 10,000-en vannak. A' sok fejer és fekete Heréltek Seregének fejei a' Kislár Agassi (leányok Agája) vagy Agai Dari Seadet (a' boldogság házána Agája) és a' Kapu Agassi, az az a' fejer Heréltek Obestere, kik közül az elsőbbnek, mint a' Szultán biztosának igen nagy befolyása van a' közöséges dolgokba. A' többi udvari Tisztek ezek: a' Seliktar Aga (fő fegyver hordozó és udvari Marschall), a' Tsjokahdar Aga) fő ruha tár mester),

*) Serailnak, az az nagy épületnek neveztetik a' Török Császár Palotája.

a' Muthpäch Eming (fő Konyha mester), a' Kädährjar (fő Pohárnok), a' Tsaschnyghir Basa (Asztalnok), a' Berber Basa (Borbély), a' Dulbend Aga (Turbánra vigyázó) és a' Rekiabdar Aga (kengyelvas tartó, ha a' Szultán lórá ül). Ezen fő udvari Inasok teszik a' Chasz Odát vagy a' Szultán Kamaráját, mellynek feje a' Chasz Oda Baschi vagy legfelsőbb Kamarás. Az előkelőbb udvari Tisztek közzé tartoznak még: a' Bugjuk Emir-Achor (fő Lovász mester), a' Kapudshiylar-Kietchudassy (fő Tzeremonia mester a' Seraiban), a' Tsjausz-Baschi (fő Tzeremonia mester a' Serailon kívül) és a' Bostandschjy-Baschi (a' Kertészek, kik formálják a' Császár test őrzőinek egy részét, feje). Ide számlálatnak végre: a' Chodschia (a' Szultán Tanítója), a' Hekim-Effendi (az udvari Orvos), a' Münedschjim-Baschi (udvari tsillagokból Jövendölő) és a' Dschjerrah-Baschi (udvari Seb-
orvos).

6. §. A' Birodalom Drágaságai (Clenodia):

- 1.) a' Sandschaki Scherif, a' Próféta 's a' Birodalom zászlója, melly Egyiptomnak I. Szelim által történt elfoglaltatásakor került Török kézbe 's azóta a' Birodalom Palladiumának tartatik;
- 2.) a' Chirkai scherife, vagy Bürdei scherife, az az a' nemes öltözet, egy Teve szőrből tsinált fekete ruha, mellyről azt állítják a' Törökök, hogy azt Muhamed Próféta Kaab Ben Soheir Poétának ajándékozta volna háládatosságból;
- 3.) a' Próféta kardja, melly a' Szultánokra övedztetik a' Thronusra lépések napján az Ejubi Moschéban; 4.) a' Próféta kézive; 5.) az Abubeker első Kalifa kardja 's Szőnyege; 6.) az Omár második Kalifa (így neveztetnek a' Muhamed Successorai) kardja; 7.) az Osman, 3-dik Kalifa kardja.

7. §. Vitézi Rendje a' fél hóld Rendje, melyet III. Szelim alkotott 1799 a' külső Hatalmaságok alattvalóik érdemeinek megjutalmaztatására, és egy emlék pénz (Medaille), hasonló tzelra. Az elsőbbnek 3 Klasszissai vannak.

8. §. Ámbár a' Császár minden hatalmat egyesít a' maga Személyében, közönségesen mindazáltal csak név szerént uralkodik, mivel a' Serailban való neveltetésse, 's tudatlansága miatt arra nem alkalmas és sém önnön Tartományait, se a' más Országokat nem esmeri. Legfővebb igazgató szék a' Vezir-Azemé vagy Nagy Vezéré, a' ki 5 ló farkú Basa, 's Személyében az első, igasság 's hadi Minister egyesülnek, és 2 Segédjei Kjetchuda vagy Kihaja vannak. A' Nagy Vezérnél áll egyszer'smind a' petsét is. Nálla gyűl össze a' Státus Tanács vagy Diván, mellyet a' belső Minister (Kiaja-Beg), a' külső dolgok Ministere, a' ki egyszersmind Státus Titoknok és Kantzellár is (Reis-Effendi), az Udvari 's Birodalom Marschalja vagy a' belső végre hajtó hatalom Ministere (Tsauschi Baschi), a' Finantz Minister 's Kints Tárnok (Desterdar-Kapussi), a' Nagy Admiral vagy a' hajós Sereg fő Vezére (Kapudan Basa), a' Spahilar Aga (a' Lovasság Vezére) 's a' vallásbeli dolgokra nézve a' Mufti, a' Nidschandschi Baschi vagy a' Státus Titoknokja, a' ki a' Szultán nevét írja a' végzések alá, a' Teskierdschi Basa (az esedező levelek felolvasója a' Divánban), az Istambul-Effendi (a' Konstantzinápolyi Gubernátor és Politzáj Minister), a' Galionschi-Aga, az az a' hajós Sereg egy feje 's más fő Tisztek formálnak. Mig a' Janitsárok el nem töröltettek, ezeknek Agájok is tagja volt a' Divánnak. Ha a' Nagy Vezér háború vagy más ok miatt jelen nem lehet, egy 3 ló farkú Basa a' Helytartója, a' ki Kaimakan

Basának neveztetik. Egy ujj Igazgató szék a' 12-ök Tanáttsa, melly a' Státusnak minden fontosabb dolgaiban tanátskozás végett össze gyűjtetik, 's a' mellytől mennek ki minden Kormányozást illető végzések; fejeik a' Nagy Vezér és Mufti. Minden fő Tiszteket a' Császár nevez ki, a' kinek csak egy intéssére is, minden megvizsgálás nélkül elvesztheti mindenik méltóságát, életét 's vagyonját, mivel ő a' Státus Tisztek Örökösse. — A' Státus hivatalok 1820 4 osztályokra osztattak: 1.) a' Porta vagy Kabinet, melly 3 Ministerekből, ú. m. a' Kiaja Begből, Reis-Effendiből, 's Tsauscb Baschiból és 6 Státus Titoknokokból, kik mindég a' Nagy Vezér Palotájában laknak, áll; 2.) a' Defterdar Portája, vagy a' Közjövedelemre ügyelő osztály; 3.) a' katonai osztály; 4.) az udvari hivatalok Osztálya. Tolmátsok (Dragoman) rendszerént a' Görögök, kik a' Görög 's Török nyelveken kívül deákul, frantziául, németül, olaszul is 's a' t. tudnak.

Minden Törvények kutfeje a' Korán, a' honnan csak a' Papok a' Törvénytudók (Ulema). A' Mufti nem csak fő Pap, hanem legfővebb Törvény magyarázó is; Decisumai Fetwahknak neveztetnek. Legfelsőbb Törvénytudók a' Divan-Chaneh; mellynek Elölülője a' Nagy Vezér, a' kinek Palotájában tartatik is az; ha pedig jelen nem lehet, Képviselője a' Tsjausch Baschi. Segédjei az Europai (Rumili) és Asiai (Anatolii) fő Birák (Kadiaskerek), a' Galatai (Galata-Mollasi), Perai (Pera-Mollasi), Sz. Jóbi (Ejub-Mollasi), a' Skutarii (Isjuder-Moll) Birák 's az Istambul-Effendi. Az alsóbb Forumokat a' Birák teszik, kik a' nagyobb Városokban Molla, a' kisebbekben pedig Kadi nevet viselnek. Távollétekben való Képviselőik Naiboknak neveztetnek. Ezen Biráktól függenek a' Musselimek vagy

az Ítélet mondások végre hajtói. A' Provinciák fő Biráik a' Basák. A' Görögök az ő Proëstisseik 's a' 'Sidók az ő Rabbijaik alatt vannak, mind-azáltal mindeniknek meg kell a' Török Birák birói jussaikat esmerni. Se Keresztény, se 'Sidó Török ellen bizonyosság nem lehet.

A' Provinciák Igazgatói vagy a' Helytartók hivatalokat tsak esztendeig viselhetik 's ekkor más, a' ki az udvari Tiszteket jobban bírja ken- ni, kaphatja meg azokat. Ezek mind 3 ló farkú*) Basák, tulajdon Divánjok van 's mind a' polgári, mind a' katonai dolgokban határtalan kormányozók Kerületjeiknek. Töllök függenek a' kisebb Kerületek Igazgatói (Sandschak), kik- nek számok az egész Birodalomban 280 a' Mus- selimek, Vajdák és Agák. Sok költségeikbe ke- rülván a' Basai méltóságra való jutás, minden kigondolható huzavonákat elkövetnek a' reájok bizott Helytartóságban, mellyekért utóbb tsak ugyan bőrökkel adóznak, mivel mihelyt elszár- nyal Konstantzinápolyba az ő gazdagságaikról szólló hír, azonnal felfegyverkeznek ellenek az árulkodók, és elküldetik számokra a' zöld se- lyem sinór, mellyel megfojttatnak, 's kintseik a' Császári kintstárba vitetnek.

9. §. A' Státus Jövedelmei 83625 $\frac{1}{2}$ zatskó 's 46235 Asper, mellyek a' Miribe vagy a' Biro- dalom pénz tárába jönnek. Kutfeje a' Jövedelem-

*) A' lófark a' Törököknél 's Tatároknál olyan tábori jel, mint nállunk a' Zászló, egyszersmind pedig a' hadi Sereg Vezérei Rangjoknak megesmertető jelei is. A' Császárnak 7, a' Nagy Vezérnek 5, a' Basák között némellyiknek tsak 1, némellyiknek 2 's né- mellyiknek 3 Lófark lobog Sátora előtt. All pedig ez a' Rang jel egy nyélből, mellyen a' Lófarkok tsüggenek, 's a' melly felyül egy megaranyozott fél Hóidal ékeskedik.

nek a' fő pénz *) (Charadsch), melyet a' nem Muhamedánusok fizetnek életek 12-dik esztendejétől kezdve, és az Adók. Egészen különböző a' Miritől a' tsupán a' Státus szükségének tellyesítésére rendelt Császári kintstár (Chasine Odassi), melyet az Uradalmok jövedelmei, a' Státus Monopoliumai, Bányák, Só aknák, pénz regalé, a' Porta oltalma alatt lévő Fejedelmek adója, az ajándékok 's a' letett Státus Tisztek behuzott Jószágaik töltenek meg. Ez nagyobb, mint a' Miri, de minden esztendőben különböző a' jövedelme mennyisége. A' Moschék is sok kintsekkel birnak, hanem ezekhez tsak valásbeli háború idejében szabad nyulni. Fő kutfejei a' Moschék gazdagságának a' Fundátziók, sok gazdag Muselmannok ugyan is vagyonjait, hogy az országló Szék által el ne foglaltassanak, a' Moschéknak ajándékozzák, melly pénz az által is szaporodik, hogy egy része költsönözésre fordíttatik.

Költsége 18417 zatskó 's 617 Asper, és így eszt. 65208 $\frac{1}{2}$ zatskó 's 45565 Asper marad fen.

Adósága 1803,53,350,000 Piastert tett.

10. §. Hadi ereje a) a' szárazon 1826 midőn a' Janitsárok eltöröltettek, 240,000 emberből állott, kik a' fegyver forgatásra nézve Europai lábra állíttattak; b) a' tengeren pedig 1823 13 Fregátokat, 9 Korvetteket, 14 Briggeket, 6 ágyúzó és 31 élelem 's hadi eszköz szállító Hajókat tett. Nagy kárt vallott a' Porta a' Görögök tőlle való elpártolássa miatt, mivel legjobb ha-

*) Ez a' gyermekekre 's Szegényekre nézve 110 Para 's Ednának, a' megért idejüekre, Parasztokra 's kézmívesekre nézve 5 Piaster, vagy egy Arany 's Essatnak; a' Kereskedőkre 's Előkelőkre nézve pedig 11 Piaster 's Aljának neveztetik.

jóssait vesztette benne el, magok a' Törökök ellenben igen keveset értenek a' hajókázáshoz.

Nevezetesebb Erősségei: Belgrád, Widdin, Brahilow (Braila), Szendrő (Semendria), Napoli di Romania 's a' Dardanellák. Hadi kikötői: a' Konstantzinápolyi, Gallipolii, Napoli di Romaniai, 's Várnai.

Históriaja.

A' Törökök vagy Osmanok, a' régi világ legszebb Tartományainak u. m. Thráczianak és Görög országnak, Kis Asiának, Colchisnak, Örmény országnak, Mesopotámiának, Syriának és Egyiptomnak, az Archipelagus Szigeteinek és a' fűszer-számmal gazdag Arábiának, — mellyeknek partjaival való kereskedés Ásiát 's Afrikát Európával, Napkeletet Napnyugottal öszve köti, — az Athenaei, Spartai, Korinthusi és Thebei classicus földnek, — mellyen ez előtt harmadfél ezer esztendőkkel a' polgári szabadság 's szabad érzés és a' lélek művelődésse legszebben virágzott, 's a' melly a' halhatatlan emlékezetű Leonidas, Themistokles, és Epaminondas maradékaival együtt most Ásiai önkényes Uralkodás (Despotismus) alatt nyög, — mostani Birtokossai, a' Törökök mondom legelőször a' VI. Században kezdenek a' Históriában előjönni. Ez a' Scytha és Tatár eredetű nemzetség a' VI. Század közepe táján az Irtis vize partjain, az Altai Bértzek tövében 's nagy Asiának sivatag pusztaságain, Khina és Persia határaiban, a' hol most Kirgisek, Bucharok, Usbekek és Turkomannok laknak, tanyázott. A' VIII. Század közepe táján

Tartományok keleti része Khinai, nyugoti része pedig Persiai vagy is inkább Arabs felsőség alá jutott, minthogy Persia maga is elfoglaltatta az Arabsoktól. Függetlenségekkel Vallások is megváltozott, mivel a' győzedelmes Arabsok vallására az Islámra vagy a' Muhamed Tudományára állottak, a' minek jó következtetés csak hamar érezték, mivel a' Bagdádi Kalifa (Titulussok az Arabs Fejedelmeknek) közülök választott magának test őrző Sereget, sőt későbbben Törökök tétettek az Arabsok Vezéreiké és a' Kalifák mellett lévő első Ministerekké (Emir al Omrah, kik olyanok voltak, mint Frantzia országban a' Major Domusok) is, kik utóbb az Uralkodást is kezekre kerítették. Így uralkodtak Palaestinában, Syriában és Egyiptomban a' IX. és X. Századokban a' Tulunidák és Akschididák 's Persiában és Indiában a' X. Száz. végétől fogva a' XII. Száz. végéig a' Gasnavidák Török nemzetségei. Csak nem éppen ugyan ez idő tájban tette magát egy más Török nemzetség Turkestánban, melyet most Tatárok laknak, a' Jaxartesnél (Sir) és Oxusnál (most Amu-Darja), az Arali Tó 's a' Caspium Tenger közt, Seldschuckok (így neveztetetett ez a' Török nemzetség a' Vezérétől) neve alatt Khinától függetlenné, kik a' XI. Században egész külső Ásiát elfoglalták, a' hol a' vitéz Togrul Bég a' Seldschuk Unokája, Alp, Arlsan és Malek Schah nagy Országot állítottak fel, mellyel a' keresztes Seregek Vezérei sokat tsatáztak Palaestina felett. 1100 táján a' Török birtokok 3 részekre, ú. m. Persiára, Syriára, mellyhez tartozott Media is, és Chorosanra osztatván fel, a' XII. 's XIII. Századokban felemelkedő Mongolok a' Seldschuckok Kis Asiai hatalmokat semmivé tették; de majd ismét kijöttek a' Taurus völgyeiből a' Seldschuckok kiüzött fejei (Emir)

's Kis Asián megosztottak. Egy volt ezen Emirek között az Ogutz nemzetségéből származott

Osman vagy Othman, *) a' ki egynelány száz familiákból álló Tatár 's Kaukázus mellyéki gyűlevész népével az Olympus szorossait, a' hol még most is mintegy 800 Turkomanni familiák laknak, elfoglalta 1239, és az Iconiumi Seldschuckok Szultánjának oltalma alatt a' Bithyniai Térségeken Táborát megtelepítette. Seregét haramiákkal elszőkött rabszolgákkal 's rabokkal megerősítván, a' szomszéd Tartományokat mindenfelé pusztította, 's a' Görög Császártól Kis Asiában több Provinciákat elvett. Védő Ura, az Iconiumi Szultán meghalván, 1300 Szultán Titulust vett fel, és minekutánna az Arabsok, Seldschuckok és Mongolok elenyészett hatalmoknak Omladékain a' Török Birodalomnak, melly a' Próféta Zászlója alatt a' dühösségig vitézkedő Muselmannok 8 egymás után következő vitéz Uralkodói által 1300-tól 1566-ig Európában a' fegyveres erőre nézve legelső Hatalmassággá tétetett, fundamentomát megvetette volna, meghalt 1326. Hogy egy Haramia tsoport Vezére olly óriási lépéseket tehetett hatalmának terjesztésében, annak okát leginkább a' Görög Birodalom gyengeségében kell keresni, mellynek Császárai annyira elmerültek a' Theológiai szörzál hasogatásokban, hogy ezen durva ellenség foglalásait fel sem vették, és a' helyett, hogy Europa ezen közönséges ellenségének előmenetelét akadályoztatták volna, a' vallásbeli versengések miatt önnön magok ellen fordították fegyvereiket. Innen származtak azon belső zenebónak, mellyek számtalan Görögök vérekbe kerül-

*) Ettől neveztetik a' Török Udvar Porta Ottomani-cának.

tek, ezek voltak azon erköltsi romlottság kútfői, melly nem csak a' népet vesztegette meg, hanem a' Császári familiában is annyira elhatalmazott, hogy csak nem több Császárok haltak meg erőszakos, mint természetes halállal.

Orkán az Osman fia Brussát, Bithynia fő Várossát, mellyet az Attya kevéssel halála előtt foglalt el, tette lakóhelyévé, és a' rendetlen tsoportok helyett rendes katonaságot állított fel, mellynek egy részét a' keresztény rabszolgákból, kiket Muhamedánusokká tett 's a' fegyverben szorgalmatosan gyakoroltatott, alkotott gyalogság tette. Ezzel Kis Asiát egészen a' Hellespontusig hatalma alá hajtotta 's magát Padi-schahnak (Császárnak) nevezte, és olly tekintett szerzett magának, hogy a' Görög Császár Kantakuzénus a' leányát Theodorát hozzá adta feleségül, a' mi igen nevezetes Történet, mivel ez és a' Genuaiakkal való öszveköttetése, — a' kik kereskedésheli irígységből, csak hogy árthassanak a' napkeleten ez idő tájban igen hatalmas Velentzeieknek, hajókat is adtak neki a' Hellepontuson való általevezésre, — szolgáltattak elébb magának Orkánnak, azután pedig az utánna következő Szultánoknak alkalmatosságot arra, hogy mind a' napkeleti Birodalom, a' hol, a' mint fellyebb említettem a' vallásbeli villongások dühösködtek, mind a' napnyugoti Státusok, mellyekben az egyházi Szakadások és a' Systema feudale annyira felforgattak minden rendet, hogy az uralkodók Vasallussaik hatalma miatt önnön magokkal is jól tehetetlenek voltak, gyengeségét megesmérjék. Ezen okok mindig ujjabb ujjabb Borostyánokkal koszorúzták a' Törökök hódító feltételeiket, 's már az Orkán, a' ki 1355 holt meg, fia, a' vitéz

I. Szolimán bélépett Európába 1355, megvén Gallipolit és Sestost, melyeket megerősített 's ez által az Európát Asiától elválasztó Tenger szorosnak Urává lett, de győzedelmes pályáját a' halál 5 esztendei uralkodássa után ketté szakasztotta, 's 1360 a' Testvére

I. Amurát vagy Murád vette az Ország Hormánnját kezébe. Bátyja nyomdokait követvén, a' Török hatalomnak Európában való terjesztését tette magának fő tzielúl, melyre nézve a' hadi erő tökéletesítésére fordította figyelmetességét, 's az elfoglalt Tartományokban lévő keresztény gyermekeknek, kik 15 esztendőn feylül voltak, $\frac{1}{2}$ részét kiválasztotta, ezeket 2—3 esztendőig Török felvigyázás alá adván, a' Muhamedana Vallásban neveltette, 's mikor a' keresztényi szelíd érzéseket levetkezték, és a' fegyverben való gyakorlásokban jó előmenetelt tettek, az ujjonnan alkotott hadi Seregbe, mely Janitsárok *) Seregének neveztetett, adatta; továbbá az elfoglalt Tartományokat az arra érdemesek közt felosztotta, mely birtokok (Feudumok) Timaroknak 's a' birtokosok Timariotáknak neveztetnek, kik ha a' szükség kívánja még most is lovas katonai szolgálatot tesznek. Ezen jó rendbe szedett 's gyakorlott katonáival Amurát először is Drinápolyt (Adrianopolis) vette meg, melyet lakóhelyyévé tett, azután pedig Macedoniát, Albániát és Szerviát is elfoglalta,

(*) Ezt a' nevet egy Dervis (Török Szerzetes) adta nekik, a' ki őket midőn felállítottak, felszenteltéssek alkalmatosságával, Jen-Ytschjeriknek, az az ujj katonáknak nevezte. Eleinte tsak keresztény Ifjából állott a' Janitsárok Serege, de az ujjabb időkben született Törököknek is kellett benne katonáskodniok. A' Janitsárok Agája, mig 1826 el nem töröltettek, tsak nem Nagy Vezéri tekintettel birt.

melly szerentséjét a' gondatlan Görög Császárnak Palaeologus Jánosnak köszönhette, a' ki nem hogy fegyvert fogott volna az Európát elnyelni készülő Osmánok ellen, sőt még barátságokat kereste 's némelly pártos Görögök és Bolgárok ellen segítségül hívta őtet. Amurát kapott az alkalmatosságon 's 12,000 katonákat küldött Palaeologus Jánosnak, kik midőn a' zendülés letsendesedése után haza mentek, 's Görög országot nem győzték volna eléggé ditsérni, Amurát 60,000-ból álló Sereget küldött Görög országba, azon szín alatt, hogy ez a' pártosokat tökéletesen megalázza. Két Génuai hajók szállították a' Török Sereget Asiából Európába, és pedig minden főt egy aranyért, melly költséget, a' mint fellyebb láttuk, Drinápoly, Macedonia, Albánia 's Szervia elvesztésével fizetett meg Palaeologus János. Iparkodtak ugyan a' Szerviai és Bulgáriai Fejedelmek a' mindent felprédáló Törököknek ellent állani, de lovasságaik a' Törökök Tevéitől, minthogy a' ló a' Teve szagát nem szenvedheti, megirtóztatva, zavarba jöttek, Amurát győzedelmeskedett, és a' Szerviai Fejedeleme Lázár is a' tsata mezőn maradt, a' kinek halála az Amurátét is maga után huzta, mivel Cabilovitz, vagy a' mint némelyek nevezik Corbelitza, egy Fejedelme halálát fájlaló Servianus azon szín alatt, mintha valami fontos dolgot akarna felfedezni, engedelmet kért a' hozzá való menetelre, mellyet megnyervén, egy törrel Amurátot keresztül verte 1389. Amurát 37 ütközetekben volt jelen, mellyekben mindég győzedelmeskedett. Ő állította fel a' Nagy Vezéri méltóságot, valamint a' Spahikat is, kik a' Török lovasság színét tették.

I. vagy Menkö Bajazet (Ba-Yezid) az Amurát fia, használván a' Görögök egyenetlenségeit,

Attya foglalásait még tovább terjesztette. Palaeologus Andronicus és Emmanuel ugyan is a' Császári méltóságon öszveveszván, amaz Bajazetnek Philadelphia Várossát 's esztendei Adót ígért, ha a' Császári Székre segíti, Emmanuel ellenben ezeken kívül még 30,000 aranyat is ajánlott neki, ha az ő pártjára fog állani. Bajazet az utolsó ajánlást hasznosabbnak látván, Emmanuel mellett fogott fegyvert 's ezt a' Thronusban megerősítette, melyért az ujj Császár olly gyalázatosan bizonyította meg háládatosságát, hogy midőn a' Philadelphiai Lakosok a' Várost nem akarták önként általengedni a' Törököknek, maga vette meg azt Ostrommal, 's úgy adta által Bajazetnek. Ezután a' vitéz Szultán Szervia 's Bulgária ellen fordította fegyverét, melyeknek Fejedelmeit a' tsata piatzon tulajdon kezeivel ölvén meg, ezen két Tartományoknak még az Attya által elkezdett meghódítását végrehajtotta. Azután Albániát és Havas alföldét kőberolta bé, a' honnan, ott létének szomorú nyomait hagyván mindenütt, az Arméniai Király ellen ment, a' kit Országától 's feleségétől megfosztván, Görög országot tette hódító planuma tzéljául. Itt Thessaliát, Macedoniát, Atticát 's Boeótiát feldulván, Thracia felé indította Seregét, melyet egész Konstántzinápolyig elfoglalt, ezt a' Várost mindazáltal meg nem vehette, mivel a' 'Sigmond Magyar Király 150,000-ből álló Seregének ellene való nyomulását meghallván, hadi népével felkerekedett és 'Sigmondnak eleibe ment, a' kivel Nicopolisnál (Nikápoly) öszvetalálkozván, fényes győzedelmet nyert rajta, sőt 'Sigmond maga is alig tudott egy tsónakon elillantani 1396. A' győzedelmes és szerentséjében bizakodó Bajazet ismét Konstántzinápoly alá ment 's ujjonnan Ostrom

alá vette azt, de ez uttal is félben kellett az ostromot szakasztania arra a' hirre, hogy a' Mongolok Fejedelme Timur vagy Tamerlan roppant Seregével ellene jö. A' Kis Asiai Fejedelmek ugyan is, kiket a' dölfös Bajazet hatalma alá hajtott és sanyargatott, a' győzedelmes Timurnál kerestek segítséget, melyet meg is nyertek és Timur Kis Asia felé indította katonáit. Az Ancyrai (most Angora) térségen találkozott össze a két számtalan vitézekből álló Sereg, annyira hogy 1 miliomnál több bajnokok küszködtek egymással a' világon való Uraság felett. Hosszas vérontás után Bajazet nem csak meggyőzöttetett, hanem el is fogattatott 1402. Eleinte rangjához illő módon bánt Timur vele, de ennek azon kérdéssére: mit tsinált volna vele, ha elfoghatta volna? Bajazet azt felelvén, hogy vas kalitzkába zárta 's Birodalmában szerte széllyel mutogatta volna, hasonlót tselekedett Timur vele, sőt hogy még jobban megalázza Bajazetet, a' hátáról ült fel a' lovára, 's a' mi legkeservesebben esett néki, néznie kellett, mikor az ő szép Felesége Timurnak az asztalnál mezítelen szolgált, melly meggyaláztatássa annyira elkeserítette Bajazetet, hogy fejét mind addig verte vas kalitzkájához, míg össze nem zúzta azt 's nyomorúlt életének 1403 végét nem szakasztotta. — A' Bajazet halála 's a' Timur, a' ki Khinát szándékozott megtámadni, elmenetele után a' Bajazet fiai az össze omlott Török hatalom helyre állításán, a' köztök támadt egyenetlenségek miatt nyomoson nem munkálódhattak, mivel ezek egymás ellen támadván, elébb Issemet vagy Josuát Szolimán, Szolimánt Musa (Moses), Musát végre Muhammed vetette le a' Thronusról. A' most említett

I. Muhammed Bajazetnek negyedik fia, egy okos és igasság szerető férjfiú, a' Mongolok 's a' Testvérei egyenetlenségeik által megrontsolt Török hatalmat a' szomszéd nemzetek előtt ismét rettenetessé tette. A' Görögök mindazáltal az ő Uralkodása alatt békességben éltek, mivel midőn Muhammed a' Bátyja Musa ellen támadt, a' Görög Császár Emmanuel segítségével győzte meg azt. A' Velentzeieket ellenben megtámadta 1420 's Thessalonicában megverte, valamint az Oláhokat is. Ő alatta alkotta az ő derék Nagy Vezére Ibrahim a' Török hajós Sereget, melyre a' Velentzeiekkal való tengeri háborúk adtak okot. Minekutánna mind azt, a' mit Timur a' Török Birodalomtól elszakasztott, ismét vissza szerezte volna, meghalt 1421. A' fia

II. Amurát egy bölts és vitéz Fejedelem Uralkodásának kezdetét elébb az Attya Testvér Ötse Mustafa, azután pedig tulajdon Testvér Ötse hasonlóképpen Mustafa tették nyughatalanná, kiket tsak hamar kezére kerítvén 's kivégeztetvén, minthogy amazokat, tsak hogy az Amurát figyelmetességét más felé vonják, a' Görögök ültették fel ellene, Konstantinápolyt kezdte ostromolni. Semmire se mehetvén a' Város megvevésében Bulgária 's Szervia ellen ment, melyeket, valamint Havasalföldét is megvévén, a' Bosniai Fejedelmet támadta meg, a' kire 25000 arany esztendei Adót vetett. Illy szerentsés Hadai után a' Kereszténység legerősebb Bátyját, Belgrádot tette tzielül 's vette számos népével Ostrom alá, de már itt a' szerentse elpártolt tőle, 's a' Hunyadi János vitézsége miatt gyalázattal hagyta el Belgrád falait. Nem utolsó megverettetése volt ez Amurátnak, mivel azután is minden nyomban megverte őtet a' Nagy Hunyadi, nevezetesen Nissánál 1443 20,000-et

kaszabolt le Seregéből. Ennyi szerentsétlenségek 's a' Karamaniai Fejedelemnek ellene való támadássa miatt, hogy egész erejét ez ellen fordíthassa, békességről kezdett Amurát gondolkozni, melly Jun. 13-kán 1444 Szegeden 10 esztendőkre olly feltételek alatt kötött meg, hogy Bulgária az Amurát kezében maradjon, Moldova, Havasalfölde és Szervia ellenben Magyarországhoz kaptassanak. Ezen békesség pontok megtartására I. Ulászló Magyar Király az Evangyéliomra, a' Törökök pedig az Alkóránra esküdtek meg, tartós mindazáltal nem volt, mivel Ulászló a' keresztény Fejedelmek, kik a' Hunyadi vitézsége által a' Törökök Európából való kiverettetését reménylették, 's a' Római Pápa, a' ki Cesarini Julianus Kárdinális által Ulászlót azon okoskodásával, hogy az Eretneknek adott hitet nem köteles megtartani, az esküvés alól feloldozta, unszolássára ismét fegyvert fogott Amurát 's a' Törökök ellen. Amurát, a' ki a' Karamaniai Fejedelem megalázása után, az Uralkodás terheit megunván, lemondott a' Thronusról 's a' fiát ültette maga helyett abba, elhagyta magánosságát, ismét felövezette az Osmán kardját, és Várnánál temett számos népével, a' hol a' dühösön vitézkedő Magyarokat, segítségül híván ellenek az Istent, a' kit hitszegések által megbántottak, megverte 1444, melly győzelemlről azt mondta Amurát, hogy ehhez hasonlót csak ellenségének kíván. Az elestek közt volt Ulászló és Julianus Kárdinális is. Hasonló szerentsével harczolt Amurát a' Magyarokkal a' Rigó mezején is 1448, a' hol a' Magyarok között csak 8, a' Törökök között pedig 34 ezer esett el. A' Törököknek egy másik ostorok 's Amurátnak hatalmas ellensége Kasztriota György, az Epirusi

Fejedelemnek Kásztriota Jánosnak a' fia volt. Ez Epirus elfoglaltatása után az Amurát udvarában lakott, mint kezes 's igen nagy kedvességben volt a' Szultán előtt rendkívül való vitézségeért, a' honnan a' Törökök Scanderbégnek (Sándor Urnak) nevezték. Az Attya meghalván, Epirus a' Török Birodalomhoz kapcsoltatott, melly miatt a' vitéz Scanderbégtől Amurat félni kezdett, hogy Hazájának Török felsőség alatt létét nem fogja hideg vérrel nézni, 's el akarta veszteni. Jól látta ezt Scanderbég 's mindég okoson kikerülte a' veszedelmet. Történt azomban, hogy a' Szerviai Fejedelem György a' Magyarokhoz pártolt, 's Amurát ennek megalázására a' Rumili Basát küldötte Scanderbéggel. A' Törökök, a' Hunyadi János vezérlesse alatt Györgyöt segítő Magyaroktól megverettek. Csak e' kellett Scanderbégnek, azonnal oda hagyta a' Török Zászlót 's a' Basa Titoknokját elfogván, ezzel a' Szultán nevében egy levelet íratott, mintha a' Szultán őtet Croja, Epirus egyik fő Várossa Igazgatójának nevezte volna ki. A' Crojai Vezér a' Várat azonnal felnyitotta Scanderbég előtt, a' ki a' Török Táborban lévő Epirusi katonákat maga mellé vévén, a' Várban lévő Törököket mind felkontzoltatta 's Hazáját a' Török Járom alól felszabadította. Eleget vesződött Scanderbéggel Amurát, tsak ugyan független maradt Albánia és Scanderbég Hunyadi-val kezét fogván, több ízben megkardlapozták a' Törököket. Scanderbégről azt írják, hogy tulajdon kezeivel 2000 ellenséget nyakazott le. Meghólt II. Amurát 1451.

II. vagy Bujuk (Nagy) Muhammed (Mahomet, Mohammed) az Attya II. Amurát halála után a' Szultáni méltóságra emeltetvén, megerősítette ugyan Eleinek a' Görög Császárral

kötött békességét, egyszersmind pedig feltette, hogy a' már igen meggyengült Görög Császárság elfoglalását, Konstantinápoly megvétele által tökéletességre vigye. 6. April. annakokáért Konstantinápoly előtt termett Muhammed, 's azt a' szárazon 300,000 Emberrel, a' vizen pedig 300 Gályákkal 's 200 kisebb hajókkal ostromolni kezdette. Az ostromlottak a' kikötőt erős vas lánczokkal kerítették körül, 's ámbár tsak 10,000-en voltak, igen vitézül védelmezték magokat. Muhammed mind e' mellett is, bár melly nehéz munkával, hajós Seregének egy részét a' szárazon a' Kikötőbe szállítván, 's hajókból egy repülő Hidat tsináltatván, mellyet ágyúkkal rakatott meg, a' Görögök vitézsége sikeretlen lett, Konstantinápoly 53 napi ostrom után megvéttetett, és a' napkeleti Birodalomnak vége lett. A' napnyugoti Keresztényektől magára hagyatott szerentsétlen Város elfoglaltatván, XII. Constantinus Palaeologus a' Görög Császár mindjárt az elsőik közt volt, a' ki vitézi módon elesett, 's a' Konstantinápoly tökéletes megvétele egynehány órák alatt végre hajtattott, és a' győzelmeknek, kik minden kigondolható kegyetlenségeket elkövettek a' szerentsétlen Görögökön, prédára botsáttatott. *) Bémenvén Muhammed a' felpredált Városba, szomorú pusztaságnál egye-

*) A' prédálás közben egy ifjú Hertzeg Asszony, Iréné, Muhammed eleibe vitetett, a' ki a' nélkül, hogy az ártatlanság 's szerentsétlenség könnyeire ügyelt volna, 3 napig használta a' szerentsétlen Irénét buja kívánságainak eszközüül. A' Janitsárok e' miatt zugolódni kezdettek, sőt egy Vezér nyilván is szemére hányta a' Szultánnak egy keresztény Személlyel való bujaságát. Ez tehát azonnal előhozatta a' fogoly Hertzeg Asszonyt, hajánál fogva a' földre terítette, 's a' békételenek szemei előtt meggyilkolta ezen szókkal: „Így bánik Muhammed a' Szerелеmmel.“

bet nem talált benne, hogy tehát Konstantinápolyt, melyet Császári lakóhellyé rendelt, megnépesítse, a' Görögöknek, a' kik ott meg akartak telepedni, tökéletes vallásbeli szabadságot engedett, 's engedelmet adott nekik uj Patriárcha választásra, a' kit még nagyobb méltósággal 's tekintettel ruházott fel, mint a' millyennel az annakelőtte élt Pátriarchák bírtak. Konstantinápoly az ilyen tselekedetek által Muhammed alatt ismét virágzó Várossá lett, a' Vár falai ismét megjavíttattak, 's a' Hellespontus szorosánál két Dardanellák neve alatt esmeretes Erősségek építtettek. Ezen szerentséje Muhammedet ujjabb próbatételekre lelkesítette, 's talán napnyugot is a' napkelet sorsára jutott volna, ha az Isteni gondviselés az erőtelen és zenebonás napnyugoti Státusok két ör Angyalaik, a' fellyebb említett Albániai Hertzeg Scanderbég (Sándor Ur), és Hazánk halhatatlan Hősse Hunyadi János meg nem mentették volna azt a' vég pusztulástól. Amaz t. i. olly vitézül védelmezte Hazája szabadságát, hogy Muhammednek több esztendőig kellett vele küszködnie, 's még se tudta Albániát hatalma alá viszsza hajtani, a' honnan a' többi Fejedelmek nyugodalomban voltak a' Törököktől. Függetlenségével mindazáltal tsak Scanderbég 1467 történt haláláig élhetett Albánia, mivel ekkor tsak ugyan Török felsőség alá jutott az egész Tartomány. Még nagyobb akadályára volt neki Hunyadi János, a' ki Muhammedet nem tsak elkergette Belgrád alól, 's 25 ezeret kaszabolt le katonái közzül, hanem magát is megsebesítette. Hasonló hatalmas bátyául szolgált ellene a' Kereszténységnek Hunyadi Mátyás Király, a' ki nem tsak védelmezni tudta ellene Magyar országot, hanem Bosniát is elvette tőlle. Ellenben rövid

idő alatt elfoglalta Muhammed Szerviát, Albániát, Görög országot, az egész Peloponesust és az Archipelagus Szigeteinek nagy részét, nemkülömben a' XIII. Század elején a' Kis Asia partjain felállított Trapezunti Császárságot is, melyen a' Commenusok familiája uralkodott. Ez a' sok foglalás végre felserkentette a' napnyugoti keresztény Hatalmasságokat álmokból, 's II. Pius Pápa 1459 keresztes hadat hirdetett a' Törökök megaláztatására, de a' melly feltétel az Europai Státusok rossz alkotmányok miatt füstbe ment. E' szerint Muhammed akadály nélkül folytatta hódításait, a' Velentzei köz Társaságtól több más Birtokain kívül elfoglalta 1470 Negropontét 's a' Genuaiaktól 1474 Rafát, tovább mindazáltal ez uttal nem mehetett, mivel a' Persákkal keveredett hadba, 1480 ismét Europa vona a' Muhammed figyelmetességét magára, 's Rhodust támadta meg, de a' Máltai Vitézekről nagy veszteséggel vissza verettetett. Innen Olasz ország ellen fordította fegyverét 's Otrantot elfoglalta, hanem a' bellyebb való nyomulásban 1480 történt halála meggátolta. Azt írják rólla, hogy 29 esztendeig tartó Uralkodása alatt 12 Országot 's 200 Városoknál többet foglalt el. Sírjára ezt iratta: „Rhodust 's Olasz országot el akartam foglalni,“ hihetőképén azért, hogy ezt Követőinek mintegy kötelességül tegye. Ha a' nagy Fejedelmet a' fényes tulajdonságok, messze kinéző nagyra vágyás, megfontolt bátorság 's szerentsés előmenetel, a' gonosztévőt ellenben az emberiséget levetkező kegyetlenség, utálatos hívségtelenség, alacsony 's baromi fajtalanság és a' Törvények semmire se betsülése teszik, úgy meg kell vallani, hogy II. Muhammed mind a' kettő volt, mivel a' fellyebb előszámlált jó és rossz tulajdonságok

benne feltaláltattak. Görögül, Arabsúl és Persiai nyelven jól beszélt, Deákul értett, rajzolt és festett, a' Geographiában, Mathesisben 's a' régi Világ legnagyobb embereinek Históriájában jártas volt, egy szóval a' legnagyobb Hősökkel hasonlíttathatna össze, ha szép tehetségeit kegyetlenségeivel bé nem fertéztette volna. A' fia

II. Bajazet először is a' Testvérével Semessel vagy Gemessel, a' ki őtet a' Thronusról leakarta vetni, keveredett Hadsba. Két ízben jött a' dolog ütközetre, 's Semes mind a' kétszer megverettetett, a' honnan, hogy a' Bajazet kezére ne kerüljön, elébb Máltába, innen pedig Rómába vándorolt, a' hol VI. Sándor Pápától 50,000 aranyat kapott esztendőnként élelmére, de a' mellyel nem sokáig élt, mivel a' mint állítatik méreg által kevés idő múlva kivégeztett. Megmenekedvén e' szerént Semestől, Bajazet elsőben is a' Karamaniai Fejedelmet támadta meg, a' kit meggyőzött 's Országától megfosztott 1483, Ezután a' Karamaniai Fejedelmet segítő Egyiptomi Szultán ellen fordította fegyverét, de 60,000 emberét vesztvén el az Ütközetben, békességet kényszerített a' Mamelukok Fejedelmével, az az, az Egyiptomi Szultánnal kötni, Tarsiát 's Adent neki engedvén. A' mit itt elvesztett Bajazet, azt Bessarabia, mellyet 1485 foglalt el, pótolta ki, 's egyszer'smind enyhítette azon való fájdalmát, hogy Kinizsi Pál Magyar ország sanyargatására küldött Seregének nagy részét levagdalta, 's 50 ezeret fogott el belőlle. Meg nem ijedt ezen a' szerenstetlenségen Bajazet, hanem a' Mátyás Király halála után, a' kitől félt, 1493 a' gyáva II. Ulaszló uralkodása alatt ismét Magyar ország háborgatására küldötte Seregét, melly elébb Dalmáziába, azután pedig Carmioliába is benyomult.

Megtámadták ugyan a' prédával megterhelt Törököket Derentseni Demeter Horvát országi Bán és Frangepán Miklós, de megverettek, 's 7000-et vesztettek el katonáik között, kiknek orrokat a' győzedelmes Bosniai Basa Konstantinápolyba küldötte. 1497 a' Sfortzia Lajos Mailandi Herceg ösztönözésére Bajazet a' Velentzei köz társaságba kötött belé 's elvette Livádiában Lепantot, Moreában Modont 's Albániában Durazzot; a' Velentzeiek ellenben elfoglalták Cephaloniát és St. Maurát, melly ellenségeskedés az 1500-ki Békesség szerint ugy tsendesedett le, hogy a' Törökök az általok elfoglalt helyeket, mellyekhez adatott St. Maura is, megtartották, a' Velentzeiek pedig Cephaloniának Urai maradtak. Nem tartván a' Velentzeiektől, a' Persiai Fejedelem (Schach) Ismael ellen ment, a' kinek Serégét jóllehet két ízben megverte, még se nyert semmit, mivel a' Persák katonái előtt mindent felprédáltak, és így ezek az éhség miatt kényteleníttettek minden fontos következés nélkül vissza térni. Bajazetnek a' fellyebb előszámláltaknál egy sokkal veszedelmesebb ellensége támadt, a' ki tulajdon fia, Szelim volt. Ezt ugyan is, az Anyja a' Tatár Chán leánnya lévén, az a' reménység táplálta, hogy a' Nagy-Attya, ha szüksége lejénd reá, segíteni fogja, ezenkívül pedig vitézségéért a' Janitsárok előtt igen nagy kedvességben volt, az Attya ellenben, a' ki már éltes ember lévén, a' fegyver forgatás helyett a' Koránnal töltötte idejét, a' mi a' Katonáknak nem igen tetszett, ezektől megvettetett. Mind ezen környüállások össze jövéen, Szelim még Attya életében a' Thronusra akart ülni, 's fegyvert fogott ellene 1511. A' szerentse elébb a' Bajazet részén volt 's Szelim lovának köszönhetette élete megmaradását, de azért el nem tsüggedt, ha-

nem ismét felkelt Attya ellen, a' katonákat pártjára vonta, 's általok magát Császárnak kiáltatta ki, és hogy az Attya által ujj méltóságától meg ne fosztassék, egy Hanmon nevű udvari Orvossa által méreggel megölette 1512 életének 74. esztendejében.

I. Szelim nem elégedvén meg Attya kivégeztetésével, hogy senki az Uralkodásban meg ne háboríthassa, a' Testvér Bátyját Achmetet is meggyilkoltatta; hasonló sors érte az Ötsét Corchutot 's még 7 az Ottomanni familiából származott Hertzegeket is. Belső ellenségeitől megmenekedvén, a' Persiai Schach Ismael ellen ment, mivel a' Bátyjának Achmetnek a' fiát Amurátot oltalmába vette, sőt a' leányát is hozzá adta feleségül. Hijjában kívánta a' botránkozás követ Ismael elmozdítani, Amurátot megöletvén, tsak ugyan Ütközetre került a' dolog, mellyben ámbar ő 50,000 Ismael ellenben tsak 15,000 katonákat vesztett is el, győzedelmeskedett, 's Taurist Mediának fő Várossát megvette és felprédáltatta, kezei közt mindazáltal meg nem tarthatta, mivel az élelemre nézve fogyatkozást szenvedvén, magát vissza kellett huznia, melly alkalmatossággal a' Persák sok kárt tettek Seregében. Szerentsébb volt a' Cappadociai Fejedelem Aladulus ellen, a' kit tulajdon Vezére elárulván, meggyőzött, elfogott 's lefejeztetett. 1516 azon okból, hogy Persiával szövetséget kötött ellene, az Egyiptomi Szultánnal akarta bosszúállását éreztetni. Ebben a' hadban is győzedelmi borostyán koszorúzta a' Szelim Vitézeit, 's Campson Gauri az Egyiptomi Szultán, egy Cajerbeg nevezetű Vezérének hitszegése miatt Alepponál nem tsak megverettetett, hanem lováról leesvén, öszve is tapodtatott, melly történet egész Egyiptomban nagy rémülést okozott.

zott. A' győzedelmet Alepponak, Damascusnak, Tripolisnak, Baruthnak, Sidonnak, Antiochiának 's Gázának megvétettetések követte. A' Mamelukkok azonközben Tomumbejt Szultánjoknak választván, újra fegyvert fogtak a' Törökök ellen, de a' Matareai fő ütközetben viszont megverettek, az ujj Szultán elfogattatott 's felakasztatott, és egész Syria, Egyiptom 's Palaestina a' Török Birodalomhoz kaptoltattak, és a' Mamelukkok országa, melly 300 esztendőig állott fen, eltöröltetett. Asiát és Afrikát megreszkettetvén, a' Keresztényeket szándékozott megtámadni, de nagy feltételének közepette a' halál elragadta 1519. Követte az Uralkodásban a' fia

II. Szolimán, a' kit alattvalói Kanuninak, az az Törvény hozónak, a' Keresztények pedig Fényüzőnek neveznek, már ifjúságában egészen másképpen neveltetett, mint közönségesen a' Török Hertzegek neveltetni szoktak, mivel egyetlen egy fia lévén az Attyának, a' helyett, hogy életét falak közzé zárva töltötte volna el, a' Státusnak minden foglalatosságai 's titkaiba beavattatott. Igasság szeretetét mindjárt Uralkodássa elein megbizonyította, mind azoknak ugyan is, a' kiktől az Attya Jóságait elvette, vagyonaikat vissza adta, a' Törvényszékeknek tekintet szerzett, 's tsak vagyonos és betsületes embereket emelt Hivatalra. „Én“ úgymond „azt akarom, hogy a' Tisztviselők a' folyó vizekhez; mellyek a' földet, a' merre folynak, termékennyé teszik, 's nem a' sebes folyókhoz, mellyek mindent, a' mi eleikbe akad, elragadnak, legyenek hasonlók.“ — Alig emeltetett Szolimán a' Császári méltóságra, legottan ellene támadt Gazeli Bég, a' Syriai Helytartó, sőt Egyiptomnak egy részét is belé keverte a' pártütésbe, de Szolimán mind a' Helytartót, mind

a' Mamelukkokat Egyiptomban megzabolázta, és mind Syria, mind Egyiptom felől bátorságban lévén, a' Persákkal is fegyvernyugvást kötött, hogy egész erejét Europa ellen fordíthassa. Elsőben is Belgrád ellen indult, mellyet 1521 megvett; azután Rhodus Szigete elfoglalását tette tzeljául, melly már 212 esztendők óta a' Sz. János vitézi Rendje kezében volt. Szolimán a' Vitézeknek egy dölös levelet irt, mellyben őket a' magok megadására ösztönözte, különben mind egy lábíg fel fogja kontzoltatni. Ezek a' felhívást el nem fogadván, Szolimán fegyverhez nyúlt, 's ámbár az Ostrom sok embere vérebe került, tsak ugyan elfoglalta azt 26. Dec. 1522. Rhodus után Magyar ország felé vette útját, a' hol a' Mohátsi ütközetben 29. Aug. 1526 a' Magyarokon tökéletes győzedelmet nyert. A' Zápolya és I. Ferdinánd felett történt meghasonlását a' Magyar nemzetnek hasznára fordítván, megvette Buda Várát 1529, sőt egész Béts alá nyomult, mellyre 20 nap alatt husszor rohant reá, de mindannyiszor vissza verettetett, 's 80000 ember vesztességgel kéntelenítettett vissza térni. 1534 Napkeletre ment, elfoglalta Tauriát, Tamash, Persiai Schachtól ellenben megverettetett. Hasonló sors érte Seregét 1565 Máltánál, mellyet a' Frantzia születésű la Valette, a' Sz. János Vitézzeinek Nagy Mestere olly vitézül oltalmazott, hogy Szolimán 40,000 katonáinak feláldozása után is ortzapirulással kéntelenítettett Málta alól elmenni. 1566 Chioست vette meg. Az utolsó véres borostyánt Sziget vára megvétele tette fejére, mellyet vitéz Zrinyi Miklós kevés népével olly vitézül oltalmazott, hogy 20 ezer Török lett az Ostrom áldozatjává. A' Vár feladattatása örömével mindazáltal nem

élhetett, mivel 4 nappal az előtt életének 76. esztendejében megholt 1566 30. Aug.

Soha se állott a' Török hatalom olly magas ponton, mint ő alatta, a' Török hatalom Europa 's Asia előtt egyaránt rettenetes volt, Birodalma Algirtól az Eufratesig, 's a' Fekete Tenger végétől Görög ország 's Epirus legszélsőbb határáig terjedt. Békesség 's háború idején egyforma nagy tulajdonságokkal birt; mint hadi Vezér tsudálkozásra méltóképpen munkás volt, szavát szorossan megtartotta, az igasságot igen szerette, 's tsak Roxolane nevű feleségéhez való nagy szeretete, és ennek bájoló reá beszéllései tudták annyira vinni, hogy minden, a' másik Szultánnétól született gyermekeit megölesse, tsak hogy Szelim, a' Roxoláne fia juthasson a' Császári méltóságra. Általjában kegyetlen 's vér szopó ember volt, a' mi más tulajdonságai által szerzett érdemeire 's ditsőségére nem kevés homályt vét; a' Mohátsi szerentsétlen ütközet után ugyan is 1500 előkelőbb foglyokat állíttatik ki 's fejeztetett le. Semmit, a' mit parantsolt, lehetetlennek nem tartott; egyszer a' többek közt Vezérei közzül egy azt irta neki, hogy azon parantsolatját, hogy a' Dráván hidat építtessen, nem tellyesítheti; Szolimán erre egy vászon pántlikával felelt, 's azt válaszolta, hogy ha a' hid készen nem lessz, a' levél mellé tsatolt pántlikával fogja megfojtatni. A' katonai fenytéket igen jó lábra állította, a' köz jövedelmet jó rendbe szedte, és hogy az adók népét ne terheljék, igen takarékoson költött. A' Mathesist 's a' Historiát különösen szerette, és ezek voltak legkedvesebb foglalatosságai, nevezetesen a' Julius Caesar élete leirását anyai nyelvére lefordíttatta. A' Törvényhozó nevet az által nyerte alattvalóitól, mivel a' II. Muhammedtől alkotott Stá-

tus alkotmányt 's udvari rendet és a' ceremonialis Törvényeket öszveszedette. Egy szóval Szolimán minden Török Uralkodók közt legnagyobb volt, 's utánna a' Török fegyvereket kérésérő szerentse mindég nagyobb mértékben hanyatlott, a' mire sokat tett azon rendelkezése által, mellynél fogva a' Korona Örökösök ő utánna a' világtól külön válva a' Serailban neveltettek, a' hol asszonyi puhaságban töltvén el ifjúságokat, a' fegyver forгатásban éppen olly járatlanok voltak, mint a' Státus Hormányozásában, a' mi azon szerentsétlen következtetéseket huzta maga után, hogy a' mi időnkig uralkodott 18 Szultánok közt, kik a' Serail Tömlöttzéből emeltetvén a' Thronusra, gyávaságok miatt többnyire utóbb is oda tétettek vissza, alig ült egy két vitéz férjfiú a' Császári székekben, a' nép az Udvar példa adássára mindég alább alább süllyedt a' tudatlanságba, 's a' Provinciákat igazgató Basák még önkényesebben szívták a' nép sírját, mint a' Szultán 's a' Diván is, mivel ezeknek tekinteteket az elhatalmasodott Basák fel sem vették, sőt ha a' Szultán meg akarta őket zabolázni, fel is támadtak ellene, mint a' legujjabb időkben a' Janinai Basa Ali Tebelen.

II. Szelim a' II. Szolimán egyetlen egy fia, az Attya által Magyar ország ellen indított háborúra fordította fő figyelmetességét, melly mint-hogy nem kedve szerént folyt, 's a' Keresztényeknél hatalmas ellentállásra talált, II. Maximilián Császárral 's Magyar Királlyal 8 esztendőre fegyver nyugvást kötött. 1570 a' Velenzei köz társasággal keveredett Cyprus Szigete felett háborúba, 's Famagostát, ennek fő Városát 80,000 ember vesztességgel megvette, melly tetemes kárát azzal bosszúlta meg, hogy a' várbeli Vezért Bragadinot eleven megnyuzatta.

V. Pius Pápa a' közel lévő veszedelmen megijed-
 vén, Velentze és Spanyol ország közt öszvesző-
 vetkezést eszközölt ki a' Törökök ellen. Marcus
 Antonius Colonna vezérelte a' Pápa, Doria Her-
 tzeg pedig a' Spanyolok hajós Seregét; hanem
 a' feltétel a' Vezérek közt való egyenetlenség
 miatt füstbe ment. De Pius ismét uj életet tu-
 dott adni a' Szövetségnek, 's egy 200 Gályából
 és sok más hajókból álló roppant hajós Sereg
 állíttatott ki a' legnagyobb sietséggel, mellynek
 Vezérévé a' vitéz Austriai János (Don Juan d'
 Austria), V. Károly Császárnak egy törvénytelen
 ágyból született fia tétetett. A' Török hajós
 Sereg mintegy 250 hajókból állott, melly Mo-
 rea partjánál evezett. A' két rettenetes tengeri
 erő Lepontonál találkozott öszve, mind a' két
 fél különös maga elszánással hartzolt, míg végre
 a' győzelem a' Keresztények részére hajlott 's
 a' Törökök tökéletesen meggyőzettek. A' Tö-
 rökök 210 hajót, mellyek közzül 80 elmerült,
 's 130 elfogattatott, és 20000 embert vesztet-
 tek el, 's 14000 keresztény rabok szabadíttattak
 meg a' Török fogság vas jármától 1571. A' ke-
 resztény Fejedelmek ezen fényes győzelem-
 mel, melly a' Törökök tengeri erejét tsak nem
 egészen semmivé tette, 's a' Törököket felette
 elrémitette, élni nem tudtak, sőt 1573 Szelim-
 mel békességet kötven, a' szép Cyprus Szigetét
 neki engedték. A' következő esztendőben a' Spa-
 nyolok Tunisra ütöttek 's el is foglalták azt,
 de meg nem tarthatták, mivel Sinán Basa ismét
 vissza vette. Ugyan ez idő tájban kelt fel a'
 Havasalföldi Fejedelem Ivonias is a' Porta ellen,
 hanem elnyomattatott. Maga II. Szelim is ugyan
 ezen esztendőben megholt 48 esztendő s korá-
 ban, hihetőkép a' rendkívül való ivás miatt,

mivel fő gyönyörűsége a' volt, ha ivó társaival torkig tele ihatta magát.

III. Amurát a' fia, 5 Öttseit, mihelyt kiálztatott Császárnak, megölette. Mind a' mellett is, hogy fukar és buja életű ember volt, reá hagyta magát Mustafa nevű Nagy Vezérétől vétetni a' Persák ellen való háborúra, mellynek az eleje olly szerentsés volt a' Törökökre nézve, hogy Tiflis, Schirvan és Somachi tsak hamar az övéik lettek. De az állhatatlan szerentse nem sokáig mosolygott az Amurát vitézeire, mivel a' Törökök elébb 15000, kevéssel azután ismét 20000 ember veszteséggel nyomattak vissza. A' kik a' fegyver élitől megmenekedtek, az éhség áldozatjaivá lettek, minthogy a' győzedelmet használni tudó Persák előttök mindent elprédáltak. Amurát annakokáért Mustafát méltóságától megfosztotta, 's Sinánt, a' ki előre azzal ditsekedett, hogy a' Persiai Királyt Konstantinápolyba fogja vinni, tette Nagy Vezérré; hanem e' se volt szerentsésebb Mustafánál, 's nevezetesen Tiflissnél nagyon megverettétett. Ennyi sok szerentsétlensége után Amurát végre békességről kezdett gondolkozni, de minthogy az alkudozások alatt Osman Basa Persiába béültött, és Schirvánban nagy prédálást vitt véghez, ismét kiültött a' háború, melly ez úttal is a' Törökökre nézve volt gyászos, mivel többen maradtak a' tsata mezőn 40000-nél. A' hosszas háborút követő békességben mindazáltal a' Törökök nyertek, mivel az ujj Persiai Király Abas, egy buja életű férjfiú nem tudván a' győzedelemmel élni, 1589 Chars, Tauris, Tiflis 's más helyek Amurátnak engedtetek. Amurátnak ezen békességre igen nagy szüksége volt, mivel Magyar országon nem igen jól folytak dolgai, a' Rudolf Császár al kötött fegyver nyugvás feltételei szerint

ugyan is mindenik félnek szabad volt a' másik földjére ütni, tsak az ágyúval való vár ostromlás köttetett ki. E' szerént az apróbb tsatázások magva magában az egygyesség pontjaiban el lévén rejtve, szüntelen való ellenségeskedésben éltek a' Magyarok a' Törökökkel, 's egyik a' másik Birtokát, ha szerit tehette, prédálta, melly aprólékos tsatákban tsak nem mindég a' Magyarok nyertek. Így foglalták el ezek nevezetesen Szikszót, mellyet midőn a' Budai Basa Ferhát vissza akart volna foglalni, Rákotzi 'Sigmondtól 's Homonnai Istvántól nagy veszteséggel veretett vissza. Jól tudta ezeket Amurát, de mig a' Persákkal vesződött, semmi nyomos lépést se tehetett a' Magyarok ellen; békességre lépven pedig, a' mint fellyebb említettem, Persiával, most már egész erejét Magyar ország ellen fordíthatta, 's 1503 Rudolfnak hadat izent. Mind a' két rész nagy erővel folytatta a' háborút, mindazáltal egyik se nyerhetett a' másikon tökéletes győzedelmet; elébb 24. Oct. 1503 a' Törökök győztettek meg Székes-Fejérvárnál, majd 1504 a' Magyarok verettek meg a' Sinán Basa által megerősödött Török Seregtől, a' ki Tatát és Győrt a' Hardeck Gróf Vezér árulása által, mellyért ez Bétsben fejével adózott, elfoglalta; ezt a' veszteséget mindazáltal Esztergomnak Mansfeld által való visszavétettetése pótolta ki. A' következő 1505. eszt. III. Amurát, számos ágyassaitól 120 gyermekeket hagyván maga után, megholt 's

III. Muhammed, egy tunya 's buja életű uralkodó vette a' Birodalom Kormányát kezébe, mellyet hogy bizonyosabban megtarthasson, Attya halálát titokban tartván, 19 férjfi Testvéreit vendégség színe alatt magához hivatta 's megölette; de ezzel még meg nem elégedett, ha-

nem az Attya ágyassait is, kik teréhben maradtak, ha fíjat szültek, a' tengerbe vettette 's fojtatta, sőt tulajdon Annyát is 'fogságba tette, a' honnan mindazáltal kivette, hogy az Országlásban, a' mihez, tudatlan ember lévén, nem értett, segítse. Ezen nemtelen útakon, módokon megerősödvén a' Thronusban, elébb Béts, azután pedig egész Olasz ország megvétele tette fel, de egyikből se lett semmi, mivel Magyarországon sokkal hatalmasabb ellentállásra talált, mint gondolta. Elfoglalta ugyan 1596 Eger Várát, de ezen való örömet 12 nap múlva Heresztelnél való megverettetése, 's 20 ezer emberének elvesztése viszont megkeserítette. Hasonló tsapást ejtett rajta Báthori 'Sigmond Erdélyi Fejedeleme, a' ki őtet két ízben megverte, 's először 18 ezer embert és 15 Basát, másodszor pedig 16 ezeret kaszabolt le Seregéből. Ezt követte 1598 Győr Várának megvéttetése, melyet Schwarzenberg és Pálfi foglaltak el, nem különben a' Magyarok kezére kerültek Tata, Veszprém és Palota is; Budát ellenben hijjában ostromolták, valamint a' Törökök is Nagy-Váradot, a' hol ezek 13000-en veszték el. Az 1600. esztendő Kani'sa elfoglaltatásával koszorúzta meg a' Törököket, az 1601-dik pedig Székes-Fejérvár megvételeével vigasztalta meg a' Magyarokat, kik azt 1602 viszont elvesztették. A' kétséges hadakozást végre Muhammed megunván, azomban a' Persákkal is háborúba keveredvén, sőt a' Spáhi (lovas katonák) és Scriván Basa is ellene támadván, békességre kívánt Rudolfal lépni, de minekelőtte 'téljét elérte volna, Dec. 21-kén 1603 pestisben, vagy némellyek szerint méreg által megholt.

I. Achmet a' III. Muhammed legidősebbik fia Uralkodásra való lépését 300 fő rangú Tö-

rököknek, kik az Öttséhez Mustafához szíttak, vérével fertéztette bé. Azután, mind a' mellett is, hogy a' Scriván Basa pártütésse, melly későbbben tsak ugyan elnyomattatott, Asiában dühösködött, 's a' Persáktól két ütközetben 30000 katonái szabdaltattak le, a' Magyar ország elfoglalására fordította figyelmetességét, melly tzéljában hathatósan elősegítette őtet a' Botskai István Rudolf Császár ellen való támadása, a' ki maga erejéhez nem bizván, a' Törökökhez folyamodott segítségért, mellyet nem tsak megnyert, hanem a' Nagy Vezértől, Szokolovits Mehemetől az Achmet nevében egy arany pléhkel bévont 's drága kövekkel kirakott koronával is megtiszteltetett a' Rákos mezején 1605. Azomban Achmet Magyar ország ellen, a' Persákkal keveredvén hadba, semmit sem tehetett, és hogy két ellenségtől ne vétessék körül, a' Botskai István maga közben vetéssére 20 esztendőre békeséget kötött Rudolfal, melly szerént mindenik fél annak, a' mit elfoglalt, birtokában maradt. Achmet e' szerént a' Persák ellen küldötte Seregét, de a' Cigala Basa gondatlan tette ujj ellenséget támasztott ellene. Ez ugyan is az Aleppoi Basának Gambolatusnak a' Battyát Persia felé való táborozásában megölette; Gambolatus ezt meg akarván bosszúlni, fegyverre kelt, 's Aleppot, Damascust és Tripolist a' körül belől lévő Tartományokkal együtt hatalma alá hajtotta, az Achmet ellene küldött Seregét minden nyomban megvervén, Achmet tehát az erő helyett szép szóhoz nyúlt, 's Gambolatus megengesztelte, tsak hogy egész erejét a' Persák ellen fordíthassa; de így se boldogult, mivel Abas Schach olly vitézül viselte magát, hogy mind azt, a' mit a' Törökök eleitől elvettek, vissza foglalta, 's minekutánna 1614 30000-et vágott volna le

közzülök, az ezen nagy veszteséget követő békeség feltételei szerint meg is tartotta. A' Törökökre nézve ezen nem igen kedvező békeségre sokat tett azon nagy zendülés is, melyet valamely tsalárd ember, magát az Achmet Bátorjának Mahometnek adván ki, támasztott Ásiában 1613, 's az Arabsok segítségével Aden Városát elfoglalta. Majd a' Máltaiak, Florentziaiak és Spanyolok alkalmatlankodtak neki, 's az Egyiptomi adóval megterhelt, és Konstantzínápoly felé evező hajóit elfogdosták; hasonló baja volt a' Portugallusokkal is, kik a' veres Tengeren lévő Török hajókat kirabolták. Ennyi sok külső 's belső ellenséggel való küszködése után megholt I. Achmet 1617 's az Uralkodásra

I. Mustafát, az Öttsét emelték a' Janitsárok, mivel az Achmet fiai még gyenge idejűek lévén, nem akartak gyermektől függeni. De Mustafa az ujj méltósággal tsak 2 hónapokig élt, mivel a' Serailba zárkozva töltvén el életét, midőn a' Thronusra lépett, az Uralkodáshoz éppen nem értett, ezen kívül pedig kegyetlenkedni is kezdett alattvalóin, melyly okoknál fogva a' Császárságtól megfosztatott, elébbeni fogházába vissza tétetett 's helyette

II. Osman, az I. Achmet legidősebb fia ékesített fel azzal, de minthogy még nem volt megért idejű, a' fővebb Ministerek Tutorsága alatt. Ezek a' Persiai háborút nagy tüzzel folytatták 's 1618 ámbár sok ember veszteséggel, győzedelmeskedtek, 1619 ellenben a' Persák részén volt a' szerentse, 's 60,000 Törököt mészároltak le. Azután a' Lengyelekkel keveredtek háborúba a' Törökök, mivel a' Lengyel országhoz tartozó Kozákok a' Fekete Tenger mellyékén lévő Török Tartományokban sok prédálást vittek véghez. Osman tehát, a' ki időközben maga

vette a' Birodalom Kormányát kezébe, résszerént hogy a' Hozákok bosszúságtételeiket megbosszulja, résszerént pedig, hogy Uralkodása kezdetének fényt szerezzen, béütött Lengyel országba 1621 300,000-ból álló Seregével, melyet személyesen vezérelt. A' Lengyelek a' veszedelem nagyságához képpeszt nagy készüléteket tettek, 's olly tüzesen rohantak a' Törökökre, hogy Osman kén-telenített nagy feltételeivel felhagyni, 's némellyek szerént 100000 embere elvesztésse után békességet kötni, mielly szerént Moldova 's Oláh ország vallásbeli alkotmányoknak megtartása mellett a' Chotzimi Várral együtt Török felsőség alatt maradtak, de úgy, hogy keresztény 's a' Lengyelektől nem idegenkedő Fejedelemtől igazgattassanak. Ezen szerentsétlen Táborozásának okául a' Janitsárokat tartván, hogy t. i. ezek nem hartzoltak úgy, a' mint kellett volna, más felől pedig azért is, hogy ezek gyakran felzendültek, alattomban el akarta őket törölni, de minthogy Konstantinápolyban félt tölők, Mekkába való utazásának színe alatt vagy Damascust vagy Hairet akarta lakhellyévé tenni, hogy távol lévén feltételét annál bátorságosabban végre hajthassa. Már minden készen volt az elutazásra, midőn a' Janitsárok a' titkot megtudták; Osman megfogattatott, 's minekutánna egy rossz lovon a' Városban alá 's fel hordoztatott volna, egy selyem sinórral megfojtatott 1622, és ismét a' fellyebb említett

I. Mustafa kiáltatott ki Szultánnak önnön szerentsétlenségére, mivel a' Birodalomban legottan egyenetlenségek 's szakadások ütötték ki magokat. Némellyek ugyan is az Osman halálát kívánták megbosszulni, mások az I. Achmet többi fiai közzül akartak Császárt választani, a' honnan több Basák elállottak Mustafától, a'

ki a' helyett, hogy egy olyan zürzavaros idő szakaszban férjfiúi módon vitte volna a' Kormányt, igen gyámoltalanul uralkodott, sőt a' hosszas rabság miatt melancholicussá lett, a' mit látván a' Nagyok, 1693 a' Thronusról ismét levettetett 's arra az I. Achmet fia a' vitéz

IV. Amurát emeltetett, a' ki Mustafát 8 esztendei raboskodása után megfojtatta. Thronusra lépése után Amurát kezeit elsőben is 5 Testvéreinek meggyilkoltatásával fertéztette bé, sőt a' hatodikat Ibrahimot is megszínórozttatta volna, ha az Annya Egyiptomban el nem szöktethette volna; azután a' Konstantzinápolyban zenebonáskodó Janitsárok elnyomását vette munkába, 's azokat, sokat kivégeztetvén közzülök, megzabolázta. Az igasság kiszolgáltatására szorosan vigyázott, gyakran esmeretlen öltözetben az egész Várost öszve járta, a' fontokat 's mértékeket megvizsgálta, és a' kit a' tsalásban utól ért, vagy drágábban adta a' kenyeret 's hust, mint illendő volt, a' hozzá közel lévő emberei által legottan öszve daraboltatta. Mint-hogy az elébbeni Uralkodók alatt felzendült Basák a' fegyvert még most se tették le, a' Persák hasonlóképpen háborúskodtak a' Törökökkel 's a' Kozákok a' Fekete Tengerig békéütvén a' Török Tartományokba, kegyetlen pusztításaik által magát Konstantzinápolyt is megrémítették, II. Ferdinánd Magyar Királlyal békeességben élt, kivéven azt, hogy egyszer Bethlen Gábornak a' Budai Basát Murtezánt segítségére küldötte, de ezen ellenségeskedésnek is a' Bethlennel 1698 kötött békeesség végét szakasztotta. Hasonló szoros környüállások közt lévén a' belső nyughatatlanságok miatt a' Magyarok is, a' nyakokon ülő Törököket nem merték háborgatni, és így Amurát egész erejét a' Persák ellen fordította,

kik már Babylonnak is Birtokában voltak. A' háború a' Persák 's a' Törökök közt 1635-ig változó szerentsével folytattatott, hanem ebben az esztendőben Amurát személyesen vezérelvén katonáit Revánt vagy Irvánt, ámbár nem vitézi módon, hanem a' várbeli Vezér hivségtelensége által megvette; de 1636 midőn a' tsata mezőről eltűnt, 's a' hadi Sereg vezérlessét ismét a' Basáira bízta, nem tsak vissza vették azt a' Persák, hanem egy fő ütközetben 90000-et nyakaztak le a' Törökökből, magok közül ellenben tsak 20000-et vesztek el. Ugyan ez idő tájban Bethlen Istvánnak I. Rákóczi György ellen segítség adván, hogy ezt az Erdélyi Fejedelemségtől megfossza, 's Bethlent emelje arra, hasonlóképpen megverettetett, 's I. Rákóczi Györgyvel, 18000-et vesztvén el Seregéből, békességre lépett, melly szerént őtet Erdélyi Fejedelemnek megesmérte 1635. Hogy a' Persákon temérdek katonáiért, kiket ezek leszabdaltak, bosszút álljon, Amurát ismét megjelent a' Seregnél 1638 300,000-ed magával 's Babylont 40 napi ostrom után elfoglalta, melly alkalmatossággal mind a' mellett is, hogy szavát adta, 20000 Persákat, kik a' Várban voltak, nyakaztatott le. Megunván mind a' két fél a' vérontást, békességre léptek, de ennek gyümöltseivel Amurát nem élhetett, mivel 1640 életének 32 eszt. megholt. A' Machiavelli (egy Florentziai fő hivatalokat viselt férjfiú, szül. 1469, megholt 1527) „Fejedelem“ tzimű munkáját, melly azt adja elő, hogy miképpen lehet a' Despotismust (szabad kény szerént való Uralkodást) a' legutálatosabb erőszakoskodások által megállapítani, olvasván élete 's uralkodása módját ehez alkalmaztatta. Vallássára nézve Isten tagadó volt, tulajdon Vallását is kinevette, sőt a' Mustit, a' Vallás fejét

is megszínórozattatta; soha se bőjtölt, 's a' Muhammed által megtiltott bor italt olly igen szeretete, hogy legszebb idejében való halála is ennek tulajdoníttatik, Semmi Örököst se hagyván maga után

Ibrahim, az Öttse, a' ki Báltya. életében Egyiptomban bujdoklott, lépett az Uralkodásra. Ez a' Persákkal kötött békességet megerősítette, a' Velentzével való fegyver nyugvást megújította, és III. Ferdinándal is békességben élt, mivel egész erejét Lengyel ország ellen akarta fordítani, minthogy a' Kozákok még a' Báltya Uralkodássa alatt elfoglalták a' Fekete Tenger-nél lévő Azow Várát, 's ebből gyakran kirohánván, az ott fekvő Török Tartományoknak sok károkat tettek. A' feltétel mindazáltal abban maradt, mivel Ibrahim a' Serailba zárkozván, inkább buja kívánságai kielégítésével, mint a' háborúval, foglalatoskodott, sőt az Uralkodást is egy Hussein nevű Papra, a' ki előtte hizelkedéseiért igen nagy kedvességben volt, bízta. Ez, hogy mind az Ibrahim, mind a' maga nevét halhatatlanná tegye, reá beszélte Ibrahimot, hogy a' Velentzével kötött fegyver nyugvást bontsa fel, 's Candiát vagy Creta Szigetét foglalja el, azt adván a' had indításnak okául, hogy a' Máltai Vitézek 1644 a' szokás szerint Konstantinápolyból Mekkába küldött gazdag ajándékokat vivő hajókat elfogták, 's a' prédával valamelly Candiai púszta Kikötőbe eveztek, a' mit arra magyarázott a' Porta, hogy a' Velentzeiek a' Vitézekkel egyet értenének. A' tzél mindazáltal eleinte titokban tartatott, 's az a' hir szárnyalt, hogy a' hadi készülétek Málta ellen tétetnek, a' honnan a' Velentzeiek, ámbár megintettek, az egész dolgot fel sem vették; de 1645 midőn Candiának Canea nevű Erőssége a' Tö-

rököktől ostrom alá vétetett, 's 54 napi ellentállás után el is foglaltatott, nap fényre jött a' titkos tzél, és a' Velentzeiek már most által látták, hogy őket illeti a' dolog. E' szerént ők is fegyvert fogtak 's a' Törököket mind a' vizen, mind a' szárazon több ízben megverték. 1648 magát Candiát, a' Sziget fő Várossát támadták meg a' Törökök, de 20,000 ember veszteséggel kéntelenítették az ostromot félben hagyni. Ibrahim azomban, míg katonái ezerenként áldoztattak fel a' Crétai háborúnak, a' Serailban vígan töltötte életét. De midőn fajtalanságától annyira elhagyta magát ragadtatni, hogy még a' Mufti leánnnyának se kedvezett, hanem ezt is erővel elvitetvén Attya házából, megszeplősítette, a' Mufti 's a' kegyetlenségei miatt ellene fenekedő Nagyok a' Janitsárokat fellázasztották, kik őtet 30 ágyassaival együtt megfojtották, 34. esztendő's korában 1648.

IV. Muhammed (Mahomet, Mohammed) 7 esztendő's lévén, a' Nagy-Annya, egy rendkívül Uralkodásra vágyó Asszony vitte helyette a' Kormányt, de mindenbe való kapkodása miatt tsak kevés ideig, mivel egy, magában a' Serailban támadt zendülés alkalmatosságával meggyilkoltatott, 's a' hires Mohammed Kuperli (vagy Kuprili) Nagy Vezérnek adatott által az Igazgatás. Ennek 's az ő hasonlóképpen derék fiának, a' ki utánna Nagy Vezér lett, köszönheti a' Török Birodalom azon tekintetét, mellyel a' XVII. Század vége tájjaig birt. IV. Muhammed maga tsak névvel uralkodott, 's minden idejét a' Vadászatban, mellyet felette kedvelt, töltötte el. *)

*) A' Mufti le akarván IV. Muhammedet ezen élet módjáról szoktatni, azt mondotta neki, hogy az előtte élt Szultánok közzül mindenik tanult valamelly mcs-

Annál munkásabb volt a' Birodalom öregbítésére nézve Kuperli 's először is a' belső tsendeséget állította helyre, mellynek sok embereket áldozott fel. A' Velentzeiek ellen 1645 indított háborút, melly a' Birodalomban dühösködő zenebonák miatt igen gyengén folytattatott, tüzesen munkába vette, 's a' fia, Achmet Kuperli által Candia Várossát 1667 ostrom alá vétette, melly 2 esztendőig, 4 hónapokig tartott és a' Törököknek többbe került 100,000 emberek-nél. A' Város végre tsak ugyan a' Törököké lett 5. Sept. 1669 feladás által, 's a' Törökök és a' Velentzeiek közt békesség kötöttet, melly szerint ezek a' Dalmátziában elfoglalt helyeket 's Crétából Sudát, Spinalongát és Garabusát megtartották, a' többi részei pedig a' Törökökéi lettek. Még Candia ostromoltatása előtt, az az 1660 Erdély felett I. Leopold Császárral is háborúba keveredtek a' Törökök, 's Magyar országban olly szerentsés lépéseket tettek, hogy 1664 már Sz. Gothárdnál táboroztak, hanem itt Montecuculitól tökéletesen megverettettek. Ezen tökéletes győzelem mellett is mindenek bámúlására I. Leopold a' Törökökkel 20 esztendőre való békességre lépett, melly a' Portára nézve volt hasznos, mivel e' szerint Nagy Várad és Érsekújvár a' Törököknél maradtak, a' Székelyhidi Vár pedig, hogy az ellenségeskedésre

terséget, 's míveit a' Basáknak ajándékozta, kik osztán azokért gazdag ajándékokat küldöttek, következőképpen a' Kintstár jövedelmeire nézve neki is jó volna ugyan azt tselekedni. Muhammed tettétvén magát, mintha a' Mufti Tanácsát helyyesnek találná, a' beszélgetés után kiment vadászni 's egy nyulat lövén, a' Muftinak ajándékba küldötte, mellyért 250,000 aranyat kívánt ajándékul, 's egyszersmind azt izente, hogy ő ezt a' mesterséget tanulta, és e' mellett fog maradni.

okot né szolgáltasson, lerontatott. A' Lengyel országot vesztegető uralkodó nélkül valóság (Anarchia), melyben akkor Mihály uralkodott 's a' Kozákok nyughatatlanságai 1672 a' Lengyelekkel keverték háborúba a' Törököket, kiktől amazok gyalázatos feltételeken vásárolták meg a' Békességet. *) De a' Lengyelek vitéz Vezére 's véd Angyala Sobieski János 1673. Choczimi győzedelme által lemosta nemzetéről ezt a' motskot, 's a' Törököket hazájára nézve hasznos és tisztességes békesség kötésre kényszerítette 1676. Ugyan ezen Sobieskinek köszönheti Béts, hogy a' 200,000-en reá rohanó Törökök, kik megszegevéen az I. Leopold Császárral kötött békességet, Tököli Imrének ellene segítséget adtak, 1683 gyalázatos futással kéntelenítették alólla elszaladni, sőt hogy a' 26 ezer katonáival reájok üte Sobieski előtt könnyebben futhassanak, még tábori eszközeiket is oda hagyták, 300 ágyú, 100,000 Sátor, 10,000 ökör, 5000 Teve, ezenkívül temérdek eleség, riskása és kává lett prédájok a' győzedelmeseknek. Hat hétig tartott Béts ostromoltatása, melyért, minthogy az ahoz értők ellenvetéssai ellenére folytatatta azt illy sokáig, a' Nagy Vezér Kara Mustafa fejével adózott. Ezen túl a' Törököket mindenütt nyomban követte a' szerentsétlenség, Budát, mely 145 esztendőig nyögött Jármok alatt, elvesztették, I. Leopold Császár, Lengyel ország, Orosz ország és Velentze Szövetségbe állottak ellenek, 's a' Törökök mindenütt megverettettek, nevezetesen Párkánál és Mohátsnál, a' hol Károly Lotharingiai Hertzeg tökéletes győzedelmet nyert rajtok 12. Aug. 1687. Mind ezen szerentsétlen esetek a' IV. Muhammed puhasá-

*) Lásd Lengyel ország leírását a' 45. lapon.

gának 's tuynaságának tulajdoníttatván, 1687 az Uralkodástól megfosztatott 's fogságba tétett, melyben 1691 megholt.

III. Szolimán az Öttse, a' ki eddig tömlöztben ült, ékesítettetett fel IV. Muhammed után az Osmán kardjával. Eleinte ez alatt sem igen kedvezett a' Törököknek a' hadi szerentse 's 1688 Székesfejérvár, Belgrád és Sziget vissza foglaltattak tőlök. De résszerént a' Velentzeiek, kik Negropontét ostromolták, szerentsétlensége, résszerént pedig az Austriai Ház hatalmát irigy szemekkel néző XIV. Lajos Frantzia Királynak I. Leopold ellen való támadássa, 's e' miatt a' fegyveres népnek, a' Német Birodalom határai őrzésse végett, a' Rhénus mellékére való huzattatássa, egészen más formát adtak a' Táborozásnak. Nissa, Widdin és Szendrő ismét Török hatalom alá jutottak, sőt minthogy az I. Leopold Seregeinek egy része Tökölivel, a' ki Erdélyre ütvén, Heislert megverte, vesződött, Belgrád is hasonló sorsra jutott, mivel a' puskaaporos Magazin, nem tudhatni, árulásból-é? avagy pedig történetből? a' levegőbe repült, melly környülállást az éppen akkor oda érkező Törökök használván, tüstént a' Várra rohantak, 's meg is vették azt egész Szerviával együtt. Ezt a' győzedelmet mindazáltal Kanisának a' Leopold Serege által való elfoglaltatássa, 's Napoli di Malvasiának (Moreában) és Valonának (Epirusban) a' Velentzeiek által lett megvétettetéssek keserítette meg, melly szerentsétlensége után III. Szolimán tsak hamar megholt 1691.

II. Achmet az Öttse igen szerentsétlenül kezdette el Uralkodássát. A' vitéz Badeni Markgróf Lajos ugyan is 1691 Szalánkamennél a' Törökök közzül 25 ezeret küldött a' Paraditsomba a' Prófétahoz, kik között voltak maga a' Nagy

Vezér 's tsak nem minden fővebb Török Tisztek is, és sok tábori eszközökkel együtt egész Tót ország az I. Leopold hatalma alá jött. Hasonlóképpen megnyitották kapuikat a' Császári Sereg előtt Nagy Várad és Jenő is 1692. Belgrádot ellenben vissza nem vehette. Szerentsébbek voltak a' Velentzeiek, kik Chios Szigetét elfoglalták, de későbbben ismét kibotsátották kezeik között. 3 esztendei 's 7 hónapi rövid Uralkodása után II. Achmet meghalván, a' IV. Muhammed legidősebb fia

II. Mustafa lett Szultánná. Hogy Uralkodása kezdetét fényessé tegye, 60000 embert vezérelt személyesen Magyar ország ellen 's a' Tököli Tanácsából Szegednek tartott, hogy ezt a' benne lévő eleséggel együtt elfoglalván, Erdélyre üssön. Azomban értessére esvén, hogy Szeged kevéssel azelőtt megerősítettett, 's félvén, hogy a' Keresztények hátúlról találják megtámadni, Zentánál a' Tiszán hidat tsináltatott, 's a' Temesvári Bánát felé akarta Seregét által szállítani. A' Szabaudiai Hertzeg Eugenius, a' Császári hadi nép Vezére ezt megtudván, Péterváratól, a' hová azért rendeltetett, hogy a' Törököket a' Magyar országra való ütésben megakadályoztassa, Zentához jött, a' Török gyalogságot, mellyet a' hidat ellővén, a' Tisza Bánáti partjára már által szállíttatott Lovasságtól elszakasztott, megtámadta 's tökéletesen megverte. Elesett ebben az ütközetben a' Nagy Vezér, 27 Basa 's 30000 ember, és a' Törököknek minden társzekerei, sőt a' Szultán Sátora is, 100 ágyú, 60 Zászló, 50000 ló, 6000 Teve, 12000 ökör 's Bivaly jutalmaztatták meg a' győzedelmes Magyarok vitézségét. Muhammed azonközben a' Lovassággal egész Konstantinápolyig szaladt, 's minekutánna megtudta volna, hogy I. Leo-

pold Császár a' Frantziákkal békességet kötött, attól félt, hogy egész hadi erejével meg fogja támadni, ezen kívül hajós Serege a' Velentzsektől elébb Negroponténél, azután pedig Sciosnál megverettetett, békességről kezdett gondolkodni, 's az Anglus Követ Paghet munkája által 25 esztendei fegyver nyugvás köttetett Karlowitzban 1698, melly szerént Erdély 's a' Bátskaság I. Leopold Császárai lettek; a' Temesvári Bánátnak pedig a' Maros és Tisza közt fekvő része a' Törököknek hagyatott. Ugyan akkor a' Lengyel, Orosz és Velentzei Követek is egyeségre léptek a' Törökökkel; a' Lengyeleknek Kaminiek Vára, a' Velentzeieknek Morea, az Oroszoknak pedig az Azovi Erősség engedtetett által a' Portától. Ennyi sok veszteségei miatt az Uralkodásra alkalmatlannak ítéltetvén II. Mustafa a' Thronustól megfosztatott 1703 's fogságba tetetett, a' hol a' másik esztendőben megholt.

III. Achmet, az Uralkodásból letétetett II. Mustafa Ötse, 's a' IV. Muhammed fia 1709 az Orosz Császártól I. Pétertől Pultavánál megverettetett XII. Károly Svécziai Királynak, a' ki hozzá folyamodott, segítséget adván, az Oroszokkal háborúba keveredett, a' kiket a' Császár vezérlése alatt a' Pruth vizénél úgy megszorított, hogy csak a' feleségének, Hatalinnak példás hűsége és bátorsága 's a' Nagy Vezér fősenysége mentették meg Pétert és az Oroszokat a' vég veszedelemtől. *) Az ezen alkalmatossággal kötöttetett hasznos békesség, melly szerént a' többek közt Azov Vára ismét a' Törököké lett, olly bátorságot öntött a' Törökökbe, hogy 1715 a' Velentzéseket is megtámadták, 's ezektől Moreát, Cerigot, Santa Maurát 's más Szigeteket,

*) Lásd az Orosz Birodalmat a' 142. lapon.

és a' Sudai 's Spinalongai Erösségeket elfoglalták. Az 1716 ki táborozások mindazáltal nem volt ilyen szerentsés, mivel III. Károly Magyar Király, résszerént mint a' Velentzések Szövetségese, résszerént pedig attól tartván, hogy a' Törökök már Dalmátzia ellen készülvén, majd Magyar országba is befognak ütni, azt izente a' Szultánnak, hogy ha félbe nem szakasztja az ellenségeskedéseket, kénytelen lessz a' Velentzések mellett fegyvert fogni. Erre Achmet semmit se felelt, sőt Dalmáziába rendelt Seregét a' Szávához szállította. Ez a' had' izenésnek nyilvános jele lévén, Eugenius Péterváranak tartott, a' hol Aug. 5-kén a' Törököket véletlenül megtámadván, 30000-et nyakazott le közülök 's 170 ágyúkat és ugyan annyi Zászlókat vett el tőlök. Hasonló szerentsével ütött reá a' Török Táborra 1717 is, a' hol a' Nagy Vezérre 16. Aug. viradókora reá rohanván, Seregét széllyel verte 's megszalasztotta, melly győzelem hírére Nándorfejérvár (Belgrád), Szendrő, Orsova, Szabáts 's Szervíának más Erösségei is megadták magokat. Achmet annakokáért békességet kért III. Károlytól, melly Passaroviczban 1718 ezen feltételek alatt kötöttetett meg, hogy a' Duna északi partja felől Havasalföldének azt Olt vizéig terjedő része, a' déli, partján pedig Belgrád Szervíával együtt, Bosniának egy része 's a' Temesvári Bánát III. Károlyéi legyenek, 's a' Török Tartományokban és folyó vizeken szabadon kereskedhessen. Uralkodása vége felé a' Janitsárok III. Achmet ellen felzendülvén, fogságba tették 1731, mellyben 1736 guta ütésben megholt. Ő állította fel 1707 a' legelső könyvnyomtató Intézetet Konstantinápolyban, a' Muftinak, a' ki azt vitatta, hogy az a' Muhamedana Vallás ellen van, ellenzesse mellett is; de a' melly, sok

könyv leírók maradván kenyér nélkül, ismét abba hagyatott. III. Achmetet

I. Mahmud, ezt pedig rövid Uralkodása után

V. Muhammed vagy Mohammed váltotta fel a' Szultáni méltóságban. Csak hamar Uralkodásra lépése után az Oroszokkal 's Austriával kevéredett háborúba, melyre a' Krími Tatároknak az Orosz Birodalomba való bűtések 's prédálásaik szolgáltatnak alkalmatosságot. Anna Czárné ugyan-is nehezen szenvedvén Tartományainak pusztítását, a' Török Udvar megszóllította, hogy a' kárt térítse meg 's a' Tatárok alkalmatlankodásaikat akadályoztassa meg. Ezen igaságos kívánságát Annának Muhammed nem teljesítvén, hadra került a' dolog 's Anna két Sereget küldött 1736 a' Törökök ellen, egyiket nevezetesen Krím elfoglalására a' Münnich, a' másikat pedig Azov megvevéssére a' Lascy Vezérlése alatt. Ezt a' Törökök eleinte fel sem vették, de midőn az Orosz Udvarral való Szövetség szerint 1737. III. Károly is hadat izent a' Szultánnak, e' nem vette a' dolgot tréfának, hanem békességre kívánt lépni Annával. El is kezdődtek az alkudozások, hanem egyik fél sem akarván a' másiknak engedni, 's kívánságából alább hagyni, a' fegyverre bízták a' per eldöntését. Kiűtvén a' háború, a' Török Császár csak nem egész erejét III. Károly ellen fordította, a' kinek Seregei, minthogy az Oroszoktól, a' Bétsi Udvar eránt rossz indulattal viseltetett Münnich Orosz fő Vezér ellenzéssére segítséget nem kaphatott, több ízben megverettetvén, végre a' Belgrádi békesség az ellenségeskedéseknek 1739 végét szakasztotta, mely által III. Károly a' Temesvári Bánáton kívül mind azt, a' mit a' Passarovicziben nyert, elvesztette. Szerentséőbb

volt az Orosz Udvar, mely Birtokait Ukránia felé nevezetesen megnagyobbította, 's a Saporogi Kozákok is alá adattak. A' fellyebb említett Belgrádi békességet V. Muhammed a' III. Károly 1740 történt halála után is megtartotta, és mind a' mellett is, hogy a' Frantziáktól M. Therézia ellen több ízben ingereltetett, nem tsak fegyvert nem fogott ellene, sőt a' békességet 30 esztendőkre megnyujtotta, 's az Austriaiaknak Birodalma minden részeiben szabad kereskedést engedett. Meghólt 1754.

III. Mustafa, hogy alattvalói közt a' kereskedést, nemzeti szorgalmatosságot 's művelődést előmozdítsa, a' Keresztényeknek szabad vallásbeli gyakorlást engedett. Az Orosz Birodalom és a' Lengyel Szövetkezték közt dühösködő ellenségeskedések alkalmatosságával, ezen utólsóknak az elsőbbek ellen segítséget adott, de önnön kárával, mivel (a' mint az Orosz Birodalom Stat. Geogr. és Hist. leírásának 103. lapján olvashatni) mindenütt megverettettek a' győzedelmes Oroszoktól. Semmivel se volt szerentsébb az Oroszokkal folytatott háborúban az 1774 meghólt III. Mustafánál, az Öttse

Abdul-Hamid, a' kinek Seregein az Oroszok mindenfelé diadalmaskodtak (lásd az Orosz Birodalmat a' 165. lapon), mig végre az ellenségeskedéseknek a' Chiinciuk-Cainardgiban vagy Kutsuk Kainardsiban 1774 kötött békesség végét nem vetett, mellynek értelmé szerint Kiburn, Azov, Kerse és Jenikala Városok, Krimnek és Habardának egy része az Oroszokéi lettek, 's ezeken fellyül a' Török birodalombeli tengereken és vizeken az Oroszoknak szabad hajózáás engedtetett, kik ezekért minden Bessarábiai, Moldvai és Oláh országi foglalásaikról lemondottak. Ez a' békesség mindazáltal nem

volt tartós, mivel a' nagyra vágyó Potemkin. ösztönözésére II. Katalin Czárné Krímnnek még a' Törökök alatt lévő részéért ismét hadat izent a' Portának. 1787, melyben mint az Orosz Udvar szövetségese, II. Jósef Császár is részt vett. A' Törökök ez uttal is mind a' vizen, mind a' szárazon több ízben megverettettek, 's az Orosz és Austriai Vitézeket ujj meg ujj győzedelmi borostyán koszorúzta, 's Belgrád Laudon által elfoglaltatott. Illy sok szerentsétlen esetjei közepette azonközben Abdul-Hamid 1789 megholt 's

III. Szelim a' Testvére emeltetett a' Török Thronusra, a' ki megunván a' szerentsétlenül folytatott hadakozást, a' felzendült Belgáktól megtámadtatott II. Leopold Császárral 1791 Szisztovban, II. Katalin Czárnéval pedig 1792. Jassyban békességre lépett, mely szerént az Oroszok elébbeni foglalásaikhoz Oszakowot 's a' Bog és Dniester közt fekvő földet is Birtokaikhoz kaptak. A' Frantzia veszedelmes zendülés lángja ide is elhatván, a' Diván némelly tagjai a' Frantziákkal egyet értettek, és a' Birodalom állapotjának megváltoztatására öszveszövetkeztek, de minekelőtte feltételeket végrehajthattak volna, az egész dolog világosságra jött, 's a' Szövetkezésben részt vevők fejekkel adóztak 1793. A' pártütés lelke mindazáltal tökéletesen el nem fojtathatott, és III. Szelimnek ezentúl is sokat kellett a' Birodalom békételen Naggyaival, a' millyenek voltak nevezetesen Pasvan Oglu Widdinben, Jussuf (1810-ig) Bagdadban 's több Anatoliai Basák, vesződni. Legtöbb bajt szerzett pedig neki mind ezek közt a' most említett Pasván Oglu (az az, a' Pasván fíja) a' kinek az Attya az 1788—91 ki háborúban önként Zászlója alá állott Katonaival a' Portának olly hasznos szolgálatokat tett, hogy a' Nagy Vezér irígysé-

ből megölette 's gazdagságát elfoglalta. Az ifju Pasvan fogságából, melyben ült egy ideig, kiszabadulván, várva várta az alkalmatosságot Attya halálának megbosszulására, melyet III. Szelim maga játszott kezére. A' Szultán t. i. hogy a' Birodalom megrontsolt állapotján segíthessen, ujj Státus Kormányozása módját akart bévinni, a' hatalmas és kevély Janitsárokat el akarta törölni 's helyettek Europai fenyítékhez szoktatott, 's Europai fegyver forgatásra taníttatott katonaságot szándékozott felállítani, az az, egy olly óriási feltételt vett munkába, mely szerint a' Törököknek az Europaiakéval ellenkező nemzeti lelkeket, 's a' hajdani, az Islam által szenté tett, 's az Ulema által védelmeztetett Státus és Törvénykezés formáját megváltoztassa, végre a' Janitsárok büszkeségét megalázza. Mind a' lélek, mind az esméretek feltaláltattak III. Szelimben, hibázott ellenben az az erő, mely egy illy nagy Reformátzióra, mely Századok óta megrögzött előítéleteket akart kiirtani, elmulthatatlanul szükséges. Először is a' Janitsárok eltörlését akarta végre hajtani, de a' Konstantinápolyban lévőket nem háborgatta, hanem a' Birodalom határain őrizetül lévőkön kezdte el azt. Mindenfelé parantsólatok küldettek a' Kormányshékekhez, hogy többé nekik 'Sóldot ne fizessenek, de a' rendelések mindenütt ellentállásra találtak, mely másutt ugyan gyenge volt, Widdinben ellenben rettenetes zendülés-ütötte ki magát. A' mérész és fortélyos Pasvan t. i. látván a' boszszuállás órájának elérkezését, a' Janitsárokat maga mellé vette, 's a' Basát a' Városból kikergette. Az ujj Sereg tartására rendelt ujj adók miatt hasonlóképpen felzendült maga a' Város is, 's alig nyerte meg Pasvan első győzedelme által a' közönséges Bizodalmat, azonnal pártjára

állott az, és olly számos Sereget gyűjtött, hogy a' Város jövedelme annak tartására már nem volt elég, hanem a' szomszéd Tartományok adóit is felszedte, 's a' Moldvai és Oláh országi Fejedelmeknek azt izente, hogy ha katonái prédálásaiktól mentek akarnak lenni, neki eleséget 's pénzt küldjenek, sőt a' Görögöket is maga részére hajtotta, polgári 's vallásbeli szabadságot ígervén nekik. A' hatalmas Rachid Effendi, a' ki vitte eddig a' Státus Hormánniát, megholt, 's a' Státus Tanács tagjainak nem volt elég bátorok a' Szelim nagy plánumának végre hajtására, a' honnan Pasván mindenütt győzedelmeskedett a' Szultán Seregén, 's végre a' Porta kényszerítetett a' pártütővel alkudozni, mint-hogy Buonaparte Egyiptomra ütvén, a' belső ellenségektől akármelly feltételek alatt is megakart szabadúlni. Ezek szerint Pasvannak Szelim nem csak megkegyelmezett, hanem Widdinben 3 lófarkú Basává is tette őtet. A' lázzadás lecsendesedvén, Egyiptom visszafoglalására fordította Szelim figyelmetességét, melyet a' Frantziák elfoglaltak. A' Frantzia köz társaság ugyan is, hogy az Anglusokat keleti Indiából kiküszöbölhesse, Buonapartét Egyiptomba küldötte 40000 emberrel, hogy ezt meghódítván, keleti Indiába nyomúljon bé, 's itt az Anglusok hatalmát 's kereskedését forgassa fel. Egyiptom elfoglaltatásának hírére Szelim az Oroszokkal, Anglusokkal 's az Austriai Házzal Szövetségbe állott, és hajós Seregét 1799 a' Földközi Tengerre küldötte, melly az Orosz Birodalomával egyesülvén, a' Jóniai Szigeteket elfoglalta. A' Frantziák igasságtalan béütések miatt nem ok nélkül megharagudott Porta ezenkívül, Nelsonnak a' Frantzia hajós Seregen Abukirnál nyert fényes győzedelme által neki bátorodván, a'

Frantzia köz társaságnak 1. Sept. 1798 hadat izent. Mennél közönségesebbé lett a' háború híre Egyiptomban, annál inkább harapodzott a' békételenség a' Lakosok közt, melynek szikrát maga Buonaparte adott, mivel 21. Oct. a' népre ujj adót vetett 's azt kívánta, hogy az Egyiptomiak Turbánjokon a' köz társaság tizerét ábrázoló hármasszínű pántlikát viseljék. A' zúgolódásból nyilvánosságos háború lett, mely minnekutána elébb a' Frantziák győzedelmeskedtek volna El-Arischnál, azután pedig a' Törökök verték volna meg amazokat Matarichnél (a' hajdani Heliopolisnál) az 1799. ki békeség által úgy szakasztott ketté, hogy Egyiptom III. Szelimnek adattassék vissza. A' Jóniai Szigetek azonközben Orosz felsőség alatt maradtak. Alig élhetett III. Szelim a' tsendességgel két esztendeig, viszont megzavarta azt a' Török Hormányozók keménysége, 's a' Janitsárok zabolatlansága Szerviaiban, mely így történt: Petrovits vagy másképpen Czerny György, minnekutána az Austriai hadi szolgálatról lemondott, egy Rainemika nevű Faluban, a' hol ő szép Jószággal bírt, huzta meg magát. A' felzendült Janitsároknak egy tsoportjok Aug. 1801 ebbe a' Faluba jöven, a' Czerny házát is feldulta. Czerny vitéz ember lévén, a' Juh nyáját példa nélkül való vitézséggel védelmezte, 's a' rablók közzül egynehányat levervén, az erdőbe kergette őket. A' Török járom alatt nyögő Szerviaiak erre tsoportonként seregelték össze Czernyhez, 's az ellenségeskedések elkezdődtek, melyeknek alkalmatosságával a' Janitsárok mindennütt megverettettek. A' szerentse kedvezesse 's a' Török Hormányozóknak egymással való ellenségeskedése még nagyobb bátorságot öntöttek a' Szerviaiakba, és több apróbb Erőssége-

ket vévén meg, már Szabáts és Belgrád alatt portyásztak, a' hová szaladtak a' Törökök. Czerny azomban, minekutánna Szendrő Várában magát bátorságba helyeztette volna, Követeke küldött Konstantzinápolyba, hogy a' Janitsárok prédálássai 's a' Török Vezérek, kik a' Belgrádi Basát is megölték, és a' Szultán parantsolatjával is keveset gondoltak, maga viselete miatt való panasszaikat a' Szerviaiaknak terjesszék elő 's egyszersmind a' Portát tegyék bizonyossá a' felől, hogy ők tsak a' magok bátorságok fentartásáért fogtak segyvert. A' Nagy Ur parantsolatja (Firman) helybe hagyta a' Szerviaiak tétét, 's 9 esztendeig az Adó alól őket felszabadította, melly kedvező környülállást ezek használni kívánván, azon szín alatt, mintha a' Portának nem engedelmeskedő Helytartót akarnák megzabolázni, hadi erejeket naponként szaporították, 's már 50,000 katonáik voltak. Jól tudván Czerny azt, hogy a' Porta ezen kedvező Firmánja nem egyéb, mint azon szorongattatás következésse, mellybe azt a' sok belső nyughatatlanságok helyeztették, kívánságai mindég háttartalanabbak lettek 's azt kívánta a' Portától, hogy mint Moldvának 's Oláh országnak, Szerviának is tulajdon Fejedelme (Hospodár) legyen és Hertzegséggé tevődjék. A' kívánság nem teljesített 's Szervia és a' Török Udvar közt háború ütötte ki magát. Czerny 1804 megvette Szabátsot, 's Belgrádot is békerítette. Ismét elkezdődtek annakokáért az alkudozások, de sikeretlenül, a' honnan a' Porta erővel akarta Szerviát ujra járma alá hajtani, 's 1806 minden oldalról megtámadták azt a' Törökök, kik ellen a' Szerviaiak 3 Sereget küldöttek, mellyekben többen voltak 60000-nél. A' Törökök mindenütt megverettettek, kiváltképpen pedig a' Drina és Mo-

rava vizeknél, 's nagy veszteséggel kénytelenítettek magokat vissza huzni. Ekkor az Orosz Birodalom is nyilván fegyvert fogott Szervia mellett, 's egy Orosz Sereg nyomult bé Moldvába. Hadi eszközöket 's ágyúkat kapván Czerny az Oroszoktól, 1806 Dec. megvette Belgrádot és Nisszát, 's a' háború egészen más erányt kapott és a' Szerviaiak Uraivá lettek Tartományoknak, ámbár Orosz Kormány alatt. Hadi népek már 80,000-re nevedekett, melly a' Törökökre nézve még rettenetesebb lett, midőn Jun. 1807 egy Orosz Sereg is egyesült vele. Az Oroszokon 's Szerviaiakon kívül még egy harmadik Ellensége is támadt a' Portának, ú. m. az Anglusok, kik mint a' Pétersburgi Udvar Szövetségessei Duckworth Admirál Vezérlése alatt, hogy az Oroszok 's Törökök közt elkezdett alkudozásoknak annál szerentsésebb kimenetelt eszközöljenek ki, Konstantinápoly alá eveztek. Ez a' Történet ugyan semmi fontos következtetést se huzott maga után, minthogy a' Frantzia Konzul Sebastiani felvigyázása alatt az ellentállásra készülő Törökökkel megmérközni nem látván tanácsosnak, Duckworth 2 Mart. vissza tért; a' Török Birodalomra nézve mindazáltal felette nevezetes, mivel a' mérész Duckworth 19. Febr. 1807 kipuhatólván a' Dardanellákat oltalmazó 28 ágyú nem tzelérányos fekvését, mellynél fogva ezek a' gyomrokban lévő rettenetes töltést a' levegőbe okádván ki, alatta a' hajók bátran elevezhetnek, és 8 linea hajóval, 4 Fregáttokkal 's több gyűjtő hajókkal Konstantinápoly alatt teremvén, most állott a' Török Birodalom ezen fő Várossa előtt legelőször ellenséges hajós Sereg. Ennyi szerentsétlenségeit III. Szelimnek a' reá fenekedő Janitsárok hasznokra kívánván fordítani, felzendültek ellene 's 1807 a' Thronustól megfosztották,

IV. Mustafát az Unoka Öttsét, az az, az Abdnl-Hamid fiát emelvén arra, a' ki III. Szelimet, midőn a' Rutschucki Basa Mustafa Bairactar fegyveres kézzel ismét Szultánná akarta kikiáltatni, megölette. Hogy semmi Thronusra vágyódó se alkalmatlankodjon neki, az Öttsével, a' mostan uralkodó II. Mahmuddal is ugyan azt akarta tselekedni, de gonosz szándékát nem hajthatta végre, mivel Ramir Effendi a' hadi Sereg pénz tárnokja, 2000 fegyveres Albániaiakkal a' Hertzeget megszabadította a' Mustafa körmei között. A' mérész Bairactar ezek miatt IV. Mustafát az Uralkodástól megfosztotta, 's 28. Jul. 1808

II. Mahmudot, ennek Öttsét ékesítette fel az Osmán kardjával. A' Szelim által bévitt, Europai lábra állított reguláris katonaságot (Seymen) 's a' hadi erőt rendbe szedő Biztosságot (Nizam-Dschédid), mellyeket IV. Mustafa rövid Uralkodása alatt, hogy a' Janitsárok dühösségét 's az Ulema ellene való fenekedéssét elkerülje, eltörölt, II. Mahmud ismét felállította. A' Janitsárok annakokáért, hihető a' Konstantinápolyi zűrzavarokat hatalmának öregbítésére használni kívánó Janinai Basának Alinak ösztönözésére, viszont felzendültek, 's az ujj Nagy Vezérnek Bairactarnak, mint a' Seymen második létele fő okának Palotájára rohantak 16. Nov. 1808. Bairactar míg lehetett ellent állott, de minekutánna minden iparkodása sikertelen volt, Mustafát 's az Annját kivégeztetvén, magát egy erre az esetre készített kő épületbe huzta, a' hol a' békélel tóduló Janitsárokat magával együtt a' levegőbe vettette fel. Az ujj katonaság a' Bairactar halálát meg akarván bosszúlni, véres tsatázás ütötte ki magát közte 's a' Janitsárok közt. Mahmud az ujj katonák párt-

ját fogta, de 36 óráig tartó égetés 's pusztítás után a' Janitsárok győzedelmeskedvén, mindent a' mit kívántak, kénytelenítették telyesíteni, 's a' Nizam-Dschéhid ismét eltöröltetett. Ez a' veszély elhuzódván feje felül, hogy a' Nagy Báltya 's Testvére vérével befertéztetett Osmán székeben megerősödhessen, a' IV. Mustafa fiát, egy 3 hónapos tsets szopót megfojtatta, és 4 várandós Szultánakat 'sákokba varatván, a' Bosphorusba vagy a' Konstantinápolyi Tenger szorosba vettetett, a' honnan a' Próféta törökéből egyedül csak maga maradt életben. Ezentúl uralkodássát felette nagy kegyetlenséggel vitte, 's csak nem minden parantsolatjainak vérontás volt a' foglalatja. Minden Tanátsadó, pénz és úgy szóllván hadi Sereg nélkül kellett neki az Orosz Birodalommal s' Szerviaával küszködnie. A' háború ugyan is 1809. a' St. Petersburgi és Konstantinápolyi Udvarok közt ismét megújult, mellyben Czerny is részt vett a' maga Szerviai Seregével, 's az Oroszokat igen hathatósan segítette. Azomban 1812 Nápoleon az Orosz Birodalomba béütvén, az Orosz - Török háború reménytelen hirtelenséggel elaludt a' Bukaresti békeség által, melly 28. Maj. olyan feltételek alatt kötött meg, mellyek szerént Moldvának a' Pruth vizén túl eső része és Besszarábia a' Dniester mellyékén 's a' Duna torkolatjánál és a' Kaukusus déli részén a' Kur vizénél lévő Várakkal együtt a' Sándor Császárei lettek. Az Oroszok a' Frantziákkal keveredvén háborúba, a' magára hagyott 's reménységében megtsalatkozott Szervia 4 hónapig tartó ellentállás után ismét vissza hajtattott a' Török járom alá. Czerny *)

*) Czerny az Orosz Birodalomba illantott el, a' hol Vezéri hivatalt kapott, 1817 ismét szerentsét próbált

és sok Szerviaiak a' szomszéd Státusokban ke-restek menedék helyet.

A' II. Mahmud uralkodása, jöllehet az Oroszoktól megmenekedett, ezentúl se lehetett tsendes, a' minek fő okát önnön magában kell keresni. A' Serailban neveltetvén fel ugyan is, a' hol őtet az Annya az ősi szokás szerént másként nem hívta, mint „Az én Oroszlányom, az én Tigrisem“ egyebet nem tud az udvari formálításoknál 's Czeremoniáknál és zabolázhatatlan természete a' szükségesség kényszerítésén kívül más határt nem esmer. Azon borzasztó történetek, mellyek közt a' Thronusra lépett, 's azon veszélyek, mellyektől szakadatlanúl körülvéte-tett, érzését egészen elvadították, annyira, hogy Szultáni méltósága megmaradásának legbizonyosabb eszközeit a' halálos parantsolatokban helyhezteti. Minthogy mindenik Szultánnak kell valamelly mesterséget tanulni, Mahmud a' szép írást választotta, mellyben meglehető jár-tasságot szerzett magának. Sokat tartván írás-sára, a' parantsolatokat 's napi jegyző könyvét tulajdon kezeivel írta, a' honnan Iroványai ka-napéján annyira megsokasodtak, hogy már va-lamelly titkos levél Tárnokra volt szüksége, melly hivatalra a' Borbélyát (Berber-Baschi), a' ki se írni, se olvasni nem tudott, emelte. Ezenkívül a' másik kedves embere Khalet-Ef-fendi *) volt, egy udvari ember, a' ki a' Szul-

Hazájának a' Török iga alól való felszabadítására, midőn megfogattatott 's megölettetett.

*) Khalet-Effendi az ő nagyságát irigylő Nagyoktól az-zal vádoltatván, hogy a' Janitsárok helyett regulá-ris hadi népet akar bevinni, a' Janitsárok felzendül-tek, a' Serail eleibe zudúltak, 's Khalet a' jelenvaló veszedelmet csak a' marokkal szort aranyokkal ke-rülte el. Utóbb mindazáltal csak ugyan belé esett,

tán bizodalmit tréfaival annyira megnyerte, hogy utoljára magán a' Szultánon is uralkodott. Khaletet, mint régi esmerőssét Berber-Baschi segítette ezen magas póltzra, eleinte a' Konstantinápolyi mészárszékekre ügyelő hivatalnál Irnok volt, azután pedig 1806 a' Napoleon Udvarában Követ lett. Berber-Baschi által a' Szultánhoz közel esvén, 's ettől igen kedveltetvén, felette sok kintsre 's gazdagságra tett szert, mivel olly nagy befolyással volt a' Birodalom dolgaiba, hogy a' Szultán 's a' Diván úgy tántzoltak, a' mint ő fütyölt, a' Muftit mindazáltal nem birhatta reá, hogy az Ulemába bévegye, mivel csak egy máj árús fia, 's ezenkívül világi ember volt, és bort ivott. Khalet ezen megboszszankodván, a' Muftit számkivetésbe küldötte, a' honnan az ujj Mufti 's az ujj Vezér, mint az ő Teremtménye a' szerint tselekedtek, a' mint Khalet-Effendi 's Berber-Baschi akarták. Egyébaránt Khalet olly okos volt, hogy semmi fő Státus hivatalt sem vállalt fel, nem akarván abban az esetben, ha Tanátsa rosszul sülné el, felelet terhe alatt lenni; szorgalmatosan megosztott ellenben a' Provinciákat szabad kénynek szerint prédáló Basákkal a' prédán, 's megtudta akadályoztatni a' panaszoknak a' Szultán fülelhez való jutássokat. Mahmud külömben a' keresztény Udvarok eránt büszkén viselte magát; a'

mivel a' zenebonáskodó Janitsárok esedező levelet nyújtottak bé ellene, mellyben hivatalától való megfosztatását 's az Udvarból való kiküszöböltetését kérték. Ezen kérést gyujtogatások követvén, Mahmud Khalet-Effendit hivatalától megfosztotta, 's Iconiumba küldötte Számkivetésbe, a' hová megérkezvén, a' Janitsárok Agája Arif is megérkezett, és a' Szultán nálla lévő parantsolatja szerint a' fejét levágta
4. Dec. 1822.

fő Városban a' belső tsendességet véres Politzájja által fen tudta tartani, sőt néha maga is békeborolta az utzásakat esmeretlen ruhában vizsgálódás végett, mellyek mind arra mutatnak, hogy az erő és ész nem hibáznak benne. De mivel a' Nagyokat tsak rabszolgáknak nézte, 's tsak az ő jó vagy rossz kedve és telhetetlensége játékaiknak tartotta, annyira, hogy egy Nagynak az élete 's javai se voltak bátorságban, akár volt az bűnös, akár nem, igen sok nyughatatlanságoknak adott a' Provinciákban szikrát. Itt kell az ujjabb időbeli zendülések kutfejét keresni a' Török Birodalomban, mellyeknek elnyomássára ő a' Machiavelli Státus Kormányát tárgyzó principiumai szerént egyik Basát a' másik ellen használta, a' mint ezt a' Rumilii, Widdini, Damascusi, Trebisondei, St. Jean d' Acrei, Alepoi, Bagdadi, Lattakiai (a' régi Laodicea) 's más Provinciákban lévő Basák sok vérbe kerülő zendülésseik és hivatalokból való levettetéssek eléggé megbizonyítja, és midőn valamelly Basa a' parantsolatot végre hajtotta, valami szín alatt ezt is kivégeztette, hogy így mind a' kettőnek kintseit magáéivá tehesse. Innen lehet továbbá annak okát is kimagyarázni, hogy míg a' Basák egymást vesztegették, és a' Birodalom erejét fogyasztották, Mehemed vagy Mohamed Ali *)

*) Mehemed Ali, a' ki fortély, vitézsége 's bátorsága által a' pashából Vice-Királyi méltóságra emelkedett, 's Arabiát, Nubiát és Crétát megreszkettette, Macedoniának Kavala nevű Helységében született 1769. A' Kavalai Török Helytartó az Attyától korán megfosztott Alit, a' kit ügyességéért megkedvellett, felnevelte és gazdagon megházasította. Olvasni és írni már Basa korában tanult meg. Első Táborozással a' Frantziák ellen volt 1800, melly alkalmatossággal a' Kavalai osztályt vezérelte. A' Kapudan Basa szemmel látó tanúja lévén, a' Lagrange alatt vitézkedő

tsak nem független Ura lett Egyiptomnak, és

Frantziákkal Rahmaniehnél történt ütközethen kimutatott vitézségének, nagyobb hivatalra emelte, melyben az Albániai Seregek hajlandóságát igen megnyerte. Elhagyván a' Frantziák Egyiptomot, az itt lévő Basa, a' ki tartani kezdett tőle, 's el akarta a' nyakáról tolni, eszközléssére Salonichii Basává tétetett. De Alinak nagy tekintete lévén, a' Kairoiak fegyvert fogtak mellette, 's Konstantzinápolyba Követeket küldöttek, kik a' Nagy Urnak azt terjesztették eleibe, hogy tsak Ali egyedül az, a' ki Egyiptomban a' jó rendet helyre állíthatja. A' Porta látván a' nép hajlandóságát, Alit Egyiptomi Helytartóvá kinevezte 's 3 lófarkú Basává tette 1. Apr. 1806. Ali legottan a' tsendesség helyre állítását vette munkába, a' zabólatlan katonaságot megszabolázta, 's Europai lábra állította. 1816 a' zenebonáskodó Wahabitákat *) alázattá meg a' fia Ibrahim által, 's elvévén tőlök Mekhát, Medinát 's a' fő Várossokat Derayahet, a' Vezérjeket fogva küldötte Konstantzinápolyba 1818. Azonközben míg a' fia Arabiában győzedelmeskedett, Ali maga az Ország belső boldogításával foglalatoskodott. A' hadi Sereg, tengeri erő, Vár építés 's a' katonaság tartássa Europai formába öntettek, az Ulema fizetés mellett szolgáló Tiszti karrá változtatott által, a' földművelés, juh és ló tenyésztés 's a' kereskedés virágzó állapotba helyeztetődtek, az Europaik nálá oltalmat találtak 's találnak most is, és jutalmakat kapnak, 1818. Europába Követeket küldött; hogy

*) Wahabitáknak azon Arabiai törzsek nemzetsége nevezetik, mely az Add-el-Wahab Muhamed nevű fiának Vallását tartja. Ez a' XVIII. Század közepe táján élt, 's Istent sugallással állván elő, a' Korán szerint, melynek valóságos rendszabásait ő tsak résszerént fogadta el, azt tanította, hogy tsak egy Isten van, a' ki a' világot teremtetete, a' jót megjutalmaztatja, a' rosszat pedig megbünteti; hamissáknak tartotta ellenben a' Koránban lévő Históriaikat, nevezetesen Muhamedről azt állította, hogy nem egyéb, mint egy Istentől kedvelt férjfiú, a' kinek Imádása az Isten valóságos Tiszteletével ellenkező, vétek. Ezenkívül a' Muhamedanusok Moscheiben lévő belső pompázását és fényűzést is tilalmazta. A' Porta minden oldalról ellenséggel lévén körül véve, el nem fojthatta az új Tudományt, míg Ali fegyvert nem fogott, a' ki a' Wahabitákat elszélesztette, 's tsak a' Pusztákon bujdoskolnak még egynehány csoportjaik.

a' ravasz Ali Thebelen *) Epirusnak Uralkodójává tette magát. Míg Khalet barátja volt Ali-

itt a' Státusokkal öszveköttetést eszközöljenek ki Egyiptommal, Kairót Alexandriával az általa készített Mahmud Csatornája által, mellyen 8. Januarius-tól fogva 13. Septemberig elébb 100,000, azután pedig 290,000 ember dolgozott, kik naponként 6 Gar. kaptak, öszveköttötte, *) Olaj 's Eper fákat, mellyek még eddig Egyiptomban nem találtattak, plántáltattak, tzukor és Salétrom főzéseket, 's tisztuló intézeteket 's a' t. állított fel, az Országba vallásbeli türelmet vitt be, melly nemis gondolkodás módját egy Lion nevű Marsillei, de Kavalában lakó kereskedőnek, a' ki neki még Kavalában jóakarója volt, 's a' kinek familiája eránt 1820. példáson meg is mutatta háládatosságát, köszönheti. Egy szóval, ha árulással 's vérontással jó híret, nevét be nem fertéztette volna, **) méltán megérdemelné Mehemed Ali a' második Szaladin nevet.

*) Ez a' Csatorna Saonén alól a' Nilusnál kezdődik 's a' Pompejus oszlopánál végződik. Hossza 41,700 öl, Szélessége 13 's mélysége 3 öl. Ez csak kezdete azon plánumnak, melly szerint Alexandriának Arabiával 's Indiával való közbevetetlen kereskedése ismét virágzásba jőjjön.

**) Nevezetesen Mart. 1811. egy innepi pompa alkalmatosságával 470 Mamelukkokat öletett meg, és igen sokat fejeztetett le.

*) Mennél nagyobb figyelmetességet vont a' Görögök felzendülése magára, és mennél méltóbb jussal függeszti arra az egész Europa szeméit, annál szükségesebb azon nevezetes férjfiút, a' ki az elnyomtatott Görög nemzet felkeelésének 's a' bárdolatlan Törökök ellen való feltámadásának egyik eszköze volt, esmerni. Ali Thebelen Veli Zade, egy szép lelki tehetségekből és tudatlanságból, nyílt szívűségből és hűségtelenségből, eszességből és vakmerő bátorságból, vitézségből és bizodalmatlanságból, istentelenségből és hitetlenségből, türedelemből és Fanatismusból (vallásbeli dühös buzgóságból) tudálatoson öszvekevert férjfiú volt ez, a' ki, minekatánna a' legrettenetesebb 's még a' késő maradék előtt is rémitő hangú hírt nevet szerzett, Hazáját Epirust a' Török uralkodó ház rab lántzára verte, az Osmánoknak *)

*) Így neveztetnek a' Törökök Osmantól, egy hajdani igen hatalmas Vezérjektől, a' ki 1300. legelőször vette fel a' Szultán nevet.

nak, igen jól folytak ennek dolgai, a' legutálatosabb tselekedetek miatt ellene tett panaszok

kimondhatatlan kárt okozott, a' Görögöknek a' szabadság hajnalát felderítette, és Európára nézve (talám?) az egyenlenség magvát elhintette volna, nagy hatalmának magas pontjáról hirtelen alá fordult, és az istentelenséget elébb utóbb megbüntető isteni bosszúállás áldozatjává lett.

Ez a' rendkívül való ember 1740. táján született, a' maga állítása szerint igen régi familiából, mellynek feje Issának vagy Jésusnak *) neveztetett, és a' Bajazet Ilderim koborló Seregével vetődött Epirusba, de a' mit ő semmi hiteles bizonyságokkal se tud megmutatni. A' Pouqueville, a' ki nálla Frantzia ország részéről Generalis Consul volt, nyomozódásai után, bizonyosabb az, hogy az Ali Basa familiája eredetikeppen Epirusi, mint az, hogy Asiai és azon keresztény Schipetároktól veszi származását, a' kik Albániának a' Törökök által lett elfoglaltatása után a' Mahomed Vallására állottak. A' Nagy Attya Muktar azon alkalmatossággal, midőn Schulemburg Vezér Corfut a' Törökök ellen védelmezte, felakasztatván, 3 fiaikat hagyott maga után, kik közzül a' legifjabbiktól Velitől vette Ali Basa lételét.

Epirus ez idő tájban, mellyet 1717-dik esztendőre lehet tenni, még nem esmért tellyes hatalmú Török Igazgatót. A' Török Udvar annakokáért, hogy a' Mahomedánusokká lett Schipetárokat korlátoz közt tarthassa, úgy nevezett Armatolikát, az az keresztény rend őrző katonákat állított fel, a' kik ügyeltek az egész Tartományban a' jó rendre és közbevetetlenül az ő Török eredetű Basák parantsolatjaitól függöttek. Mindenik Kerület (Canton), sőt gyakran mindenik Város is tulajdon nevérol neveztetett köz Társaságot alkotott, mellyeknek fejeik, ámbár a' Török Udvar Vasalussai voltak is, a' hozzájuk küldött Basák hatalmát rendes határok közt tudták tartani. Az Osmánok, bár melly egyenes szívűséget

*) A' Jépus nevét, a' kinek Istenségét Mahomed Próféta tagadta, sok Törökök viselik, valamint a' Pátriarchákeit is, ú. m. az Abrahámét, a' kit ők Ibrahimnak, a' Salamonét, a' kit Suleymannak, a' Dávidét, a' kit Daudnak, a' Jóséfét, a' kit Jussufnak neveznek, s a' t.

sem hathattak a' Szultán füleibe, mivel Khalet mind azokat el tudta simítani és sikkasztani; de

mutattak volna is, az Epirusiak előtt tsak ugyan gyanúsok voltak, 's ha a' szükség kívánta, legottan egyesültek ezek egymással; ellenben, ha a' félelem fellege fejek felül elhuzódott, 's a' Basáktól nem tarthattak, egymás közt vesztek az állhatatlan Schipetárok össze és egyik nép csoport a' másik ellen támadt, úgy, hogy soha se volt Epirusban tsendesség. Ezen Anarchia (uralkodó nélkül valóság) idejében támadt háborúskodásoknak, mellyek igen kevés ember véérébe kerültek a' köz nyugalom felforgatása mellett is az a' haszna volt, hogy az Epirusiak közt a' bajnoki lélek nem tsak ki nem holt, sőt mindig jobban jobban fejlődött kifelé. A' Keresztények, ámbár egyébaránt egyátaljában rabszolgák voltak, mivel az Armatolik 's a' Nagyok Söldjában katonáskodó hadi nép közt szolgáltak, a' nem Mahomedanusokra vettetni szokott Charadsch nevű (főtől való) adótól felszabadítottak, a' Szultánnak tsak a' pusztá nevét esmerték, 's a' Törökök előtt, kiket gyakran megríjasztottak, nagy tekintetben állottak. Vitézségek által Eleikről maradt örökségeket, ú. m. Kerületjeik szabad birassát, önnön Elöljáróik kinevezésének jussát 's több ilyen szabadságaikat fegyverrel is fen tudták tartani, mellyek közbevetetlen és a' Szultánoktól jóvá hagyatott Egyezéseken épültek. Ez volt Epirusnak a' szabadság előbbeni Hazájának, melyét legelőször a' Rómaiak nyomtak volt el, 's a' hol most a' Törökök fészkeltek meg magokat, de Uraságokat tökéletesen meg nem állapíthatták, politica helyheztetése, egészen Ali Basáig, a' kinek számára tartotta a' sors fen azt a' gyalázatos ditsóséget, hogy a' vitézi lélekkel bíró Pyrrhus és Scanderbég maradékait 's tulajdon Hazáját rab lántzokra verje, által nem látván megvakíttatása miatt, hogy a' hatalom a' vele való visszaélés által önnön segéd kútfejeitől megfosztatik.

Veli Bey, az Ali Basa Attya, mintegy elfelejtve a' Korona adozói közt, a' Testvéreivel együtt, egy Tebelen nevű kis Városban 6000 Piaster jövedelemmel birt. melly akkor a' mi mostani pénzünk szerént mintegy 20,000 for. tett Váltó Czéd. a' mi magános birtoknak sok volt, de minthogy az élelem,

minekutánna Ali elég hatalmasnak képzelvén magát, az aranyokkal megtöltött zatskókat nem

melly különben oltsó volt, a' Beyekre (Urakra) nézve, a' kiknek szolgálatjokban fegyveres embereket, lovakat és számos szolgákat kellett tartaniok, sokba került, az ön haszon keresés miatt a' familiában visszavonás támadt, mivel pedig egy olyan Tartományban, a' hol minden Pert a' fegyver, melly az emberiségnek legrettenetesebb ostora, dönt el, a' házi egyenlenségek sem másképpen, mint erőszak által igazíttatnak el, a' Veli két Bátyjai, ú. m. Salik és Mehemed is ezen igasság kiszolgáltató eszközhez nyultak, és ötet, minthogy tsak egy rabszolgától született, Tebelenből kikergették, és haramiai élet módra kénszcrítették.

Veli ezen új kereset mód által egynéhány esztendő alatt meggazdagodván, a' nyomorúságos élet mód által mintegy megedzett haramia társaival véletlenül Tebelen előtt termett, kikkel a' Boiussa (Aus) vizén által menvén, erről nem is álmodó Testvéreit megtámadta, a' kapukat bétörte, és minekutánna amazok kemény ellentállások után egy nyári házba huzzák meg magokat, ezt Veli tüstént lángba borítván, mind a' két Bátyját, kik, ha ötet kezekre keríthették volna, bizonyosan nem bántak volna vele jobban, oda égette.

Feltétele szerentsésen elsülvén, Veli familiája minden Jóságainak egyedül való Urává lett, mellyekkel rablás által szerzett gazdagságait is egyesítette, s felhagyván a' veszedelmes rabló élettel, valamelly fő rangú házzal igyekezett házasság által öszveköttetésbe jönni. Megkérte annakokáért egy Kanitzai Beynek a' leányát Khamkot, a' kit meg is nyert, és ez által több fő familiákkal jött Atyafiságba, nevezetesen pedig Kurd Basával a' Berati Vezérrel, a' ki a' Scanderbég nemzetségéből származottnak lenni tartatott.

Veli élete legszebb idejében, az az 45 esztendőskorában, rendetlen élete módja miatt meghalván, az ifjú Alit az Annya Khamko a' maga veszedelmes principiumai szerint igen erköltstelen oktatásokkal nevelte fel, mellyek az ő jövődöbeli sorsára nézve igen fontos következtetéseket huzztak magok után. Légyen elég ennek megbizonyítássára ezt az egy anyai

igen küldözgette Khaletnek, ez azonnal ellenségévé lett, 's kintsei sokaságát és vétkeit olly ele-

intést említeni: „Fiam, úgymond. a' ki az ő ősi Jóságát nem tudja védelmezni, megérdemli, hogy attól megfosztassék. Gondold meg, hogy a' mások Vagyonjok tsak azért övék, mivel erősebbek, 's ha te azt töllok elfoglalhatod, akkor a' tiéd lessz.“ Haramiának neveltetvén, Annya várakozásának olly pontosan eleget tett, hogy egész Epirus és Macedonia reszketett tölle; a' Porta mindazáltal erőszakoskodásait elnézte, mivel a' Scutarii felzendülő Basa megalázásában hathatósan segítette. Majd ismét a' Keresztényekkel emberi módon bánó Delvinoi (Epirusban) Basa Szelim ellen tett a' Portának szolgálatot. Ez a' nemes lelkű férjfiú ugyan is a' Pelode nevű Tó mellett fekvő Erdőt a' szomszéd Velentzeieknek fa vágás végett eladta; a' ravasz Ali, a' ki még akkor semmi közönséges hivatalt se viselt, tsak haramiáskodása által gyűjtött kintseiből élt, jó alkalmatosságnak látta ezt a' maga szerentséje előmozdítására. Szelimet annakokáért azzal vádolta a' Portánál, hogy ha magára nem vigyáz, Szelim az egész Provinciát eladja a' Keresztényeknek. A' Porta előtt a' Velentzeiek a' nélkül is gyanúban lévén, mintha Orosz országgal titkos egyetértésben volnának, elhitte az Ali vádját 's minden vizsgálás nélkül egy halálos Parantsolatot küld hozzá, és őtet ennek végrehajtójává nevezi ki. Ali úgy lévén Szelimuél, mint ot-hou, tetteti magát, mintha rosszúl volna, 's kéreti Szelimet, hogy menne a' szobájába. Ez semmi rosszat se gyanítván elment hozzá, 's a' reá rohanó elrejtett gyilkosok által megölettetett. Illy alacsony 's istentelen módon nyitott Ali magának utat a' hivatalra, mivel ezen hűségét a' Porta a' Thessalonikai Helytartósággal jutalmazta meg. De az Ali nagyra vágyó lelke ezzel meg nem elégedett, hanem a' Janinai Helytartóságra asítózott, mellyet fortélyja által tsak ugyan elért. Egy költött Firmánnál fogva ugyan is, melly a' Vár által adattatását foglalta magába, Janina megadta neki magát; ez meglévén, a' Lakosokat erőszakkal arra vette, hogy őtet Helytartóknak! kérjék. Ezt az esedező levelet gazdag ajándékok követvén, mellyekkel a' Nagyokat maga ré-

ven színekkal rajzolta le Mahmud előtt, hogy ez Alit számkivetette, 's hosszas ellentállás után

szére huzta, és a' Divánt megvesztegette, a' Janinai Helytartóságban megerősítettet 1788.

Legbuzgóbb kívánságát elérvén, későbbben Napoleonnal lépett öszveköttetésbe, a' ki neki Vár építés végett építő Mestereket küldött; de a' Frantziákkal való barátsága csak addig tartott, míg a' Frantziák szerentsések voltak, mihelyt pedig ezek Egyiptomból kiküszöböltettek, azonnal neki esett Ali az Albániai partokon lévő Frantzia Birtokoknak 's ezeket egymás után elfoglalta. Csak Párga, egy a' Korfu déli tsuttsával szembe fekvő szikla Vár állott ellent győzedelmes fegyvereinek; hanem minekutánna a' Párgaiak mind a' mellett is, hogy a' reájok ütő Alit magok erejéből vissza verték, azon reménységtől tápláltatván, hogy a' Joniai köz Társasághoz fognak kapcsoltatni, a' Korfuban lévő Anglusok oltalma alá adták volna magokat, a' Török Udvarhoz szító fő Biztos-tól Maitland Lordtól a' Portának adattak által 1819. melly szolgálatjáért Maitlandnak Ali azzal mutatta meg háládatosságát, hogy a' maga Ujságában azt hirdette ki, hogy amaz a' telő Hóld rendjét a' Portától az ő közbenjárására nyerte meg, a' mi Maitlandnak éppen olly kevésbé válik betsületére, mint Párgának általadása. Azonközben még minekelőtte Párgát illy nemtelen módon kezére kerítette volna, a' vitéz Szulioták, egy Albániai-Görög elegyes nemzetség ellen, melly nevét egy Szuli nevű Erősségtől vette, fordította fegyverét, kiket 1803. csak ugyan hatalma alá hajtott, 's az elnyomott Szulioták a' XVII. Század óta birt lakhelyeket elhagyván, Korfuba vándoroltak. Azután a' Görög Armatolik Kapitányait, a' kik eddig ötet nyomosan segítették, gyilkoltatta meg alattomosan, a' gyilkosokat pedig, hogy istentelensége napfényre ne jöjjön, hasonlóképpen megölette. A' kivégeztetett Kapitányk közt volt a' későbbben igen híressé lett Thessaliai Vezérnek, Odysseusnak is az Attya Andriskos. E' szerint Ali Epirusnak Ura lévén, függetlenségről kezdett álmodozni, és a' mint mondják, az Anglusok táplálták benne azon kívánságot, hogy a' Szultán felsősége alatt magát Görög országnak örökös Fejedelmévé tegye, a' lévén a' tzeljok, hogy ez által egy a' Moldvai és Hayasalföldi

Janinai Várát, a' honnan a' Törökökkel 3 esztendőig truttzolt, Khursid Basa fortély által megvévén, megölette.

vagy Oláh országi Hospodároknak, kiket egy idő óta a' St. Petersburgi Kabinét Agenseinek néztek, ellenekre dolgozó hatalmat állítsanak fel. Azomban Khaled-Effendi által, a' ki a' fősvény Alitól utóbb nem igen ajándékoztatott, a' Porta előtt tudva lettek mind azon hűségtelenségek 's alattomos gyilkolások, mellyeket Ali azokon, a' kik utjában állottak, elkövetett, valamint temérdek kintsei is, mellyek éppen olly ketsegtetők voltak a' Szultán előtt, mint az elhatalmasodásra nézve félelmesekek. Egy kemény Parantsolat adatott tehát ki ellene, mellynek foglalátja e' volt: „Ali Thebelen Felség sértésbe keveredvén, minekutánna hasonló vétke több ízben meghotsáttatott, de azt viszont elkövette volna, Számkivetésbe küldtetetik, ha 40 napok alatt a' maga kimentésse végett a' Szultán, a' ki osztogatja a' világ Fejedelmeinek a' Koronákat, bódog Kapujának küszöbénél meg nem jelenénd.“ Jól tudta azt Ali, hogy a' fejével játszik, ha ezen Parantsolatot tellyesíti, a' honnan ellentállásról gondolkozott, 's 24. Maj. 1820. Gyűlést hirdetett, mellyben egy arannyal tele Tonát ezen szókkal: „Itt van, úgymond, egy részek azon kintseknek, mellyeket szorgalmatosan meggyűjtöttem 's főképpen a' Törököktől, a' mi közönséges ellenségeinktől vettem el, — ez mind a' tiétek“ kitöltvén, nyilván kijelentette, hogy ő az erő ellen erővel akar dolgozni, 's a' Görögökkel a' Porta ellen kezét fog. Tüstént Követeket küldött a' Görögökhöz, Montenegroiakhoz és Szerviaiakhoz, hogy ezeket fellázzassza; Dukas Konstantint Moldvába 's Oláh országba küldötte, hogy ezeket is felültesse a' Porta ellen; maga pedig a' Toxidákból, Japygokból és Chamidákból hadi Sereget formált, 's Janinát, a' hová rejtette minden kintseit, még jobban megerősíttette, mint az előtt volt is, mivel a' Pascho Bey 5000 Törökjeitől 's az ennek segítségére jött Kapitányktól, kik 10,000 embert egyesítettek a' Törökökkel, megverettetvén, Janinába kényszerítettetett magát meghuzni. Pascho Bey mindazáltal többre nem mehetett, nem lévén ostromló eszköze, 's

Sokkal veszedelmesebb ellenségeire talált a' Porta a' Görögökben, kikben a' már 300 eszten-

minthogy a' Porta előtt a' Keresztényekkel való összeköttetésé miatt, kik neki segítségére voltak, gyanúságba jött, helyette Kavanosoglu lett a' fő Vezér. Ez azonnal elbocsátotta a' Kapitánykat, kik a' Hetária *) közönséges felkelését előre látván, az Ali pártjára állottak, 's a' Janina előtt álló Törökök ellen táborba szállottak. Kavanosoglu tehát hasonlóképpen semmire se mehetett Ali ellen, a' vitéz Baba Basa pedig Arta megvétele után, melyet Veli, az Ali Thebelen fia védelmezett, hirtelen megholt. E'

*) A' Hetária (Barátok Szövetsége) 1814. támadt a' Capo d' Istria Gróf 's az Ignácz Érsek (a' ki Pisában a' Világtól magát félre huzva él) köz munkássága alatt. A' Görögök Barátjainak ezen Egyesülete azon tételre állott össze, hogy a' keresztény felvilágosodást 's igazi Vallásosságot mind a' tudatlan alsóbb Papság, mind a' köznép közt elterjessze. Statutumai Frantzia és ujj Görög nyelven adattak ki. Tagjai, kik közt minden nemzetbeli Hertzegek, Ministerek 's Tudósok is voltak, száma 80000-nél többet tett. Ábrázoló képe (Symbolum) egy Bagoly volt egy gyűrűvel, 's a' Khiron képe, a' ki mint Vitézek Nevelője egy gyermeket viszen a' hátán. Eleinte a' Hetáriának semmi political tétlaja se volt, de utóbb lassan lassan felserkent benne az a' gondolat, hogy a' Görögöket a' Török járom lerázásában segítse. Ez a' kívánság leginkább lelkesítette a' Görög ifjúságot. Midőn annak okáért Ypsilanti Mart. 1821. Jassyban a' Görögöket szabadságok visszaszerzésére felhívta, tüstént fegyvert fogtak a' Hetária Ifjai az Orosz Birodalomban, Lengyel-, Német-, Frantzia-, Olasz országokban és Helvétziában a' Görög szabadság mellett 's az Ypsi'anti Zászlója alá mentek. A' Hetáisták ezen tsapatja fekete Huszár öltözetet 's Oláhok süveget viselt, elől egy tsont keresztben lévő koponyával, felyül pedig egy 3. ú. m. fekete, fejr és veres színű pántlika bokrétaival (Cocarde). Zászlója fejr volt egy veres keresztel 's ezen felyül irással: „in hoc Signo vinces.“ De a' Hetáristák ezen szent tételre egyesült Serege szerentsétlen volt, Ypsilanti mindenfelé megverettetett, 's a' Görög ifjúság színe (4—500) 19. Jun. 1821. Dragaschánál, az Arnautáktól 's Panduroktól elárultatván, semmivé lett, 20-an kívül, kik a' vitéz Jordakival együtt nagy nehezen menekedtek meg a' Törökök körmei között. Egy másik Hetáristák csoportja Kantakuzeno Hertzeg 's Anastasios Kapitány alatt Stinkánál a' Pruth mellett állott, a' hol az Ibraili Basától megtámadtatván, kemény ellentállás után hasonlóképpen megverettetett, és a' Pruthon általusván, az Orosz Birodalomban keresett menedék helyet, 's a' Hetáriának vége lett.

dők ólta viselt rabszolgaság vas járma se fojthatta el Eredetekre, 25 Századoktól fogva hűsége-

szerént a' fő Vezérség a' kegyetlen Khursid Moreai Basára bizattatott, a' ki 12,000 emberrel támadta meg Janinát, de ezt is vissza verték az Ali vitéz katonái's a' Kapitányk a' vitéz Szulioták segítségével, kiket a' Törököktől szorongattatott Ali a' Joniai Szigetekből vissza hívott, a' Török táborra is reá ütöttek. Igen nevezetes szolgálatot tett neki főképpen Marco Botzaris, a' Szulioták Vezére, a' ki a' Törököket több ízben igen megverte. Azonközben a' Hétária egész Görög országot fegyverre szolgáltotta fel; ugyan azt tselekedték az Ali Hémjei is. A' Törökök mindenfelé meggyőzettek, 's a' Várakban kéntelenítettek menedék helyet keresni. Ali mindazáltal szerentséjét eljátszotta, mivel gyanús lelke sem a' Görögökben, sem a' Szuliotákban, kiken annakelőtte sok kegyetlenségeket követett el, nem bízván, ezen utólsókat 'Söldjából elbótsátotta. A' magára maradt Ali ezentúl maga oltalmazta magát, melyre nézve legtöbbet köszönhet egy Nápolyi katona Tisztnek, Carettonak, a' ki nagyon értvén a' hadi mesterséget, a' Várat olly vitézül tudta a' ben lévő ágyúkkal oltalmazni, hogy Khursid erővel semmire se mehetett ellene. Caretto azonközben egy kötelén leereszkedvén Alit oda hagyta, 's a' Khursid táborába ment, a' mit többen is tselekedtek az Ali fősvénysége miatt; de minthogy Carettoból Khursid semmit se vehetett ki, fortélyhoz nyúlt, 's azon szín alatt, mintha a' Szultántól kieszközölt kegyelem levelet, melynek Ali igen megörült, akarná általadni, egy bizonyos helyet kért ki, a' hol Alival öszvejöheessen. Ali az öszvejövetelre egy a' Vár szomszédságában lévő Szigetet 's az ezen épített pompás mulató házát rendelte. 5. Febr. 1822. volt a' Firmán általadására meghatározott nap, mellyen Hasszan Basa több fő rangú Törökökkel megérkezvén, eleibe tartja Alinak a' Szultán Parantolatját, de alig mondá ki ezen szavakat: „Add alá magad a' Sorsnak, gondoskodj megtsíztulásodról, imádkozz az Istennek és a' Próféának, a' fejed“ — tüstént észre vette Ali, hogy az engedelem helyett a' feje kívántatik, 's el se hagyta beszédjét végezni, pistolyt kap, 's ezen szókkal: „Az én fejem nem adja meg magát olly könnyen“ Hassz-

sen megtartott históriai Tradícióik által - való vissza emlékezésseket 's nem kortsosíthatta meg a' nemzeti nyelvet és erköltsöket. Okait a' Görögök felzendüléssének résszerént azon igasságban, melly szerént egy olyan Státusban, a' hol a' vadság 's pallérozatlanság és a' művelődésre törekedés, az erőszakoskodó uralkodás 's a' szabadság érzése, a' felfuvalkodás és kétségbe esés egymás ellen törekednek, 's a' hol ennél fogva semmi Törvény és semmi jó rend sints, végre a' hol két nemzet, úgymint a' győzedelmes és meggyőzöttetett, Vallássára, nyelvére, erköltseire, szokássaira, gondolkozássa módjára 's nemzeti Characterére nézve egymástól különbözvén, Századok mulva is meghághatatlan köz fal által választatik el egymástól, egy olyan Státusban mondom, mellyben két fő nemzet közt illy fellette szembetünő különbség van, ezek közül vagy egyiknek, vagy a' másiknak végképpen el kell akkor a' mikor pusztulni, — résszerént az Osmánok erköltsi-lelki romlottságokban, mellyet a' polgári romlottság még inkább felyűlt mul, 's azon veszedelmes gondolkozások módjában kell keresni, melly szerént a' Birodalom

szánra lö 's a' tzombját megsebesítette, a' többi jelenlévők között pedig sokakat leszabdalt. Azomban Ali is megsebesítettett, 's mint a' megsértett orosz lány ordított mérgében. Több lövések is esvén rajta, egy ablakhoz támaszkodott, a' honnan a' reá rohanó Törököktől előhúrtzoltatott 's a' feje levágattatott, melly osztán nagy pompával Konstantinápolyba küldetett. Így végezte el Ali számtalanok vérével befertéztetett istentelen életét, minekutánna résszerént méreggel, résszerént fegyverrel sok ezereknek véreket ontotta volna ki. Hasonlóképpen végeztettek ki a' két fiai Muktár és Veli is minden gyermekeikkel és feleségeikkel együtt, úgy, hogy Alinak egész familiája kiirtatott.

kebelében lévő számos Keresztényeket úgy néz-
vén, mint természeti ellenségeiket, még most
is olly kegyetlenséggel bántak a' Görögökkel,
mint mikor legelőször meghódították őket. Ezen
okokhoz járult még a' Porta ingadozása 's mind
kivülről, mind pedig belőlről való megreszket-
tetése. Mehemed Ali ugyan is Egyiptomnak
csak nem független Urává lett, Ali Basa nem
csak maga truttzolt a' Portával, sőt a' Görögö-
ket is felültette az ellen, tudtokra adván ezek-
nek a' Khalet-Effendi Pascho Beyhez, vagy Is-
mael Basához irt levelének foglalatját, mellyben
e' volt: „Minden Kereszténynek, a' ki fegyvert
foghat, ki kell az élők sorából töröltetnie, a'
gyermekek pedig környülmetéltetnek 's a' tartalék
Seregbe adatnak, hogy idővel az Europai
lábra állított katonaság számát szaporítsák;“
továbbá már Szervia megtörte az utat, 's meg-
mutatta, miképpen kelljen a' Hazáért hartzol-
ni? — Moldva 's Havasalfölde annyiival inkább
táplálta magát azon reménységgel, hogy az Oro-
szok a' Törökök sanyargatásainak valahára vé-
gét szakasztják, mivel a' St. Petersburgi Kabí-
nét a' Portával, a' Kutsuk-Hainardschii, Jassyi
és Bukaresti békekés kötések pontjainak meg-
sértéséért 1816. óta némű némű versengésbe ke-
veredett 's mivel az alkudozások sikertelenek vol-
tak, minden szempillantásban reménylették a' két
hatalmasság közt kiütendő háborút; végre Asiában
több Basák nyughatatlankodtak, 's a' Porta Persiá-
val is ellenségeskedésben volt a' határok felett, egy-
szóval, a' fél Hóld Országa minden oldalról ellen-
séggel láttatott körülvétetve lenni. Nem kevésbé
siettették a' zendülést a' Görög országba kül-
dött ujj Beyek vagy Török Igazgatók, kik a' haj-
dani sartzolást megújították, 's a' Görögöknek
minden 'Sírjokat kiszívták, valamint az is, hogy

a' Kapitánykat, minekutánna az Ali megbuktatása után szüksége reájok nem volt, a' Porta elébbeni szabadságaiktól megfosztotta. A' Porta ezen rendelkezéseiből a' Görögök igen szomorú Jövendőtlől kezdettek félni, kiváltképpen midőn Ali megölettetett, mivel nem volt, a' ki a' Törökök figyelmetességét annyira magára vonja, 's rettegtesse, mint ez a' hatalmas pártütő. Egész Görög ország készen volt annakokáért a' felzendülésre, de még semmi szükséges készületei se voltak, és ezen fontos plánum megérlelésére nem kevés idő kívántatott meg. Azonközben meghal Suzzo Sándor a' Havasalföldi Hospodar, 's a' Porta helyébe 1. Febr. 1821. Kallimachi Károly Hertzeget nevezi ki, és ez adott

Moldvában és Oláh országban minden várakozáson kívül alkalmatosságot a' Görögök felzendülésére. Azon sanyargatásoktól való félelem ugyan is, mellyek minden ujj Hospodár kineveztetésekor szoktak ezen két Hertzegegekben elkövetetni, a' nép közt mozgást szült. A' nép zúgolódássát egy Wladimireskő Tódor nevű Oláh, egy vitéz és mérész férjfiú, a' ki annakelőtte Orosz katona Tiszt volt, használni kívánván, 60 Pandurokkal (határ széli Örökkal) Bukarestből kiindult, hogy a' parasztokat fellázassza, Orosz ortalommal, a' mostani terhes Adóik alól való felszabadíttatásokkal 's hajdani Jussaik visszaszerzésével ketsegtetvén őket. A' Bojárok-tól nyomattatott parasztnál olly nagy fogamatja volt ámitássainak, hogy minekutánna Haminar Száva is, a' kit a' Bojárok Kormányzéke ellene küldött, 1000 Arnautáival mellé állott volna, 5000 emberből álló Seregnek lett Vezére 's Kis Oláh országnak Ura. Éppen ez idő tájban zendültek fel a' Görögök is Moldvában az Ypsilanti Sándor Vezérlése alatt. Ez az Ypsilanti

úgyan is Nagy Attyának a' Porta parantsolatjára kegyetlen kínok közt való kivégeztetése, az Öössének (Abavus) 's Attya Bátyjának megszínőroztatása miatt, melly sorsot az Attya Ypsilanti Konstantin is csak Konstantinápolyban lévő Agensei tudósítások által került el, személyes gyűlölséggel viseltetvén a' Törökök ellen, nem gondolt hivatalának, mellyet későbbben az Orosz Császár parantsolatjára el is vesztett, megsértésével, a' Moldvai Hospodár Suzzó Mihály, a' ki a' zendülésben maga is munkás részt vett, szeme láttára, 1821. 6. Mart. egy lázzasztó írást tett közönségessé, melly ezt foglalta magába: „Ma minden Görögök levetették a' Török jármot, én fogok Hazámfiaival Vezéretek lenni, Suzzó Mihály Hertzeg szerentsékeké kíván tetteket tenni, semmit se féljete a' Törököktől, mivel egy nagy hatalmasság készül ezeknek hatalmát megtörni.“ Ez a' hatalmasság az Orosz Birodalom lett volna, de a' helyett, hogy Sándor Császár az Ypsilanti feltételében részt vett volna, kitörölte őtet a' Tisztek lajstromából, 's az Orosz és Austriai Követek Konstantinápolyban Monarchájok nevében nyilván kijelentették, hogy ezek a' Török Tartományokban kiűtött zendülésbe magokat nem fogják belé avatni. A' Porta mind e' mellett is egy Anglustól a' Görögök összeesküvésséről tudósíttatván, gyanakodni kezdett, 's az Orosz hajókat az egyezés ellenére is megvizsgáltatta, melly által az Odessai kereskedelem igen megtsökkenvén, az Orosz Követ Stroganoff Báro 's a' Reis-Effendi közt kemény levelezés támadt. A' Görögök ellen szoros rendelkezések tétettek, tanító intézeteik elnyomattak, fegyvereik elvétettek, a' gyanús emberek minden törvényes vizsgálat nélkül halállal büntetettek, az elköltözés a' Görögöknek halálos bünte-

tés alatt megtiltatott, sőt a' Divánban eltöröltetéssek is meghatározatott, a' mit Ali Basa tett köztök közönségessé, egy ideig a' Konstantinápolyi utzákon egy Görög élete se volt bátorságban, az asszonyok 's gyermekek a' Tengerbe vettettek, a' Szűzek erőszakoson megszeplősítettek, megölettek vagy eladattak, 's végre Török Seregek nyomultak bé Moldvába 's Oláh országba, a' Hospodár Suzzó Mihály számkivetetett, 's Gergely *) a' Konstantinápolyi Pá-

*) Gergely Moreában, Arcadiának Diminitza nevű Városában született 's példás életéért előbb Smyrnai Püspök, 1795. pedig Konstantinápolyi Pátriárcha lett, melly fellengős hivatalát Gergely példás munkássággal viselte. Történt azomban, hogy 1821. Morusi Konstantin Hertzegnek, egy fő rangú Görögnek, éppen midőn hivatalos dolgaiban a' Portához menne, valamelly esmeretlen egy levelet ad az utzán kezébe, mellyben Ypsilanti Sándor őtet az ő plánumairól tudósította. Morusi megijedt, nem tudta mit tselekedjen? jól tudta ugyan is, hogy ha a' levelet a' Portánál megmutatja, gyanúba fog jönni, ha pedig eltitkolja, úgy is veszedelembe forog, mivel ezt gondolta fel, hát ha a' Török Kormányzéknek valamelly Agense tette azt, hogy hűsége próbára tétessék? Legjobbnek tartván annakokáért az egyenes utat, a' levelet a' Reis-Effendihez vitte, a' ki őtet a' levéllel együtt a' Nagy Vezérhez, a' vérszopó Benderli Ali Basához vitte. Itt megkérdezettvén, ki adta neki a' levelet? azt felelte, hogy ő jól meg se nézhette, mivel az idegen tüstént eltűnt. Más nap az Orosz Követ és a' Porta közt tartandó tanátskozássra hivatott meg. Morusi tsendes lelkiismerettel a' rendelt időben megjelent, de még az uthan egy levelkét kap a' Reis-Effenditől, mellyben ez azt írja, hogy a' Tanátskozás elhalasztatott, hanem menjen hozzá. Elmenvén a' Reis-Effendihez, ez ezen szöveggel fogadta: „ Szerentsétlen Hertzeg, az Ur el van vádolva! én tudom, hogy az Urnak semmit se lehet szemére vetni. Miért nem menthetem én ki az Urat a' Nagy Ur szemei előtt! Hanem menjen tüstént a' Kiaya Beyhez (belső Minister) 's mutaassa meg ártat-

triárcha, mind a' mellett is, hogy Ypsilantit, Suzzot és a' fellázadó Görögöket egyházi átok alávetette, és a' Porta eránt való engedelmes-ségre intette, mintha Moreai hazafiainak párt-ütését tudta, 's a' zendülésnek feje lett volna, minden törvényes kihalgattatás nélkül Husvét első napján a' fő Templom ajtaja eleibe felakasz-tatott. Hasonló sors ért ugyan ekkor három Püs-pököket 's 8 Papokat is. Célját mindazáltal ezen borzasztó 's minden emberiséget levetkezett tse-

lenségét. A' Mindenható segítse az Urat ezen vesze-delmes körülállásaiban. Alig hagyta el a' Reis-Effendi szobáját Morusi, azonnal megfogattatott az oda rendelt Hóhéroktól, 's az ilyen véres Jelené-sekben gyönyörködő Mahmud jelenlétében feje véte-tett. A' Morusi igasságtalan meggyilkoltatása után Gergely egyszer azt a' Parantsolatot kapja, hogy a' Nagy Vezérnél jelenjen meg. Elmegyen tehát ezen Tigrishez, minekutánna már azelőtt a' pártütöket, tsak hogy a' Konstantinápolyi Görögök lemészá-roltatásokat megakadályoztassa, egyházi átok alá vetette volna, a' ki neki azt adta tudtára, hogy, mivel a' Morusi Miklós megölettetése után az őt se Demeter Odessába illantott volna, ennek fa-miliája kezesül vigyázat alá tétetik, 's e' végett miat a' Porta leghívebb szolgáljára, ő reá bizat-tatik. A' Patriárcha örült, hogy a' szerencsétlen fa-milia, mellynek kiirtatása tsak elhalasztatott, ne-hi adatott által, magához vette azt, 's egy Papra bízta a' gondviselést. Erre semmi se lévén egyéb a' Patriarchától bízva, mint az, hogy a' szeren-tsétlen háznép szükségéről 's bátorságban létéről gondoskodjék, megindulván annak könyhullatásain, alattomban egy Europai hajót szerzett, 's elszöktette a' Morusi familiáját. Alig tudta meg a' dolgot Ger-gely, tüstént tudtára adta azt a' Nagy Vezérnek, a' ki őtet ezen szókkal fogadta: „Elég hitetlen! ez a' te munkád, távozz szemeim elől!“. Jól tudta azt Gergely, hogy ezen kevés szavakban az ő halálós Szententziája van kimondva, haza ment 's az Oltár előtt leborúlt, ezen szókkal: *Ενθηθης το Θελημα σου, πλην ουχ ως εγω θελω*, az az, Istenem, nem an én,

lekedete által a' Nagy Vezér el nem érte, sőt a' megrettentés helyett egészen ellenkező következést huzott ez maga után, mivel a' vallásért 's szabadságért való küszködésre őket még inkább lelkesítette, melly azután az ő részekről is a' legirtózatosabb kegyetlenséggel folytattatott. De térjünk vissza a' Moldvai's Oláh országi zendülésre. Minekutánna a' Jassyban lévő Orosz Konzul 9. April. 1821. két Hirdetést tett volna közönségessé, mellyek közül egyikben Ypsilantit az Orosz Birodalomba való visszatérésre, a' másikon pedig a' Moldvaiakat a' Porta eránt való engedelmisségre szöllította fel, Ypsilanti mintegy 5000-ből álló Seregével Bukarest felé nyomúlt, a' hová 10. April. minekutánna Wladimaresko, a' ki vele egyesülni nem akart, elhagyta volna azt, bé is nyomúlt, innen 12. April. Tergowitzba ment, az alatt míg Wladimiresko, a' ki nem a' Porta, hanem a' Bojárok ellen zendült fel, a' Török Udvarral alkudozni kezdett. Azomban 3 ugyan is a' Widdini, Sisiriai és Brailai Basák nyomúltak bé 10,000 emberrel Oláh országba és Moldovába. Jassyban, a' hol a' Hetáristák a' Kormányt a' Bojároktól elvették, a' legnagyobb zürzavar uralkodott. A'

hanem a' te akaratod legyen meg!" Eljött végre a' szomorú Husvét Innepe; a' Pátriarcha a' halálra elkészülve jelent meg a' feltámadás nagy Innepére, mellynek Czeremoniáit elvégezvén, midőn a' Papsággal együtt baza felé menne, a' Janitsárok csoportjaitól megtámadtatott, 's a' fő Templom ajtaja eleibe, a' vele lévő Püspökökkel együtt életének 84. eszt. felakasztatott. A' kegyetlen Benderli a' Pátriarcha testét 3 nap mulva levágatván, a' Sidóknak adta által, kik azt az uttzán alá 's fel hirtzolván, a' tengerbe hányták, melly azt kivétvén, Odessában az Orosz Császár Parantsolatjára nagy pompával temetelt el.

Brailai Basa Jussuf 13. Maj. Galatznál megverte a' Görögöket, a' Várost ostrommal megvette, a' Dunán lévő Görög kis hajós Sereget semmivé tette 's 18. Maj. a' Hetäristákat Jassy elhagyására kényszerítette. Kantakuzeno György minden ellentállás nélkül mintegy 3000-ed magával a' Pruth vizén innen huzta magát. Az alatt míg ezek történtek, Wladimireskó ismét elfoglalta Bukarestet, a' hol még mindég alkudozott a' Törökökkel, de utóbb a' Silistriai Basának Fiaja Mehemednek kellett a' Várost engednie 28. Maj. maga pedig a' Törökökkel való apró tsatázásai közt Piteschtbe vonúlt, hogy Ypsilantihoz közelebb essen; hanem ez őtet ottan Jordaki Kapitány által elfogatta, Tergowitzba vitette, a' hol hadi Tanácsot tartván ellene, mint árulót 7. Jun. lefejeztette, melly tette nagy zúgást 's meglegedetlenséget szült, sőt sokan el is hagyták Táborát, mivel Wladimiresko nem adta magát az Ypsilanti Vezérsége alá, következésképpen nem is vádolhatta árulással. Csekély számra leolvadt Seregével Ypsilanti Rimniki erős állás pontját elhagyván, Dragaschán felé vette útját, a' hol a' Törököktől 19. Jun. hadi népe tökéletesen szélllyel verettetett 's önnön hibái, árulás és a' fenyíték nélkül valóság miatt semmivé lett feltételével felhagyott, 's minekutánna a' 20. Jun. 1821, Rimnikben kiadott Jelentéssében a' közönséges szét oszlattatás okainak az Arnauták Vezérét Kaminar Szávát, a' ki a' Törökökhez ment által, és Dukas Konstantint, Barlas Basiliust, Manos Györgyöt, Sutfos Gergelyt és Skufo Miklóst hirdette volna ki, szaladásban keresett menedék helyet; de midőn Erdélybe jött volna, az Öttsével Miklóssal együtt elfogattatott. A' Dragascháni nagy veszteség után a' közönséges szerenisétlenséget tsak Olympios György élte.

túl, a' ki maroknyi Vitézzeivel Oláh országból Moldvába huzta magát vissza, a' hol élete pályáját a' Kosiai Klastromban, mellynek omladékai temették el az ő sebeikkel borított holt testét, ditsőségesen végezte el. Moldvában 's Oláh országban e' szerint a' zendülés tüze tökéletesen eloltatott, másként folytak ellenben a' dolgok magában.

Görög országban, a' hol a' legrettenetesebb kegyetlenségek se fojthatták el a' zenebonáskodásokat. A' zendülés 23. Mart. 1821. Kalavritában, Achájának egy kis Várossában ütötte ki magát, a' hol 80 Törökök fogattak el. Ugyan azon a' napon a' Patrasi Török őrizet megtámadta ezen Város békesség szerető Lakossait, de tsak hamar segítség jelent meg, melly a' Törököket megzabolázta. Erre a' Laconiai vagy Lacedemonbeli fővebb Görögök, nevezetesen Kolkotroni, hajdan Orosz fő 'Strá'sa-Mester, 's Mauro Michali Péter is fegyvert fogtak tsoportjaikkal, kiknek példáját követte a' megrettenthetetlen szívű Germanos Érsek, a' ki a' kereszt Zászlót felütvén, Achája Lakossáival fegyvert fogatott. A' háború tüzét mindazáltal legelsőben Patrasnak, Görög ország egy legvirágzóbb kereskedő Várossának Jussuf Szelim a' Lepantoi Basa által 15. April. történt kegyetlen felpredáltatása 's a' Lakosokon elkövetett kegyetlensége lobbantotta fel; ezentúl vége lett a' jó rendnek és a' nemzetek törvényre egyik részről se vétetett tekintetbe. Egy Gregoras nevű Szerzetes, ezután nem sokkára egy neki dühödt tsoportal megvette Korinthust, 's a' lázzadás tüze Atticát, Böetiát, Phocist, Aetoliát és Acarnaniát is elborította. A' Görög Provinciák hajdani neveik uj életet kaptak, 's a' Szigetek is magokat szabadoknak kiáltották ki, és a' mérész

Hydrai, Spezziai és Ipsarai Lakosok, kik igen derék hajósok voltak, Hydrában független Kormányshéket állítottak fel, kereskedő hajókat hadi hajókká változtatták, és már 180 Briggek eveztek a' tengeren a' Hetäria kék és veres színű Zászlójával. A' Hydrioták hajói mindenfelé elborították a' Török vizeket 's a' kikötőket bézárták. A' Görög köznép a' Törökök kegyetlenségeit vissza akarván fizetni, ezeket minden kímélés nélkül meggyilkolta, ezek viszont a' Görögökön még nagyobb kegyetlenségeket követtek el, főképpen Smyrnában, Kis Asiában és Konstantinápolyban. Ekkor lettek a' neki dühödt Törökök áldozatjaivá Gergely Konstantinápolyi és Cyrillus Drinápolyi Pátriarchák is. A' Templomok megszenteltségétlenítették 's lerontattak, a' nélkül, hogy a' Diván a' keresztény Követek magok közbe vetéssére halgatott volna. Elvesztette ugyan a' vad természetű Benderli Ali Basa Nagy Vezéri hivatalát, sőt azután életét is, de a' Mahmud 's a' kedveltje Khalet-Effendi feltétele a' Görögök kiirtására nézve meg nem szűnt; a' legfőbb rangú Görögök naponként gyilkoltattak, melly kegyetlenségek annyira elkéséritették a' Görögöket, hogy utoljára a' Szultán Szavának, midőn nekik tökéletes botsánatot ígért, ha viszont hatalma alá adják magokat, hitelt nem adtak; éltek ugyan is még azon 200,000 Peloponesusiak fiai 's Unokái, a' kik a' II. Katalin Czárnétól számokra megnyert botsánatot ellenére a' Török bosszúállás áldozatjaivá lettek, a' honnan vagy a' győzelem, vagy a' halál közt kellett a' Görögöknek választást tenniük. Ezenkívül a' függetlenség reménységét felette táplálta benne a' Portának Persiával való háborúba keveredése, az Orosz Császársban vetett bizodalmok 's Ali Ja-

ninai Basának a' Szultánnal való truttzolássa és biztatássai. Háborúra került annakokáért a' dolog, melly mind a' két részről rendkívül való elszánással folytatott; a' Törökök ugyan is a' Görögök elnyomássaért mindent feláldoztak, ezek ellenben szabadságok visszaszerzéséért hasonló tselekedtek. Legnevezetesebb személyeket játszottak ezen dühös háborúban a' Görögök közt a' szárazon Odysseus, Maurokordatos, Kolokotroni, Ypsilanti Demeter, Negris, Nikitas, Mauro Michali, Bozzaris Marco, *) Diamantis, a' tengeren pedig a' Hydrai Orlandi tengeri Minister, Kondorioti Miaulis tengeri fő Vezér, a' Hydrai Tumbasis Manuel, a' Spezziai Demitracci György 's az Isparai Apostolos Miklós Vice-Admirálok. Különösen vitézül viselték magokat a' Szigetbéliek, nevezetesen az Ipsaraiak a' Kanaris Konstantin és Mniauly György Vezérlések alatt 17-en Török ruhába öltözvén, két gyújtó hajókkal, melyeket a' többiek csak fojtással töltött ágyúikkal kergettek, a' Török Admirális hajóját 1800 emberrel a' levegőbe vették fel, 3 Török Fregát az Asiai partokon megfeneklett, 1 hadi hajót 36 ágyúkkal elfoglaltak, és 35 hajók közül csak 18 ért, de igen meg-

*) Ez a' Marco Bozzaris 1823. 20. Aug. éjjel tájban a' Scutarii Basának 20,000-ből álló Seregére Karpinissinél reá ütven, a' maga 500 vitéz Szuliotáival, kivont kardal egész a' Basa Sátoráig előre nyomult a' Török táborba, de midőn a' Delvinoi Basát nyakon kapta volna, halálos sebet kapott, a' győzedelmet mindazáltal az Öttse Konstantin végre hajtotta. A' Törökök elvesztették ekkor minden tábori eszközeiket, 's a' haldokló Marco, ez a' második Epaminondas, a' győzedelmet még életben érven, ezen igaz Hazafihoz illő mondással rekesztette bé életét: „Halhatott volna-e' meg szebb halállal egy Szulioták Vezére?“

rontsolva, a' Dardanellákhoz. A' Törökök ezen 1822-ki szerentsétlen Táborozások egy fő következése Napoli di Romania, egy erős kikötő helyéről nevezetes Város elfoglaltatássa lett, melyet a' Görögök 12. Dec. 1822. vettek meg. Mind ezen fényes győzedelmeikre a' Görögöknek, kik eleinte minden hadi eszközök nélkül is meg tudták a' rajtok uralkodó Törököket verni, nem kevés homályt vetnek a' köztök uralkodott egyenletlenségek, melyek miatt gyakran győzedelmeik gyümöltseivel, úgy, a' mint ellenkező esetben ezeket használhatták volna, nem élhettek, mivel a' magok közt meghasonlott Vezérek több ízben egymás ellen támadtak, 's csak szép szóval lehetett az önnön szerentsétlenségekre törekedő Nagyokat a' háborúban való részvételre ismét reá bírni, mint a' többek közt Kolokotronit. Abban az egyben mindazáltal közönségesen megegyeztek, hogy az Anglus közben járóktól ajánltatott függetlenséget, melly a' Moldváéhoz és Oláh országéhoz hasonló lett volna, megvetették. Ezen visszavonások közt a' Görögök ör Angyala a' nemes lelkű és minden önhaszon kereséstől tiszta Maurokordato volt, a' ki jól látván azt, hogy a' Görög Státusok éppen azért vesztik el az Uraságot, mivel mind uralkodni akarnak, a' legnagyobb zűrzavarban is szünetlen munkássága által ismét tudta ezeket egymással egyesíteni, a' mire annyival inkább szükségek volt a' Görögöknek, minhogya az Europai hatalmasságok szempontja a' fegyveres rész nem vétel, a' Görög zendülés helyben nem hagyássa és a' köz tsendesség fentartássa lévén, ezektől semmi segítséget se reménylhettek. Csak az egy Északi Amerika segítette őket, melly 1821 ágyúkat 's más tábori eszközöket küldött Hydrának 's 1822. egynehány

hajókat rendelt az Archipelágusra, hogy a' ki vándorló Görögöket oltalmába vegye.

Senki se volt ezen villongások közt olly veszedelmes helyheztetésben, mint a' Szultán II. Mahmud, mivel a' Görögök győzedelmeit ujj meg ujj zendülés követte Konstantinápolyban. Míg ugyan is a' Görögök által a' Törökök megaláztatván, Görög országban minden tessenességben volt, 's a' tengeren a' Görög vitorlák diadalmasan lobogtak, minden kemény rendelkezések ellenére is több ízben kiűtött a' Török köznép dühössége a' fő Városban, melly, nem lévén már szabad az öldöklés, a' többek közt 1. Mart. 1823. a' Görögök osztályát akarta hamuvá tenni. A' szél azomban a' lángokat a' Török lakhelyek felé vitte 's Pera (a' Görögök uttzája) sértetlen maradt, ellenben 6000 Török házak égetek le az ágyú öntő műhely egy részével és a' tengeri tábori eszközök tárházával együtt. A' gyujtogatás után. a' Nagy Vezér Abdullah hivatalától megfosztatott, 's a' Janitsárokhoz nem szító Ali Bey nevezetett ki azzá, mellyen a' Janitsárok megbosszankodván, 13. Jul. gyujtogatás által akartak bosszút állani, melly miatt ismét 1500 házak 's 3 Török Fregáttok lettek a' lángok prédáivá. Illy megszorúlt állapotjában végre a' Porta a' Strangford Lord Anglus Követ közbenjárására 28. Jan. 1824. Persiával békeségre lépett, 's kevéssel ezen szerentsés történet után az Egyiptomi Vice-Királyt, Muhammed Alit is fényes ígéreteivel reá vette, hogy ez Europai lábra állított katonáival a' fiát Ibrahim Basát a' Görögök ellen segítségére küldje. 19. Jul. 1824. indult el az Egyiptomi hajós Sereg, melly 9 Fregáttokból, 14 Corvettekből, 40 Briggekéből, 240 eleséget 's egyebet szállító hajókból és 18000 katonaságból állott, 's 4. Sept. a'

'Török hajós Sereggel egyesült. 10. Sept. találkozott össze ezzel a' Görög tengeri erő Naxosnál, a' hol a' tsata egész nap tartott, míg végre a' rettenhetetlen Kanaris gyújtó hajóival egy 44 ágyús Egyiptomi Fregáttot 's Brigget a' levegőbe vettetett fel, midőn a' Török hajós Sereg magát vissza huzta 's több szállító hajóit vesztvén el 21. Sépt. Mitylénébe evezett. Ezt a' szerentsétlenséget ujj követte 25. Nov. Kandianál, a' hol Ibrahim egy Fregáttot, 10 kisebb hadi és 15 szállító hajókat vesztett el a' Miaulis vitézsége által, mellyhez járulván a' katonái közt dühös-ködő döghalál is, a' Rhodosi kikötőkben keresett menedék helyet. Az 1824-ki mind a' vizen, mind a' szárazon szerentsétlen Török táborozás viszont felélesztette Konstantinápolyban a' pártosság lelkét. Hussein Aga a' Bosporusi Seregek Vézere, a' Janitsárok Agája, a' Mufti és Dschanib-Effendi, egy 76 eszt. férjfiú 's a' hajdani Török Politicának legtüzesebb barátja összeesküdtek a' Nagy Vezér Ghalib Basa ellen, és a' Szultán 14. Sept. kéntelenítettett ezt hivatalából elbotsátani, 's helyébe a' Silistriai Basa Mehemed Szelim a' Dschanib-Effendi Teremtménye neveztetett ki Nagy Vezérré. De nem csak belső, hanem külső ellenség is fenyegette a' Portát. A' St. Petersburgi Udvar ugyan is a' Kutsuk Kainardschii, Jassyi és Bukaresti békeség kötések pontjai szerint azt kívánta, hogy Moldvából 's Oláh országból a' Török katonaság takarodjék ki, ugyan azt sürgette az Anglus Követ Strangford Lord és az Austriai Internuncius Ottenfels Báró is, hanem sikeretlenül, sőt a' most említett békeség ellenére azt kívánta a' Porta, hogy az Orosz Császár az Asiai Várakat adja vissza, ha azt akarja, hogy a' Török fegyveres erő a' két Tartományból kiparau-

tsoltassék, melly kedvetlen válasszára a' Török Udvarnak az Orosz Császár 100,000 embert küldött a' Moldvai és Oláh országi határszélekre. A' Porta azomban mindég nagyobb nagyobb mértékben kezdette a' háborúskodás sulyát érezni; tsak maga Peloponesus eszt. 35 mil. Piaster adót fizetett, melly 1821. ólta megszűnt 's a' költség igen megfogyott. A' Nagy Vezér tehát Moldvára és Oláh országra 13 mil. Piasternyi rendkívül való adót vetett. Hijjában terjesztették elő a' Hospodárok Provinciájok elszegényedését 's kedvetlen helyheztetéssét, melly t. i. a' rendes adót is nehezen fizeti, a' Törökök mindent elszedtek, a' mit tsak kaptak, akár pénz volt az, akár drágaság.

Az 1825-ki Moreai táborozást, Ibrahim Basának, az alatt míg Reschid Basa Missolunghit ostromolta, a' szárazra való kiszállása nyitotta fel, kiket a' Kapudán Basa hajós Seregével hatatosan segített. Ez az esztendő már nem volt olly szerentsés a' Görögökre nézve, mint az elébbeni, a' minek űk magok voltak az okai. Nem gondolván meg ugyan is, hogy magokra hagyatva melly nagy veszedelemben forognak, magok közt kezdtek egyenetlenkedni, a' minek, minekutánna Maurokordatos és Konduriotis hijjában munkálkodtak volna az egyetértés helyre állítássán, Navarinonak a' Törökök által lett elfoglaltatássá lett egy fő következzése. Sokkal fényesebben mutatta ki a' Görög vitézi lélek magát a' Missolunghi oltalmazássában, melly erőseget Ibrahim Basa temérdek embere feláldozássá után is 23. Maj. 1826. tudott elfoglalni az élelemre nézve már többé nem szenvedhető szükségét látó Görögöktől, mivel a' Görög hajós Sereg Vezére Miauli eleséget semmi módon se vihetett bé nekik. Missolunghi megvétetésse

a' Görögökben nem kevés rémülést szült, egyszersmind annyira elkeserítette őket, hogy minnekutánna minden segéd kútfoktól megfosztattak, 's az Europai Státusokban a' Görögök gyámolítássára egyesült Társaságoktól (Philhellenen) küldetni szokott segedelem pénzek résszerént megtiltattak, mint p. o. Angliában, résszerént pedig némelly telhetetlen fővebb emberek-től elsikkasztattak, tengeri rabláshoz kezdettek, és semmiféle nemzetheli hajónak se kedveztek, a' honnan a' napkelet felé való kereskedés igen megtsökkent. Ez a' történet nem tsekély részvételt okozott az Europai nemzetekben, nevezetesen az Anglusokban, kik mindent elkövettek a' Portának a' Görögökkel való öszvebékéltetésére. Nem is voltak ezek attól idegenek 's az Epidaurusban tartott nemzeti Gyűlésben az Anglus Követet közbenjárónak akarták megkérni, hogy a' többek közt ezen feltételek alatt: 1.) „a' Görög ország belső Igazgatássába a' Porta magát ne avassa, 's 2.) meghatározott esztendei adót fizessenek a' Görögök a' Portának“ békességet eszközöljön ki Görög ország 's a' Porta közt. Ypsilanti Demeter azomban egy fontos ellentmondást tett közönségessé, mellyben Hazája függetlenségét, mellyet minden Görögök elérhetnek 's akarnak is, terjesztette elő, a' honnan a' feltételből semmi se lett. Konstántzinápolyt ez idő tájban a' Janitsárok eltörlése 's az ujj reguláris Katonaság alkotása foglalatoskodtatta, melly plánumát Mahmud tsak ugyan ki is vitte, de számtalan Janitsárok 's ezek pártfogóinak vérek kiontásával, kik ezt rettenetes gyujtogatásokkal, mellyek miatt ismét több ezer házak lettek hamuvá, bosszúlták meg. A' mi Moreát, illeti, itt Ibrahim Basa, a' ki hijjában várta az Egyiptomi segítséget, semmi fontos lépést se

tehetett, mivel Serege a' háború és betegségek miatt 5—6000-re olvadt le. Egyébaránt a' tsatázások szüntelen tartottak, mellyeknek alkalmatosságával majd egyik, majd a' másik fél volt nyertes, de a' nélkül, hogy az ilyen apró győzelmek valami fontos következést huztak volna magok után. A' Karaiskaki 6. Dec. Rachovánál, 19. Dec. Velitzánál, 's 12—18 Februar. 1826. Distomonál nyert győzelmei után Salona a' Törököktől elvételét; elvesztették ellenben a' Görögök Athenaet, melly a' Fabvier vítézi ellentállása mellett is 30. Maj. 1827. tsak ugyan Török kézre jutott, ámbár a' Görögök szárazon lévő hadi népek *) 28,300 emberből állván, 's a' tengeri erő 15—20000 katonákkal meg-
 rakott 130 hajókat tévén, **) a' szorongattatásban lévő Fabviernek nyomosabb segítséget adhattak volna, mint a' millyent adtak, a' minek oka a' Kormányt kezekre keríteni kívánó fővebb rangú Görögök közt dühösködő versengés volt. A' Görögök ugyan is a' Kormányozó kinevezésekör két pártot formáltak, mellyek között egyik Kolokotroni Tódort, a' másik Konduriottit akarván ezen méltóságra emelni, magok közt meghasonlottak, 's a' közjó előmozdítása helyett egymást vesztegették. A' Kormányozó felett való visszavonásokon kívül még más szakadás is rongálta a' Görögöket, mivel a' szárazon lévő a' Szigetbéliek, ezek pedig amazok ellen fenekedtek.

Megérkezett azonközben 8. Sept. 1827. Navarinhoz a' 90 hajókból álló Egyiptomi hajós Sereg, melly úgy látszott, hogy a' Görögöket

*) Ennek Vezérévé Church Generális tétellett, a' ki előbb Angliai, azután pedig Nápolyi szolgálatban volt.

**) Ennek Vezérévé Cochrane Lord (Anglus) neveztetett ki.

tökéletesen le fogja ültetni, de az Anglus, Orosz és Frantzia egyesült hajós Sereg, melly 3 Angliai linea hajókból, 4 Fregáttokból, 1 Corvettből, 3 Briggből, 3 Frantzia linea hajókból, 2 Fregáttokból, 2 Schonerből 's 4 Orosz linea hajókból és 4 Fregátokból, következésképpen 26 kisebb nagyobb hajókból állott, a' nagyot ígérő reménységet semmivé tette. Az Orosz, Anglus és Frantzia hatalmasságok ugyan is résszerént a' Görögök sorsát vévén szívekre, résszerént pedig a' kereskedés megtsökkenését maga után huzó tengeri rablásoknak, mellyeket az elkeseredett Görögök akármelly nemzetbeli hajón, minden külömbség nélkül elkövettek, akarván végét szakasztani, a' Görögöknek a' Portával való öszvebékéltetését munkába vették 's Londonban ezen feltétel végrehajtására egyesültek. Hogy tehát az egyesült Egyiptomi-Török hajós Sereg, melly 100 hajónál többet tett, hadi munkásságát a' tárgy eldöntetésséig felfüggeszsze, Codrington Anglus Admirál de Rignyvel a' Frantzia Admirállal Ibrahim Basához ment 's azt terjesztette eleibe, hogy a' Porta és a' Görögök közt köntendő fegyver nyugvás végrehajtásáig a' táborozástól szünjön meg 's 20 napig várakozzék, melly idő alatt a' Portától ez iránt tudósítást kaphat. Ibrahim Basa erre reá állott, de szavát meg nem tartotta, mivel azután is folytatta kegyetlenségét, sőt még az Olaj és Szőlő fákat is tövestől kiszaggattatta. E' szerént, hogy kívánságoknak nagyobb fontosságot adjanak, a' 3 Admirál Codrington, de Rigny és az Orosz tengeri fő Vezér Heyden Gróf szoros bészárás által akarták Ibrahimot annak tellyesítésére kényszeríteni, 's hajóikkal, minekutánna mind a' hármok által alá irt levelekre azon szín alatt, hogy Ibrahim Basa nints jelen, semmi választ se kaptak, a' Kikötőhez közelebb

eveztek. Ezt látván a' Törökök a' Dartmouth nevű Anglus Fregát sajkájára reá lőttek, 's az ezt igazgató Anglus Tiszt halálos sebet kapott, melly történet közönséges viadalt szült. A' Törökök tökéletesen megverettettek, 's 55 hajókat és 3000-nél több embert vesztettek el. Ez a' tetemes veszteség mindazáltal Konstántzinápolyban az Austriai 's Prussziai Követek magok közben vetéssére, kik közzül az első a' Nawarini ütközet hírének Konstántzinápolyba való megérkezése után tüstént egy Biztost küldött a' Reis-Effendihez, hogy ezt minden hirtelen és jól meg nem fontolt lépéstől vissza tartsa, hihetőkép pedig nem akarván a' Porta ilyen hatalmas 3 nemzetet megbántani, semmi lármát se szült, és az Admirálok magok kinyilatkoztatásával megelégedvén, az Anglus, Orosz és Frantzia hajók azután is minden akadály nélkül eveztek a' Török Birodalombeli vizeken. — A' mi a' Görög hadi erőt illeti, ez egy 31. Dec. 1827. Korfuból költ tudósítás szerint, a' múlt esztendő végén 60,000 emberből állott, t. i. Scioban 7000, Candiában 8000, Pelopónesusban 15000, Nyug. Görög orsz. 10500, a' Keletiben 1200 's Samosban, Hydrában és Spezziában 7500 katonáik voltak a' Görögöknek. Hadi szolgálatot tévő hajóik száma 50 tett, t. i. Scioban 7, Candiában 5, Voloban és Trichieriben 11, a' Navarini vizeken 5, Dragomestrében 5, 's a' vizeken szerzését évezők 15-öt.

A' tsak nem minden oldalról szorongatásban lévő Porta 1828. az Orosz Birodalommal is háborúba keveredett. A' St. Petersburgi Udvar ugyan is e' f. e. 26. April. költ maga kinyilatkoztatásában a' Bukaresti békeség, melly 1812. kötöttetett, 's az ezt megerősítő Ackermani Egyezés (1826.) pontjainak megszegésével, a'

Szerviában, mind a' mellett is, hogy az ide való Lakosoknak ezen békesség kötésekor közönséges engedelem (Amnestia) ígértetett, elkövetett kegyetlen vérontással, Moldvának 's Oláh országnak ugyanezen békesség ellenére való sanyargatásával, az Orosz Birodalom Asiai határaiban elkövetett prédálásokkal 's a' Lakosoknak rabságra való vivéssével és azon maga kifejezésével vádolván a' Portát, mintha ezen békesség pontjait csak azért fogadta volna el, hogy magának az ujj hadi készülétekre időt nyerjen, továbbá azt vetván a' Konstantinápolyi Udvarnak szemére, hogy az 1827. kötött Persiai békességet meg akarta akadályoztatni, sőt azt ígérte Persiának, hogy ha ez az Orosz Birodalom ellen indított háborút folytatandja, segíteni fogja, végre hogy a' Porta a' Fekete tengeren való kereskedésben az Oroszokat háborgatja, a' Török Birodalom ellen hadat indított, és az egész Birodalomban minden 500 Lakos közzül 2 katonai ujjontzokat kívánt, kivévén Grusiát, Besarabiát, 's a' Chersoni, Jekaterinoslawi, Pultavai, Slobodi-Ukrániai, Kievi és Podoliai Helytartóságokat, mellyek csak 1 katonai ujjontzot adtak. 7. Maj. oda hagyta az Orosz Császár, Miklós, St. Petersburgot 's a' Törökök ellen rendelt Sereghez ment maga is, mellynek fő Vezérévé Wittgenstein Grófot nevezte ki. Jassy Moldvának fő Várossa elfoglaltatván, 10,000 Orosz Braila alatt szállott. Táborba, 5000 Kozákok pedig a' Geismar Báro Vezérlése alatt Bukarest felé küldettek, Oláh ország ezen fő Városának megvételeére, a' hová azok 11. Maj. bé is mentek, kiket azután több Orosz tsapatok is követtek, annyira, hogy az Oláh országban lévő Orosz katonák száma 50000-re ment. Győzedelmi Borostyán koszorúzta mindenfelé az Oroszo-

kat, Braila (Brailow, Ibrail) 20. Maj. 1828. megvétetett, 's már egész Moldva és Havasalfölde vagy Oláh ország Orosz felsőség alatt van, mellyeknek elfoglalása után az Orosz Sereg; minekutánna az elfoglalt Erősségeket szükséges őrizettel megrakta volna, Bulgáriába nyomúlt, a' hol most Silistriánál és Várnánál, mellyek a' legközelebbi hadi munkásság tárgyai, táboroz.

J e g y z é s.

Hogy Igéretem ellenére 2 Földabrosz helyett egyet
dok ki, abban senki meg ne ütközzék, mivel én ezt
nem gazdálkodásból tselekedtem, minthogy két kis Föld-
brosz, vagy egy nagy, egyforma költségbe kerül; ha-
nem azért, mivel ezt a' Földabroszt tökéletesebbnek ta-
áltam a' Gallettiéinél, mellyeket ki akartam metszetni.
Én tehát a' költségre nézve semmit se nyertem, az ol-
vasó közönségre ellenben az a' haszon háromlik, hogy a'
két Földabroszok egymáshoz való alkalmaztatásával nem
kell vesződnie, mivel ebből az egyből minden fejtörés
nélkül tökéletes megfogást szerezhethet magának az egész
Török Birodalomról.

A Z
OPAI és ÁSIAI
K BIRODALOM

Ö Z Ö N S É G E S
 Ö L D K É P E.

Károlyi méter. 1828.

COLUMBIA UNIVERSITY

0035548720

956.1
L338

